

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1911

ГОД. XXXII

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 14. јануара одликован је:

Орденом Св. Саве петог степена:

Милутин Јовановић, књижевник.

Указом Његовог Величанства Краља Србије Петра I, од 10 јануара 1911 године постављени су:

у Реалци:

за професора: *Сима Злагичанин*, директор и професор врањске гимназије, по службеној потреби и његову пристанку;

у Врањској Гимназији:

за директора и професора: *Урош Кубуровић*, професор чачанске гимназије, по службеној потреби;

у Неготинској Учитељској Школи:

за управитеља треће класе; *Павле Љотић*, управитељ исте класе у алексиначкој учитељској школи, по службеној потреби.

Указом од 17 јануара 1911 године стављен је у пензију *Никола Р. Поповић*, рачуновођа прве класе у министарству просвете и црквених послова, на основи § 70 закона о чиновницима грађанског реда.

Указом од 7 фебруара постављени су:

у Другој Београдској Гимназији:

за професора: *Милош Исковић*, супленат исте гимназије;

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК, I Књ., 2 св., 1911.

у Трећој Београдској Гимназији:

за сугленте: *Владислав Росић*, суглент јагодинске гимназије, по молби, и *Урош Цонић*, свршени ученик философског факултета;

у Реалци:

за професора: *Павле Софрић*, професор нишке гимназије, по молби,

у Зајечарској Гимназији:

за суглента: *Никола Завишић*, пређ. суглент;

у Крагујевачкој Гимназији:

за професора: *Ђушан Милојковић*, професор ужичке гимназије, по молби; за суглента: *др. Милан Јанковић*, суглент Више Женске Школе у Крагујевцу, по службеној потреби;

у Ужичкој Гимназији:

за суглента: *Радивоје Караџић*, свршени ученик философског факултета;

у Јагодинској Гимназији:

за суглента: *Ђушан К. Андријашевић*, свршени ученик философског факултета;

у Пиротској Гимназији:

за професора: *Петар Нешић*, суглент исте гимназије;

у Чачанској Гимназији:

за суглента: *Сава Музикавић*, суглент крагујевачке гимназије, по службеној потреби, и *Ратко Пенезић*, свршени ученик философског факултета.

Указом од 9 фебруара постављени су:

у Министарству просвете и црквених послова:

за рачуновођу I класе, *Јован Д. Јовановић*, благајник II класе у Народном Позоришту: и

у Народном Позоришту:

за благајника VI класе, *Божидар Михаиловић*, писар I класе у Министарству просвете и црквених послова.

у Учитељској Школи у Алексинцу:

за професора: *Јован Ђ. Јовановић*, професор Више Женске Школе у Београду, по службеној потреби.

у Министарству просвете и црквених послова:

за писара II класе: *Славко Миловановић*, абсољвирани правник и практикант тога министарства.

у Духовном Суду Епархије Нишке:

за писара треће класе: *Атанасије М. Појовић*, свршени ученик Богословије Св. Саве.

РАСПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

Господине Министре,

Част ми је известити Вас, Господине Министре, да закон о Државном Главном Рачуноводству од 6. марта т. г. не може ступити у свој потпуности у живот од 1. јануара 1911. г., као што прописује чл. 139 истог закона.

Одредбе овога закона у којима се говори о преустројству начина рада у Државном Главном Рачуноводству и другим благајницама не могу ступити у живот зато, што други законски пројекат — о уређењу благајница — који има везе са законом о Државном Рачуноводству, није свршен у Народној Скупштини, и што стручњак за преустројство Књиговодства г. Е. Маје није стигао услед великог посла око сређивања материјала за преустројство, да овај посао сврши.

Остале одредбе закона о Држ. Рачуноводству, у којима се не говори о преустројству начина рада, ступају на снагу од 1. јануара ид. године.

Извештавајући Вас о овоме, част ми је замолити Вас, да установама, које су Вам потчињене скренете пажњу на ово и наредите им да се према овоме управљају.

Примте, Господине Министре, уверење о мом одличном поштовању

Д.Р.Бр. 23672.

29. децембра 1911. год.

у Београду.

Министар финансија,

Стој. М. Протић с. р.

Свима просветним и црквеним надлештвима,

Шаље Вам се овај распис Г. Министра финансија с молбом да изволите по њему поступити и послати овоме Министарству потребне извештаје.

ПБр. 23697

31. децембра 1910 год.

у Београду

По наредби

Министра просвете и црк. послова
Начелник,

Мирко М. Поповић

Господине Министре,

При многим државним зградама у земљи, као и онима које држава узима под закуп за државна надлештва, постоје и станови за становање, у којима станују државни службеници, који на то имају права.

Финансијским законом као и специјалним законима, уређено је, који државни службеници имају бесплатне станове од државе, те према томе, сви остали државни службеници, који на бесплатне станове немају никаквих законских права, подлеже плаћању кирије за становање у државним зградама.

О овоме је постојала и нарочита законска одредба у чл. 86 закона о државном буџету од 4 априла 1903 год., коју је заменуо закон о Државном Рачуноводству од 6 марта 1910 год. и у коме је ова законска одредба случајно изостала.

Пошто сам и самим законом о Државном Рачуноводству чл. 5 и 6 позван да водим старање о прибирању свих државних прихода, па тако и

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

о киријама од станова код државних зграда, у којима станују државни службеници, а који такође представљају једну врсту државнога прихода; то ми је част замолити Вас за наређење, да се подручном ми Министарству пошаље списак свију станова код држав. надлештава, у којима станују државни службеници поверене Вам струке, који кирију не плаћају а немају законског права на бесплатан стан; као и оних станова код државних надлештава за које државни службеници плаћају кирију са назначењем кирије коју плаћају. Исто тако да се у списку назначи: ко станује у коме стану и из колико се одаја стан састоји.

Изволите, Господине Министре, и овом приликом примити уверење мога високог поштовања.

ДРБр. 902

15 јануара 1911 год.

Београд.

Министар финансија

Стој. М. Протић с. р.

Свима просветним и црквеним надлештвима,

Шаље Вам се овај распис Министра финансија с молбом да изволите по њему поступити и послати о овоме потребне извештаје.

ПБр. 957

3 фебруара 1910 год.

у Београду

По наредби

Министра просвете и цркв. послова
Начелник,**Мирко М. Поповић**

Директорима средњих школа.

Како се из Вашег извештаја за прво тромесечје ове школске године види, да из разних узрока није свршен сразмерни део програма из појединих предмета, то је заступник Министра просвете и цркв. послова, Господин Министар народне привреде, одлуком својом од 18 овог месеца ПБр. 905, изволео издати ово наређење:

1. да разредна већа према мишљењу појединих предметних наставника израде скраћен програм рада до краја ове школске године за предмете, у којима се заостало, тако да тај *скраћени* програм обухвати ма и у најкраћим потезима, све делове прописаног програма;

2. да тако скраћен програм пошаље Министарству на одобрење;

3. да се о овогодшњем скраћивању програма најозбиљније води рачуна у новој школској 1911-1912 години, те да се у њој накнади, што се ове године изгуби;

4. ако је који предмет остао у опште незаступљен а није до сад извршена редуција часова, онда да се одмах изврши редуција часова на предметима, на којима се може извршити са што мање штете, тако да буду сви предмети у свима разредима заступљени, а са програмом да се поступи према предњем наређењу.

О овоме се извештавате ради знања и уједно Вам се препоручује, да све ово извршите у што краћем времену.

ПБр. 905

18 јануара 1911 год.

Београд

По наредби

Министра просвете и цркв. послова
Начелник,**Мирко М. Поповић**

ОДГОВОРИ МИНИСТАРСТВУ ПРОСВЕТЕ НА ПИТАЊА О НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Ради прикупљања мишљења о вредности садашњих народних школа и прибирања података за њихову реформу тадашњи Министар просвете и црквених послова г. Јован Жујовић упутио је професорима Универзитета, средњих и учитељских школа, бившим министрима просвете и црквених послова, свештеницима, народним посланицима, земљорадничким задругама, учитељима и многим другим грађанима ова питања:

1. Шта је задатак народне школе и шта треба у њој да се учи? 2. Колико година треба да траје обавезно учење у народној школи; да ли обавезно и за женску децу? Кад треба деца да полазе у школу? Да ли по селима доцније но по градовима? 3. Треба ли све основне школе да су једнако уређене или различно: а) с погледом на разлике прилика у градовима и у селима; б) с погледом на природу мушког и женског пола и позива? 4. Ако их треба различно уредити, по којим ће се наставним предметима поглавито разликовати? 5. Треба ли поред основних школа да има и забавишта, склоништа, ученичких треза, штедионица, фондова, школа за одрасле итд.? 6. Да ли би, у интересу школовања већег броја деце по селима успешнијег и лакшег рада наставника и економнијег подизања школских зграда, добро било: да се у I разред примају ученици сваке друге године те да се четворогодишња настава изводи са наизменична два разреда? [После прелазног стања једне године би радили I и III а друге II и IV разред]. 7. Ако би се хтело установити шестогодишње обавезно школовање сеоских ученика, да ли би се смело помишљати, да се то школовање, без великог увећања броја наставника, изводи са три наизменична разреда: [После прелазног стања једне године би радили I, III и V а друге II, IV и VI. На случај петогодишњег школовања радили би једне године разреди I, II и V а друге III и IV.] 8. Коју битну измену ваља учинити у садашњем начину издржавања и подизања школа? 9. Колико да траје школека година и у које време? Смели се, без велике штете по наставу, увећати летњи распуст у сеоским школама и у које би доба то било? 10. Имате ли шта ново да предложите у погледу спреме, права и дужности наставника? 11. У недостатку учитеља могу ли се учитељице постављати и у више разреде мушких и мешовитих школа? 12. Је ли целесходно да се у школама и даље задрже учитељице удате за неучитеље? Је ли корисно да се у недостатку учитеља и учитељица и даље постављају заступници који немају учитељску спрему?

Господин **Павле Маринковић** бивши министар просвете одговорио је на питање:

под 1. Наслов „народне“ не одговара идеји: он је претенцијални и политички. Ја знам само за „основне школе“, јер су све школе овога народа, а никакве школе не уче сам Народ.

Овим школама (под каквим било именом) задатак је: да децу *разбуди*. То изгледа врло мало, али је врло тешко и од највећих је и најбољих последица. Према томе, предмета у њима може бити врло мало: читање, писање, просто рачунање и рудиментарне историје, или мимо објашњавањ, много читања народних песама, умотворина и нарочито упућивања у живот. Све друго — па чак и читање и писање — деца сеоска, чим из школе изађу побораве. Школе као што рекох треба да децу буде и да разбијају простоту, која је превелика.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

под 2. Оно је ограничено силом прилика, али бих ја био за што већи број година. Четири године је свакако врло мало. За женску би децу морало бити још обавезније (ако би то било могуће) но и за мушку, јер овај застој у култури код Срба дугујемо првенствено умно непросвећеном стању српске жене. И по селима и по градовима ваља децу рано узимати у школе. Нарочито по селима, ваља их узети још у петој години. То би био спас за њихов живот и здравље.

под 3. Уређење мора бити разноврсно. Са свим друкчије по градовима друкчије по селима. Али би се те разлике ипак могле довести у са гласност ради даљег школовања. Знатне разлике мора би и међу школама мушким и женским. Но за ово би мишљење била потребна усмена објашњења у каквој информацији.

под 4. То је задатак педагога да детаљишу. Простор је за мене овде и сувише мали да своје мишљење излажем, јер би то тражило опширну мотивацију.

под 5. Било би корисно, али водити строг надзор да се не претрпа. Ризик је да исти од свију ових установа не направе у брзо главне циљеве.

под 6. Не, али с тим проблемом ја писам довољно упознат, нити сам могао баш о том питању размишљати.

под 7. Као и предње питање.

под 9. Школско време да траје до Петрова-Дана а школе нарочито по селима да почињу 1 Августа. Нарочито је летње време погодно за предавање сеоској деци, јер учитељ може да проводи с децом на пољу по цео дан. Распуст се не би смео никако увећати, већ се мора смањити, иначе деца, која брзо и уче и поборављају, побораве преко распуста оно што су преко године учила.

под 10. Имам много, али се баш зато то не може учинити на ово неколико редака.

под 11. Могу и треба.

под 12. Није. Учитељице ваља да се удају само за учитеље, кад се већ учитељи не могу натерати да се жене само учитељицама.

под 13. Јесте, са извесним ограничењима.

Господин др. **Драг. Аранђеловић**, професор Универзитета одговорио је на питање :

под 1. да децу научи добро читати, писати и рачунати, отацбину и најближе суседе своје познавати; даље да их научи пристојно понашати се (кад се већ то на жалост у родитељској кући не научи), на ред пазити и остала правила хигијене извршити.

под 2. 1) с обзиром на бистрину наше деце и лак правопис довољно је четири године, али под условом да се заведу две године продужне школе за децу, која се даље не школују. Несумњиво је да настава треба да буде обавезна и за женску децу.

2) у варошима по навршеној седмој а у селима по навршеној осмој години.

под 3. 1) да буду једнако уређене, јер нема велике разлике код нас између вароши и села, као што има на западу.

2) и с обзиром на пол не треба правити разлике између мушких и женских школа у наставном програму.

под 5. Нема спора да би све ово требало уводити, нарочито склоништа за децу из удаљенијих села, за тим фондове за помагање сиромашне деце.

под 6. Ја мислим да ово не би било практично.

под 8. Добар је досадашњи начин само треба настати да се закон најсавесније врши.

под 9. Као и до сада. — Не сме.

под 10. *Права* имају србијански учитељи више но у другим културјанијим земљама, а што се *дужности* тиче и оне су им тачно и у довољној мери одређене, само треба настојавати, да они те дужности и врше и евентуално искусе законске казне за невршење дужности. Зато је пак потребан *сталан* надзор.

под 11. Могу.

под 12. Мало је потеже учитељци удатој за неучитеља да врши своју дужност, али кад се има спреме, јаке воље и љубави према послу, онда се могу и те тешкоће савладати.

под 13. Боље ништа него ништа.

Господин **Момчило Иванић** професор у пензији одговара на питања :

под 1. Задатак је народне школе, да да ученику основе знања и умења, потребна за његов даљи развитак и живот као будућег српског држављанина и културног човека.

Тога ради, потребни су му основи свих знања, вештина и уметности, на којима ће засновати и развити свој будући живот и рад, поименце :

да влада *језиком и писменошћу* својега народа у оној мери, у којој му је то потребно као чврст основ за његов интелектуални, морални и естетични развитак ;

да познаје *своје место* (село, варош), као и *ближу и даљу околину* (срез, округ), што темељније, а *отаџбину* (Србију) и *остало Српство* (српске земље), што потпуније, — *суседне и словенске земље*, пак, у краћем — а *остали свет* у најкраћем обиму, управо онолико, колико му је потребно за практичан живот и за знање прошлости својега народа, као и осталих словенских и несловенских, с којима је српски народ у многострукој вези сад и био у прошлости ;

да према напред поменутиим географским круговима (познавању својега места, среза, округа, Србије, Српства, Словенства и осталог света) зна, у предњој сразмери, и *прошлост њихну* (историју) ;

да из *математичних и природних наука* зна основе, потребне му за практичан живот, у којем ће, у материјалном (економском) погледу, тражити успеха, а у хигијенском (здравственом) — живети на корист и срећу своју, своје породице, реда друштвенога и народа, чији је члан ;

да му *хришћански, грађански и друштвени морал* буде не само вербално познат, него да срасте са срцем и душом његовом, имајући пред очима *дела* најближе своје околине, особито наставника и свештеника, као и осталих морално високо уздигнутих великих људи, у прошлости и садашњости ;

да свеколиком моралном васпитавању и образовању буде криљна *сврха*: *постигнуће искрено побожнога осећања, крунисаног свешћу Божијом, као извору и утоци свега земаљскога и васељенскога ;*

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

да добије најпотребније појмове о државним uredbama, о грађанским правима и дужностима својим :

да се практично и разумно уведе у знања и умења, која ће му бити потребна или као будућем земљораднику, или занатлији, или трговцу :

да се особита пажња обрати на физички развитак ученика, поименце на телесно и војно вежбање, као и на естетично васпитање њихово поименце: да им се развије укусу за лепу књижевност, естетично читање и декламовање, певање, свирање и игру.

под 2. Обавезно учење за сеоску и ону варошку децу, која ће се одати занатима и трговини, треба да траје најмање шест година. Према томе, истиче се питање о вишим народним школама, под именом 5. и 6. разреда народне школе, нижих занатских и грађанских школа. Обавезно учење за женску децу неминовно је, и треба га сматрати као другу половину основе, на којој почива и развија се народна образованост. Без упоредног образовања женскиња са мушкињем, ни мушко образовање не може бити потпуно, темељно и плодно.

Пре шест година не би требало да полазе деца у основну школу, а да ли у шест или седам пуних — зависи од свеколике развијености и спољашњих прилика (напр. удаљеност децега дома од школе, по селима) будућега ученика, што треба лекар, учитељ и остали чланови школскога одбора да оцене и утврде. Према томе, не налазим разлога, да треба правити разлике у почетку полагања у школу између сеоске и варошке деце. Главни је, да се погоди право време, кад дете треба да пође у основну школу. А ако се то не погоди, онда, колико је штете од превременога — толико је и од задоцњенога полагања у школу; јер незрелост се свети као и незрелост на физичком, интелектуалном и моралном развитку ученичком.

под 3. Основне школе, према свему предњем, треба да су различито уређене, с погледом на разлику прилика у градовима и у селима, као и с погледом на природу мушкога и женскога пола и позива.

под 4. Та разлика у уређењу основних школа мора се огледати, више или мање, на свима напред (под 1.) изложеним и истакнутиим предметима, а нарочито на српском језику; на моралним хришћанским, грађанским и друштвеним наукама, као и на практичном увођењу у разуман рад и живот који престоји ученику или ученици. Врх свега тога, те разлике мора бити у свеколиком васпитању мушке и женске деце, што треба народна школа особито да развије и усаврши.

под 5. Све у том питању поменуће установе корисне су помоћнице народној школи, које или припремају децу за будуће редовне ђаке основне школе, или јој материјално помажу да ју могу походити и сиромашна деца, или развијају у њима поједине личне, грађанске и друштвене врлине, или наклањују оно, што је, било из којих узрока, пропуштено да школа учини у своје време. Према томе, све ове установе, уз народну школу, најтоплије препоручујем. До месних прилика, пак, стоји: које од њих треба уставовљавати поред појединих народних школа.

Али има једна установа, која, службено, постоји поред школе, као саставни део њен, а која није изреком поменућа у овоме питању, и може се подразумевати под оним општим и неодређеним „и т. д.“ Та је установа школска књижица. Она је до сад, колико је мени познато, у главном, била намењена и служила унапређењу и усавршавању наставничког особља

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

Али њену намену требало би проширити тако, да она буде и **народна књижница**. Таква књижница, поред школе, помагала би не само одраслијим ученицима (у вишим разредима), да им се утврде и развију знања, добивена у школи, него би, и кад изиђу из ње, била: вечита спона између њих и школе; била би: расадница племенитих осећања, здравих мисли и корисних поука у народу. Корист од таквих књижница, па, по могућству, и *читаоница* покрај њих уведених, била би многострука и неизмерна. Семе просвете и науке, које је посејала и до младога, племенитога дрвета подигла народна школа, — народна би књижница развила у снажно стабло, које би народу доносило очигледна плода и користи. Тада би народ заволео и своју школу, која би га спремила да се може користити књижницом, и своју књижницу, која му несумњиве користи приноси, образујући му срце и душу, ум и разум; тада му не би било тешко подносити ни материјалних жртава за своју просвету, јер би увидео, како му се стоструко накнађују.

под 6. Ово би била половна мера, и као таква, већ према предјим одговорима, не би се могла препоручити, нарочито обзиром на одговор на питање под 2. —

под 7. На то питање одговарам негативно, као и пред овим.

под 8. Та битна измена зависи од коренитога преуређења и унапређења општина, чија је установа и народна школа онако исто, као и општински суд, црква, санитет итд. Према томе, начин издржавања и подизања народних школа унапредиће се упоредно са унапређењем општине, и огледаће се у школи као и у осталим, напред поменутих, општинским установама. А то унапређење извршиће се одозго, од саме државе, и потпомоћи ће се одоздо, од самога народа. Држава ће извршити то: материјалним груписањем, „ушоравањем“ села, где тога нема; катастарским премером и комасацијом земљишта; пољском полицијом, лично и имовном безбедношћу; доношењем закона, да се рок војне обавезе знатно смањи оним војним обавезницима, који су свршили народну школу; и врховним државним надзором над народним школама, који треба да је неумитан, како према унутрашњем раду наставника, тако и према спољашњем раду општинских и државних власти, до којих стоји правилно издржавање и подизање народних школа. А сам народ изазиваће и драговољно потпомагаће тај напредак: кад стварно осети све добре стране просвећености и школовања својега. Тада, народу не само што неће бити тешко издржавати и подизати своје школе, него ће, осетивши стварне користи од њих, и свестан значаја њихна, сам тражити и помагати их, да буду што боље и напредније.

под 9. Школска година треба да траје најмање пуних десет месеца, нарочито обзиром на многе црквене и народне празнике, и разне неспремице догађаје, због којих школа доста дангуби преко године. — и да узме време од 1. септембра до краја јуна.

У садашњим незгодним и несређеним приликама сеоских општина могао би се трпети увећан летњи распуст, с тим, да то вреди само за оне сеоске школске општине, којима је тај уступак *доиста* потребан; али у толико интензивнији да буде рад, док деца иду у школу. У том случају тај распуст би трајао од 15. јуна до 15. септембра.

под 10. Спрема наставника народних школа треба да буде таква, да им даје само права на места у тим школама, а осим њих још само изузетно: у њихну надзорништву, пошто положи нарочите за то установљене испите; у учитељским школама, по нарочито испуњеним погодбама, а тако исто и у

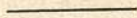
У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Министарству просвете у одељењу, које се бави о основној настави. Од штете је, и за осуду је, што, особито најбољи и најспремнији наставници народних школа, напуштају струку, за коју су се нарочито спремали, и у којој су показали успеха, па прелазе у друге — за које немају стручне спреме, те им, према томе, ни успех у новим струкама, у најбољем случају, не може бити онакав и онолики, кабав би био, да су остали у својој струци. Зато, да би се избегла та штетна појава, и по школу и по остале струке, требало би, осим свеколиких закона, и просветних и других, којима би се то нарочито спречавало, — те наставнике тако материјално обезбедити и морално уздићи, да никад, оправдано, не зажеле промену своје струке и не зажале, што су живот свој посветили само народној школи и њеноу напретку.

под 11. Да се учитељице постављају и онде, где само с потпуном коришћу по ученике могу радити учитељи, може се само за невољу трпети; јер је, свакојако, боље, да и учитељице раде у вишим разредима мушких и мешовитих школа, него да остану без наставника.

под 12. Од свих наставника у опште треба тражити, да савесно врше своје дужности, и да се одазивају захтевима и потребама школе, у којој раде, без обзира на њихове личне и породичне прилике. Па, ако могу све то да испуне и свему томе да одговоре и учитељице, удате за неучитеље, онда не налазим разлога: зашто се оне не би задржавале у школи, све док се не би појавиле озбиљне сметње и несавладљиве препреке, са којих би оне, у интересу школе, морале или својевољно напустити ју, или, услужбено, бити уклоњене из ње. Јер може се десити, да баш учитељица, удата за неучитеља, буде подобнија за вршење наставничке службе, него она, која је удата за учитеља. У том случају, не само да је штета за школу, него је и неправда уклањати из школе такве учитељице. Њих, дакле, треба и после удаје остављати на месту, на којем су, или постављати на друго, само према школским потребама, а без икаквог обзира на њихове мужеве. А учитељице, чије се личне и породичне прилике не би поклапале са потребама школе, у којој су, или које, због тога што су удате, не могу одговарати свеколиким захтевима и потребама, — треба, без икаквог обзира, уклањати из школе, и то не само удате за неучитеље, него и за учитеље; јер школа није ради наставника, него су они ради ње. А да ли су и ове наставнице за места, на којима су, или их треба са њих уклањати, — то треба да пресуђују школски надзорици и више просветне власти, водећи рачуна само о школи, о њеним потребама и напретку.

под. Ово је једна од најгорих половних мера, којима се служи садашња врховна школска управа у попуњавању празних учитељских места. Мислим, да је више штете по користи од те пракције, и с тога би је, као такву, требало са свим укинути.

РАДЊА ГЛАВНОГ ПРОСВЕТНОГ САВЕТА

1019 РЕДОВНИ САСТАНАК

1 децембра 1910 год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник Мирко М. Поповић; редовни чланови: Миливоје Симић, Љубомир Протић, Никола Лазић, др. Чедомиљ Митровић, др. Јован Скерлић, др. Душан Рајичић, др. Светолик Стевановић, др. Миливоје Н. Јовановић и Илија Ђукановић.

Пословођа: Михаило Недељковић.

I

Прочитан је и примљен записник 1018 саветског састанка.

II

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господона Министра народне привреде, од 25 новембра ове године ПБр. 19309, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли г. Димитрије Исаиловић, суспенат призренске Богословије, има, на основу приложених сведочанстава, право на полагање професорског испита.

По оцени приложених докумената Савет је дао мишљење: да г. Димитрије Исаиловић, суспенат призренске Богословије, има право на полагање професорског испита, ако испуњава и остале услове.

III

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 30 октобра ове године ПБр. 19272, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли се може г-ђа Живка Голубовићка, учитељица из Краљева, на основи нових доказа о њеној болести, ставити у пензију.

На основи лекарско-комисијског уверења о стању здравља ове учитељице, а с обзиром на чл. 33 закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г-ђу Живку Голубовићку, учитељицу у Краљеву, треба ставити у пензију.

IV

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 30 новембра ове године

ПБр. 17104, којим се пита Главни Просветни Савет за мишљење: да ли се г-ђица Милица Петровићева, привремена учитељица, може поставити за сталну.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. Љубомир Протић, управитељ Женске Учитељске Школе у Београду, и др. Чедомиљ Митровић, ванр. професор Универзитета, да ову молбу прегледају и Савету заједничко мишљење поднесу.

V

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 1 новембра ове године ПБр. 3904, којим се шаље на оцену и мишљење молба г. Ђуре Ранчића, учитеља из Бруса, који моли да му Министарство откупи преосталих 800 комада, по немачком, написане и штампане књиге „Дечји Свет“, ради поклањања о испитима ученицима III и IV разреда.

Савет је дао мишљење: да је довољно што је ова књига препоручена за поклањање ученицима и ученицама III и IV разреда основних школа, и да се за откуп не може препоручивати.

VI

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 1 децембра ове године ПБр. 21770, којим се моли Главни Просветни Савет да поднесе детаљисано своје мишљење о начину, програму и правцу у коме би се „Просветни Гласник“ имао уређивати већ од првог дана нове године.

То писмо штампано је у јануарској свесци.

Савет је саслушао ово писмо и затим одлучио: да се ово писмо, у препису, достави свима редовним члановима, како би се прве идуће Саветске седнице могла развити дискусија по овоме питању и евентуално донети и одлука.

VII

Прочитано је писмо заступника Министра просвете и црквених послова, Господина Министра народне привреде, од 26 новембра ове године ПБр. 18708, којим се шаље Главном Просветном Савету на оцену и мишљење молба г. Ивана Мартиновића, уредника „Споменка“ у Панчеву, који моли да Министарство откупи извесан број комплета његовог листа „Споменка“.

Савет је одлучио: да се од г. Мартиновића затраже комплети које нуди министарству за откуп, па да се затим, без хонорара, донесе потребна одлука.

VIII

Саслушани су писмени реферати г.г. Јанка Лукића, професора Велике Школе у пензији, др. Веселина Чајкановића, сталног доцента Универзитета, и Илије Лалевића, професора II беогр. гимназије, о Грчкој Граматици, од г. др. Јована Туромана, професора Велике Школе у пензији.

Ти реферати гласе:

Господине начелниче,

Туроманова грчка граматика је добра, потпуна (и облици и синтакса) и потребна књига (употребљава се у нашој богословији, у карловачкој и новосадској гимназији, у Црној Гори, а и приватно) и треба је штампати.

Докле ће се та књига употребљавати, стоји до тога, колико ће се примерака те књиге штампати.

Молим да ми се не шаље примерак те књиге.

8. јуна 1910. год.

у Београду.

С поштовањем

Јанко Лукић.

Главном Просветном Савету,

Главни Просв. Савет удружио је (14. јуна 1910. год. СВр. 107). Грчку Граматику Др. Јована Туромана г. Јанку Лукићу, г. Веселину Чајкановићу и мени, с питањем: треба ли ту књигу прештампати, и ако треба, у колико примерака, кад је годишња потрошња 100 примерака?

Како ми је г. Лукић рекао, да је он своје мишљење о томе већ поднео, и како, према томе, заједничког реферата не може бити, то ћу и ја своје мишљење, овако засебно, поднети.

По моме мишљењу, ову граматiku треба прештампати, само би се, при томе, без велике штете могли избацити одељци „Грчки речник за примере у синтакси“ и „Таблица за понављање“, што чини 24 листа велике осмине. Управо, ово издање (од 1896. год.) требало би да се врати на стару меру и да буде онако, какво је било издање од 1886. године.

Како је, према извештају Државне Штампарије, потрошња ове књиге годишње 100 комада, то би је требало прештампати у 1000 примерака, да би је било бар за 10 година, јер је оваква издања тешко чешће приређивати.

Главном Просв. Савету захвалан на поверењу.

15. августа 1910. год.

Београд.

Илија Лалевић,

проф. П. беогр. гимназије.

Главном Просветном Савету,

Према одлуци Главног Просветног Савета имао сам и ја част да будем одређен за референта о Грчкој Граматици г. Јована Туромана, чије је последње издање растурено, и која треба да буде поново прештампана. О овој ствари част ми је поднети следећи извештај.

У нашим су се средњим школама употребљавала до сада два уџбеника: Граматика г. Јована Туромана (Грчка Граматика, написао Др. Јован Туроман², Београд, 1896), и Граматика г. Василија Ђерића (Облици старог грчког језика, написао их проф. Вас. Ђерић, у Биограду, 1905.). Ако се оба уџбеника упореде опазити се међу њима, у квалитету, разлика, коју ја овде само нагирам, не могући се удешити да о њој исцрпије говорим. Г. Ђерићева граматика је модерна у најлепшем смислу ове речи, и по уложеном труду, по оригиналности, по својој научној и педагошкој вредности заузима она једно од првих места међу нашим школским уџбеницима. Што се тиче граматике г. Туромана, она по своме квалитету, не изостаје у главном иза немачких и аустријских школских граматика, али баш због тога она има и доста негативних особина које су заједничке са том немачко-аустријском граматиком вулгатом. У њој има доста података који су у *школкој* граматичи неопходни, диспозиција није увек најбоља, има најзад читаву серија тврђења и објаш-

њења која је модерна наука одавно стигматизирала као нетачна. Према овоме ја, са својим скромним искуством, дајем свој глас за граматiku г. Ђерића, и кад би се само са овим могла да реши ствар, ја се не бих устезао да г. Ђерићеву граматiku предложим Главном Просветном Савету за школски уџбеник.

Ствар, међутим, ипак није тако проста. Г. Ђерићева граматика није довршена; у њој се не говори о Хомеровом и Херодотовом дијалекту, у њој нема целог другог дела, синтаксе. Према томе она и ако је за почетак изврсна, и неизоставна, није ипак довољна за целокупну наставу. Из тога јединог разлога ја се у принципу морам сложити са г. г. корелентима да се од г. Туроманове граматике може приредити ново издање. На тај би начин у нашим средњим школама и надаље остао status quo, и питање о грчком уџбенику биће, по моме мишљењу, скинуто дефинитивно с дневног реда тек тада када г. Ђерић буде довршио своју граматiku.

Ново би издање г. Туроманове граматике требало да буде редиговано на тај начин што би се извесна места, према текућим научним захтевима, изменила и упростила, и што би се извршиле извесне техничке измене. У овом се случају морају, између осталог, узети у обзир теоријски и практични радови г. Ђерића¹, и полемика коју су ови радови изазвали. Ја сам, респектујући све ово, и још на основу свога личног искуства, саставио следећи списак напомена, оним редом којим би долазиле према г. Туромановој граматизи, и стављам га Главном Просветном Савету на расположење.

Оно што се у Уводу (стр. V ид) говори о грчким дијалектима, није сасвим у реду. Подела на три дијалекта, еолски, дорски и јонски, је најобичнија, али не и најбоља². Ипак сам ја зато да се ова и сувише уобичајена подела, која има ту добру особину да су по њој побројани сви најважнији дијалекти из *литерарног* сироменика, и даље задржи, само се јонски дијалекат никако не сме да дели на старојонски и новојонски, нити се фиктивни хомеров дијалекат, у коме има и јонских и еолских елемената, сме да увршћује у јонски. — И за *воић* дијалекат што је речено, треба изменити. Треба јасно обележити разлику између *воић* дијалекта у *литератури*, који је доиста постао на атичкој основи, са извесним концесијама осталим дијалектима, а *воић* дијалекта у *живом језику*, чије нам порекло није сасвим јасно (в. А. *Thumb*, Die griechische Sprache in Zeitalter des Hellenismus, Strassburg, 1901. — P. *Kretschmer*, Die Entstehung der Voine. Sitzungsber. d. Wien. Akad. phil.-hist. Kl. 143, 10. Wien. — K. *Krumbacher*, Das Problem d. neugr. Schriftsprache. München, 1903. стр. 18 ид, и 189 ид. — E. *Mayser*, Grammatik d. griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit, Leipzig, 1906, [Laut- u. Formenl.] стр. X ид, где је забележена даља литература). Неизоставно је ваљало споменути и веома важни дијалекат у новозаветним списима и у LXX. — Најзад, узгред да додам, када се већ, ради *језика*, спомињу доцнији писци, мора се тачније обележити њихово становиште према класичном језику, и апсолутно се не смеју стављати у исти ред нпр. Дионисије Хаицкарнашки и Полибије. У неколико би речи ваљало споменути и снажну атикистичку реакцију из првих векова после Христа, и диглосију у грчком, коју је ова реакција изазвала (в. о томе W. *Schmid*, Der Atticismus in s. Hauptvertretern, Stuttgart, 1887—1890, 1—4. и нарочито *Krumbacher*, о. с.).

У партији о изговору (стр. 1) нетачно је да се ζ изговарало као ds. Оно је било или као наше з, или као зд, као што нам сведочи извештај број углавном дор-

¹ Каква нам треба грчка граматика? Написао проф. Вас. Ђерић (прештампано из Просветног Гласника за годину 1902.) у Биограду, 1902. — Облици старог грчког језика, написао их проф. Вас. Ђерић, у Биограду, 1905.

² В. поделу коју су учинили R. *Meister*, Die griechischen Dialekte. 1882.—1889. 1—2. O. *Hoffmann*, Die griechischen Dialekte etc. 1890.—1898. 1—3. — Gustav *Mayer*, Griechische Grammatik³, Leipzig, 1896. — Hermann *Hirt*, Handbuch d. griech. Laut- u. Formenlehre, Heidelberg, 1902. Итд.

ских гласа, в. G. Mayer, Gr. Gramm., § 283; 219; cf и 249., F. Blass, Über die Aussprache d. Griechischen, Berlin, 1888, и *Берић*, Каква нам треба грчка грам., стр. 8. Исто тако треба додати да су се групе *σβ σδ συ σμ*, у почетку речи и између вокала, изговарале као зб, зд, зг, зм, као што сведочи писање са *σμ* итд. из разних времена ст. века, в. G. Mayer, § 249.

За *ον* је незгодно рећи да је *прави* диџтонг (Туром. стр. 2.), *ον* је некада заиста било диџтонг, али је још у почетку IV века пре Христа углавном моноџтонгизовано (преко затвореног δ), јер се још од тих времена овим знаком обележава и које је постало протезањем или контракцијом — које је дакле од увек било моноџтонг. В. G. Mayer, § 123. Hermann Hirt, Handbuch d. gr. Laut u. Formenl., § 81.

Да ствар са тз. *ν*, *ἐφελκυστικόν* не стоји онако како је у г. Туромана § 29, зна се одавно. *Ν ἐφ.* није првобитно имало употребу да спречи хиџат; та је теорија тек доцнијега датума, поставили су је граматичари, али са својом реформом нису потпуно продрли. Правило *ο ν ἐφ.*, какво је у г. Туромана и другим школеским граматикама (cf г. *Берић*, Каква нам итд., стр. 10) не обухвата дакле све случајеве. Према томе оно се мора друкчије удесити, односно сасвим суспендовати.

Што се на стр. 18 говори о постанку *gen. plur.* контракцијом од *ά—οι*, треба изоставити, јер је такво правило непотпуно и не обухвата све случајеве. cf. G. Meyer, § 373.

На стр. 41 (§ 68, 2) рећи *μ*, „о губе испред компаративних наставака“ — немају о итд., пошто ће на тај начин процес бити јасније обележен. cf. G. Meyer, § 394.

Једна од најважнијих глава и у грчкој и у латинској граматичи је питање о значењу појединих времена и пачина. У ову је ствар унела забуну латинска терминологија глаголских облика, која је пренесена и у српску граматичу, без обзира на значење српских облика, и према којој се сада стављају један поред другог облици који ни у ком случају не иду један с другим. Када се — да узем један пример — за српско прошло време узме латински термин, *perfectum*, онда се може рећи да је тај термин логички и етимолошки неоправдан, али се ипак, зато што је уобичајен, може задржати; али ако се сада пође даље, па се српски и латински превекат, и — да узмемо још један пример — српски и латински имперфекат, на основу ове једнакости у имену идентификују, недозвољено и мимо логике, онда је то идентификовање нетачно и погрешно. У нашим средњим школама — морам да констатијем, и поред свег респекта према нашим г. г. грецијстима и латинистима — дају се ученицима махом објашњења која су рђава и нетачна. *Dixi* — нпр. — значи само „рекао сам“, *dicebam* само „говорио сам“, па се ипак зато прво преводи готово редовно са „говорио сам“ а друго са „говорих“ итд. Исти је однос, у грчком, између аориста и имперфекта. На класичном примеру *fen. sup. V 5, 22* *ἔλεθον αἰθούς, καὶ οὗς ἔπεισα, τοὺτους ἔχον ἐπορευόμενον* ова се основна разлика лепо види. Та се разлика у обележавању перфективне и имперфективне радње мора јасно и у довољној мери истаћи, где год се може. Због овога треба свугди гди је могуће, а нарочито код облика са перфективним значењем; додати српски превод. Ову је реформу апсолутно потребно извршити кроз целу књигу, у којој има, у овом погледу, нетачности и неконзеквенција. Код оваквог стања ствари сам по себи отпада и *impf. conatus*, који г. Туроман спомиње на стр. 175. — Друго, где год је томе места, треба јасно обележити значење пасива. Превећење пасивних облика рефлективним глаголима погрешно је и повод свакојаким неспоразумима. На стр. 62, нпр., поред речи *Medium* и *Passivum*, значење је погрешно обележено, и треба да стоји 1) васпитавам себи, васпитавам се, 2) васпитају ме, бивам васпитан. И у овоме се дакле смислу морају учинити потребне корекције.

Да би се избегао сваки неспоразум, треба у § 88, 2 напоменути да се код перфекта са редупликацијом задржава редупликација и у конјунктиву и опитиву (в. и *Берић*, каква нам итд., стр. 12).

На стр. 64, у imper. aor², треба писати *παιδεύου* (а не *παιδεύου-ν*), и *παιδεύου-αι-εν* (а не *παιδεύου-αι-ν*), и уз *παιδεύου* истаћи *перфективно* значење (»васпитај!«). Исто тако на стр. 62, уз *παιδεύε*, треба истаћи *имперфективно* значење (»васпитавај!«).

За глагоде *ῥῶ*, *διφῶ*, *πειῶ*, *χοῦμαι* претпоставља г. Туроман (стр. 72) неконтраховане облике *ῥῶ, итд. Ово је нетачно. Неконтраховани је облик могао бити само **ῥ/ω*, итд... в. Ђерић, о. с., стр. 12 итд.

Нетачно је да *θ* испред дентале прелази у *σ* (Туром. Грам. стр. 76). Овде је *σ* дошло аналогијом према 3. лицу *πέπεισται*, као што је утврдио Бругман (Morphol. Unters. I, 1878, стр. 81, Ђерић, о. с. стр. 13).

У § 134, у praes. opt. plur. од *φῦμι*, треба м. *φαίμεν*, *φαίτε*, *φαίεν* ставити *φαίμεν*, *φαίτε*, *φαίσαν*, јер су ови облици обичнији, cf. William Veitch, Greek verbs, irregular and defective, Oxford, 1887, стр. 674.

Извесна места ваља скратити, или, као непотребна, сасвим изоставити. Да идем редом:

§§ 14—18 изоставити.

од § 19 задржати само члан 1.

§ 23 изоставити.

у § 29 изоставити 2 и 3.

у § 51 (крај) рећи само: »У дативу plur. нема *ν*: *ποιέμι*, *δαίμοσι*«, јер објашњење није тачно. cf. G. Meyer § 374 и Ђерић, Каква нам итд. стр. 10.

у § 52 изоставити објашњење са компензаторним протезањем. Оставити само: »Испред *σ* испада *ν* у сигмат. ном. (*γινῶς*) и дат. плур. (*γινῶσιν*)«,

у § 55 м. »избацује« рећи »ишчезава«, јер ће се на тај начин јасније обележити процес ишчезавања *σ* преко *η*,

у § 77, 1 изоставити примедбу.

у § 77, 2 редиговати овако: »место *ἐμῶς*, *οὐς*, *ἡμέτερος*, *ὑμέτερος* употребљавају се и генитиви личних персоналних односно рефлексивних прономина«,

у § 80, 2 изоставити примедбу.

у § 81 изоставити примедбу, пошто је она и иначе, са гледишта историјске граматике, нетачна. в. G. Meyer § 33, Ђерић. Каква нам итд., стр. 11.

у § 84, 2 изоставити речи: »или *εἰκοστός καὶ πενήντος* или *εἰκοστός πέμπτος*«, јер се овакви ординални бројеви налазе уопште врло ретко, а у школских писаца никад. cf. Ђерић, о. с., стр. 5.

у § 88, где се говори о редуликацији у перфекту, спомињу се глаголи који почињу са мута *κ*, *λ*, *μ*, *ν*, *ρ*. Глас *μ* треба изоставити, јер се у школских писаца не налази ни један глагол који би почињао том гласовном групом. в. Ђерић, о. с., стр. 12.

у § 92 треба изоставити 2) (на стр. 62),

§ 99 изоставити цео.

у табlici у § 100 изоставити све фиктивне неконтраховане облике. На тај ће се начин, када се примери на стр. 69—71 сложе на стр. 68—70, добити још и читаве две стране.

у § 109, прим. 2, констатовати само протезање, а не казивати да је компензаторно, пошто то ученицима није потребно да знају; а неће моћи ни разумети када се изостави посве сувишни § 16.

Индексе, треба још једном прегледати, јер ми се по неколиким случајевима чини да ће и ту бити омашава. Речник за синтаксу треба у сваком случају изоставити, као што је предложио и г. Лалевић.

Поред памена које сам предложио, слободан сам да нарочито ударим гласом на једну дугачку, али лако изводљиву серију других измена: то су чисто техничке

реформе у вџизи. Последње издање г. Туроманове граматике приређено је доста нерационално, и штампани је текст, местимиче, без потребе развлачен. На овај је начин школска књига недозвољену цену од 6 динара. Нарочито је нерационално употребљен простор у другом делу, синтакси: ту су се, без икакве потребе, цепапи параграфи, и готово са сваком реченицом почињао нов став; ту се, код набрајања појединих речи, за сваку реч задржавао читав ред; ту се је најзад, сваки пример, свака реченица — а може се већ замислити колико ће много примера бити у синтакси! — штампана за себе, тако да на понеким странама изгледа као да су штампани стихови! Као још један пример за развученост набодим, из првог дела, стр. VII—VIII: обе су те стране могле бити уштеђене, јер оно што се на стр. VII говори о грчком изговору (стр. VIII је потпуно празна) могло је и *треба*ло је бити стављено на стр. 2, где се такође говори о изговору итд. Ја сам у свом егземплару обележио све непотребне празнине, и учтиво предлажем Главном Просветном Савету да, евентуално, при идућем издању, о тим мојим напоменама води рачуна.

На завршетку слободан сам да препоручим Главном Просветном Савету да се у питању о грчкој школској граматичи користи, евентуално, и искуством и саветима мога некадашњег наставника, г. Василија Ђерића, гречисте на нашем Универзитету.

Захвалан Главном Просветном Савету на поверењу.

14. новембра 1910. год.

Београд.

Веселин Чајкановић,
доцент Универзитета.

По саслушању ових реферата Савет је донео ову одлуку: Савет у свему усваја напомене које говоре о техничкој измени овога речника, а све остале напомене изложене у реферату г. Чајкановића оставља г. Туроману да их он одени у колико се оне могу и требају усвојити, с тим да г. Туроман о томе поднесе Главном Просветном Савету извештај, па за тим да се донесе дефинитивна одлука.

IX

Саслушани су писмени реферати г.г. Илије Ђукановића, професора I београдске гимназије, и Славка Милића, професора III београдске гимназије, о штампаном уџбенику „Припрема за геометрију“ I део, од г. Ђорђа Рокнића, професора Војне Академије.

Ти реферати гласе:

Главном Просветном Савету,

Према писму Главног Просветног Савета од 5. октобра 1910. СБр. 121 прегледао сам књигу „Припрема за Геометрију“ св. I од Б. Рокнића и част ми је Савету о томе поднети овај извештај:

Настава Геометрије кретала се, може се рећи, вековима једним и истим правцем, који су обележили још стари геометри. Тек у последње време почело се помишљати да се у реду излагања наставног градива из Геометрије одступи од раније укорењених традиција и да се у нижим разредима употреби експериментална настава.

Од прилике пре 40 година, појавом *Nouveaux éléments de Géométrie*, par Ch. Mégaу, 1874, учињен је један смео корак унапред: напуштена су разликовања у настави између Планиметрије и Стереометрије и ове се две гране Геометрије доводе у тешњу везу. Овом новачењу не само што у почетку није придавано важности, већ је на против било изложено нападајима од најмеродавније стране. Много година

дошнје почело се овом обраћати више пажње и то ван Француске, ма да је идеја о овоме у тој земљи поникла. При грађењу најновијег програма за француске школе вођено је о овоме рачуна.

У последње време јавља се нов покрет у настави Геометрије у нижим разредима:

да се смањи наставно градиво и из свега искључи дедуктивна Евклидова геометрија;

да се геометријски појмови изводе из самог искуства ученикова посматрањем, очигледно и експериментима, а без јачих доказа;

да се што више води рачуна о самој примени на реалној основи одбацујући све оно што се негда сматрало као „гимнастика“ мозга.

Треба поменути да ове измене нису свуда и у свему наишле на одобравање.

Што се тиче дејства ових измена на васпитање ученика, можда је доста рано да се изведе закључак, пошто је то сада у прелазној периоди. Несумњиво је да ученици сада налазе да је Геометрија много интересантнија него раније, притом одмах увиђају и користи од самог предмета. С правом се може рећи, да се оваквим радом Математика још у нижим разредима омили деци, тако да су такви часови Математике часови деце забаве. Осим тога, овим се изменама деци отвара нов и шири хоризонт при посматрању Математике, а у исти мах ствара им се и основа за даљи рад.

Пошто Математика подједнако припада свима народима, то су и на изради уџбеника у дугом низу година сви народи и учествовали. Како је настава Геометрије одавно имала свој пут, то је овај временом доста и уравнио. Међутим појавом овог новог правца јављају се и нови уџбеници, који имају већих или мањих разлика у схватању излагања наставног градива. Докле има уџбеника који представљају праву револуцију у уређивању теорема и градива не само према пређашњим него и према уџбеницима израђеним с погледом на исту методу, дотле их има, који се не разликују од Евклидовог у начину излагања и груписању теорема. Исто тако, једни прибегавају огледима само при почетку, а други више воле да развијају огледе и теорију једновремено. У неким су, ради примера, унете слике појединих огледа и предмета са објашњењима или које су често саме довољне место ма каквог објашњења. Сви се једино слажу у томе, што обилују разноврсним примерима.

Сем тога, при изради оваквих уџбеника јавља се још једна тешкоћа. Неоспорна је истина да је први и најважнији уџбеник жива реч наставника, али при свем том често је погрешно имати и писане уџбенике, који ће ученику послужити као подсетник онога што се на часу ради. Према томе, уџбеник — нарочито ове врсте — не би требало да је развучена и гломазна књижурина, — довољно је узга слику давати мало објашњавања, остављајући наставнику да то на часу моделом и експериментима разради. При изради оваквих уџбеника најтеже је погодити средину, те да не буде објашњавања сувише мало, нити да је развучено.

Кад се прегледа наш дванаесто-годишњи „привремени“ програм из Геометрије за прва четири разреда гимназије, види се да се само у I разреду може у свему обратити пажња поменутиим захтевима, а у осталим разредима бар делимично. Изгледа да је у нашем програму у I разр. можда и нехотице само наглашено о начину како треба предавати овај предмет, па се одмах у II разр. враћа на старе путеве. Да је програм и за остале разреде израђен, као што је за I разр., онда би он спадао у прве појаве новог покрета¹.

¹ Говорећи о програму из Математике за ниже разреде гимназије мора се уз пут поменути, да је програм из Математике, а нарочито из Геометрије, у основној школи рађен с тако мало познавања тога предмета, да је право чудо!

WWW.UNILIB.RS Пошто до сада нисмо имали никаквог уџбеника из Геометрије за I разред, гимназија, то је појавом овог уџбеника г. Рокнићева доста срећно попуњена и та празнина.

Као што је напред поменуто, метода ове наставе је скорашња, а и уџбеници се више мање разликују међу собом. Кад се све то има на уму, онда не би било никакo чудо, ако би и овај уџбеник г. Рокнића не би имао неких недостатака или ситнијих замерака. Поменућу по реду оне најважније.

Кад је свршено с коцком (стр. 4), говори се о димензијама тела. Мислим да је требало на погоднијем месту говорити и о димензијама површина и линија, а не стављати то на крају књиге.

У чл. 12. могло се најпре само поменути што о углу, па онда говорити о правом углу. Довољно би било само оно из чл. 23., не узимајући поставак угла — што би и иначе могло изостати. Заиста, најчешће се у примени сусрећемо с правим углом, па је природно о томе углу више говорити, али при давању појмова не мора се због своје величине општи појам угла искључити и оставити за доцније. Осим тога, требало је уз сл. 16. да буде и слика правоуглог лењира, који употребљавају зидари кројачи ит.д. Не би било на одмет, да је ту поменуто, како се од хартије може направити прав угао. — Овде се говори о повлачењу нормала, али је случајно изостало мерење раздајне тачке и праве, а тако исто тачке и равни (упоредити с питањем бр. 10). Да је то заиста случајно изостало, разлог је што се то као раније стечено знање употребљава у чл. 17 и 19 (упоредити са задацима 4, 7 и 8 на страни 21).

Могло би изостати цртање елипсе (чл. 15), а тако исто изоставити у чл. 17. тач. *с*; у чл. 18. зад. 5; у чл. 23. све о низу тачака и споу зракова; у чл. 30. зад. 10; у чл. 36 зад. 2 и 5; у чл. 28. одредбе о напоредним и унакрсним угловима (мислим да је довољно у I разр. рећи, како се ти углови добијају).

У чл. 24. врши се сабирање и одузимање дужи означених општим бројевима, међутим доста је рано почињати рад с таквим бројевима.

Погрешно је стављен ред чинитеља при множењу именованих бројева у чл. 37. Исто тако, у чл. 44. тач. *в* стављено је „једнаокосрани“ место „једнокраки“ трапез (јамачно штампарска погрешка: упореди зад. 2 и 3).

Осим тога, требало би се позвати на огледе у чл. 19; у чл. 28. *в*; у чл. 30. *с*; у чл. 33. *а*; у чл. 39. *с*.

Многе од ових замерака такве су природе, да су дошле пре од брзине у раду, а све се лако могу избећи у другом издању.

У овом уџбенику има одељака непредвиђених програмом, али су корисно унесени. Тако, одељци о мерењу површина и запремина. Пошто је у Аритметици програмом предвиђено о мерама за површину и запремину, то је била и потреба унети у Геометрију мерење површине квадрата и правоугаоника, као и мерење запремине коцке и правоуглог паралелоипеда*, — у осталом, ово је и у нас и у другом свету унето и у основну школу.

Кад се у целини разгледа овај уџбеник г. Рокнића, одмах се може изрећи суд о њему: израђен је с погледом на наш програм и на савремене методске захтеве, тако да се сâм по својој доброти препоручује и може се сматрати као добит за нашу школу.

Данас постоји тежња да се програм из Математике у свих културних народа удеси тако да буде заједнички, зато сам мишљења да се долге употребљава овај

* Ово тело г. Рокнић назива: *квадар*. Заиста, у Вука нема речи, којом би ово назвали, али на сваки начин у народу би се могла наћи за ово погодна реч.

уџбеник г. Рокнића, с тим да се при новом издању обрати пажња и на новије стране уџбенике ове врсте.

Благодарим Главном Просветном Савету на поверењу.

15. октобра 1910.
У Београду.

Илија Н. Ђукановић
професор.

Главном Просветном Савету,

Према захтеву у смислу акта од 5. окт. о. г. СБр. 121, част ми је саопштити Главном Просветном Савету своје мишљење о књизи г. Ђ. Рокнића, проф. „Припрема за Геометрију“ св. I (*први разред*).

Последњих је година врло много урађено на реформи гимназијске наставе у опште а математичке на посе. Стално недовољан просечни успех а нарочито позната антипатија у већине ученика према математичкој настави, њихова неумешност и неспрема, да чине практичну употребу од стеченог знања из Математике, тешкоћа с којом ученици решавају и најобичнија задатке из живота чак и при свршетку свога школовања у гимназији, показали су, да главни узрок лежи у неподесној методи и апстрактности градива, које — тешко приступачно деци — чини математичку наставу већ у самом почетку неинтересантном, немилдом, па природно и неуспешном. Специјално за Геометрију увидело се, да проучавање строго логичне Еуклидове Геометрије, без претходне припреме, не може дати повољне резултате, јер тако примљена знања остају без реалне садржине и практичне употребљивости. С тога је у нижем течају (код нас само у I разр.) дато врло видно место очигледној и пропедевтичној геометрији, у којој се без претензије на строгу систематичност проучава градиво, које су деца стекла искуством или које пружа правилно уцуђено посматрање непосредне околине. На интересантан, деци приступан, по могућству практичан и рекреативан а увек очигледан начин „олакшава се ученицима нижем течаја усвајање основних геометријских појмова, пружајући им *сталио* могућности, да — по принципу саморадње — на посебним конкретним случајевима прикупе и среде неопходни припремни материјал, с којим ће као ученици вишег течаја моћи лако и успешно оперисати путем логичног закључка“.

Уџбеник г. Рокнића, који је до сада врло активно радио на математичким уџбеницима нарочито за ниже разреде, први је покушај у нас у томе правцу. Не улазећи у детаљну оцену сваког одељка по на особ, моје је мишљење, да је писац избором градива а нарочито обликом излагања и местимичном тешкоћом стила промашио врху, постављену у предговору.

После местимичне срећне дисперсије од старе методе, не могуће је се лако еманциповати, писац се, и ако је сам осудио, брзо враћа тој истој методи, методи проучавања апстрактних елемената. Већ од десете стране писац у тексту напушта све више очигледну обраду, одваја врло брзо елементе од целине, на којој су запажени, пружајући деци место живог организма непријатан костур, па се у доста прилика на неинтересантан, монотон и неочигледан начин врши ауторитативна анализа појединих његових делова; на тај се начин знатно сузбија ученичка саморадња а пружа маса назива и дефиницаја непотребних или бар превремених. Примера ради наводим § 5 с) (зрак, полузрак...); § 15 (о кругу...); § 17 с) (две нормале); § 18 а) (прва конструкција упоредних); § 21 (једнокраки правоугли троугао, *при чем се говори о полову правога угла и збиру углова а у деци још није срећен појам: угао*); § 22 (једнакокр. прав. $\triangle$ и ввадрат); § 23, (допуњавање (?) и угао); § 26 а б и с (мерење углова, при чем је требало обратити пажњу на факт, да ученици тешко могу замислити а нацртати никако угао од $1''$ и $1'$, јер при полуупречнику

1 dm лук 1' износи тек 0.3 mm); § 28 (напоредни и унакрсни углови — чија је дефиниција врло неподесна и нејасна за ученике I разр., као што је нејасна и дефиниција паралелних); § 32 (о укрштању правих и равнина); § 33 (наставка о прав. и равн.) и т.д.

Врло оправдано избегавајући логичне доказе, писац их у доста случајева замењује ауторитетом, те чини погрешку, у толико већу, што је у свима тим случајевима било лако заменити логични доказ очигледним а по принципу саморађње. Илустрације ради навешћу неколико примера. Где год је реч о хоризонталним и вертикалним линијама и равнинама писац то сам ауторитативно исказује (сем у неколико питања и задатака) у место да ученици сами то констатују сагледавши се виском и мирном површином воде у поширој боци, при чем постаје и нетачан јер тврди, да ивице воџке, која лежи на столу морају ео ipso бити хоризонталне дотично вертикалне⁴⁾; чисто ауторитативно писац вели: „кад су две праве управне на трећој, онда су једна према другој упоредне“; његове (правоугаоникове) су стране по две и две упоредне и једнаке, дијагонале су једнаке и полове се⁴⁾ (слично код квадрата и ромбоида); „од величине кракова не зависи угао“; „тај ћемо лук поделити на 4 једнака дела (како?), сваком од тих делова припада по један угао, који је четвртина правога“; поједине степене *обично* преносимо као лучне степене на кружном луку, који припада испруженом углу⁴⁾ (а није очигледно утврђен став: да једнаким луцима у истом или једнаким круговима одговарају једнаки срединни углови и тетиве — што се доцније прећутно усваја при сабирању углова — и да два пут већем луку одговара два пут већи угао али не и тетива — ово последње требало је нарочито истаћи, што деца функционалност схватају обично као пропорционалност); исто тако ауторитативан је при преношењу, сабирању и одузимању углова (неоправдано је тражити од ученика I разреда да конструирају алгебарски израз $\alpha + 2\beta - 3\gamma$, као што је слично захтевано и при сабирању дужи), при говору о односу виших и нижих јединица за мерење површине и запремине и т.д. На оним пак местима, где је изведен очигледни доказ неке опште особине, требало је стално наглашавати, да се очигледан доказ може генерализовати само тада, ако се овери на неколико различитих ликова исте категорије, јер иначе може бити случајни резултат и особина само тога посматраног лика а не и целе категорије. У осталом, без те неопходне контроле, очигледан доказ, изведен посматрањем или мерењем на једном само лику, може само припомаћи оном одаком ученичком генерализовању или безразложном схватању, као да је дата особина, која је у ствари последица нетачне (слободноручне) или специјалне конструкције. А то, као што је познато, врло много омета и у вишим разредима, нарочито у применама геометрије — проблемима.

Како се писац у тексту све до 36. стране ограничио искључиво на коцку (и куглу) а о пирамиди се говори тек на 51. стр. то је тим самим ограничио већи и разноврснији материјал за очигледну обраду, те постаје апстрактан и неинтересантан.

При избору градива требало се ограничити на неопходни минимум и одабрати га у оквиру програма за I разред. Писац је не обзирајући се на програм или тумачећи га произвољно (што у принципу не би била велика погрешка) унео много више градива (нарочито из оног, које је програмом одређено за II разр.) по што се може прећи у I разр. са успехом и без оптерећивања ученика. Тако, мислим, требало је изоставити ове одељке: § 5 с; § 15 b) (а прву тачку другачије обрадити); § 17 с. (а у првој тачки дати елементарнију дефиницију); § 18 а; § 21, 22, 23; § 26 а; § 27 а. b. и с.; § 28 (све или бар дати јасније дефиниције за I разр.); § 30 с. и последњи

⁴⁾ Неразумљиво је зашто писац прво говори о водоравним прав. а не о „водо равнина“, у ком би случају био много јаснији тај назив. по позивањем на озби ваге

одељак под а.; § 32 (скоро све); § 33 а) (од 7 одељака у овом § 6 почиње са *права...*); § 40; 43 (сем дефиниција); § 44 о дијагоналама под а.; § 45 и 46 (или, кад се већ хтело о томе да говори у I разреду, онда се послужити оптичком методом) и § 48. Разуме се да би према томе требало изоставити приличан број задатака, те би се обим уџбеника редуцирао за трећину ако не и више.

При распореду градива требало је (нарочито у I разр.) водити строга рачуна колико се може — према вероватној граници интересовања — задржати без прекида на једном елементу а да не постане досадан те и изгубљен. У овом делу опажа се тежња, да се том захтеву одговори, али се исто тако констатује да се, услед излишне систематичности, више задржало (на пр. код углова) по што је требало.

Практичност и рекреативност, та два важна помоћна средства која могу задобити и заинтересовати ученика (јер прво даје практични смисао а друго пружа забаву) у тексту су потпуно игнорисани, а не стоји боље ни са задацима, међу којима има истина по где што прилично практичности, али, у колико сам запазио, једини је рекреат. зад. 6 на стр. 58.

У погледу излагања усвојен је, по мом мишљењу, врло неподесан облик, *облик саопштавања* који — као што сам већ нагласио — узима местимично карактер ауторитативности и сувопарног набрајања, те — на супрот постављеној сврси — сузбија саморадњу ученика. Овај облик излагања добија свој нарочити израз у чешће употребљеној пишчевој фрази: сад ћу (дакле он а не ученик) нацртати, повући, поделити... Уверен сам да би било много мање недостатака у погледу на количину градива и обраду, да је писац усвојио много целисходнији облик поступних и побудних питања на која се добија одговор посматрањем и мерењем непосредне околине и модела, које су ученици сами начинили.

Задаци и питања су знатно боље одабрани и обрађени, ну и међу њима има доста апстрактних, те сувопарних и неинтересантних. Приличан би број задатака и питања требало (као што сам већ поменуо) изоставити као сувишна или бар превремена према програму I разр. (на пр. поред осталих скоро све у § 21, 26, 27, 28, 29, 30 и т.д.). Неки задаци требало би да су јасније и прецизније постављени (изгледа ми, да и у тексту при дефиницијама — и у задацима стил пишчев по где што није никако ни за ученике II разр.) на пр. § 9 зад. 6. и 7.; § 11 зад. 9.; § 15. зад. 8.; § 16 зад. 4.; § 17 зад. 5. и т.д. Исто тако један недостатак лежи у недовољној практичној примени и потпуном занемаривању рекреативности.

Према томе моје је мишљење, да се ово дело не одликује у потребној мери оним особинама, о којима је реч у пишчеву предговору и да се због сувишног градива (и према нашем програму и иначе) не може савладати у I разреду са успехом и без оптерећивања ученика. Сем тога при изради није требало сметати с ума, да овакав уџбеник — очигледна и пропедевтична геометрија — мора бити у једну руку уџбеник и за саме наставнике, тим пре, што се врло погрешно математика у I и II разр. у недостатку стручних наставника додељује нестручним као „дубок“. У осталом и међу стручним наставницима није велики број оних који су сами успели да се еманципују старе методе и да се сроде са новом, чија је база очигледност и ученичка саморадња, (јер је врло тешко без икаквог примера и упута еманциповати се оног на што се навикло за све време школовања у гимназији, а Велика Школа — сада Универзитет — као што је познато апсолутно ништа не ради у томе правцу).

Мени је при руци „Наглядная Геометрија“, коју је израдио по лаборантној методи г. Астриљб на основу трогодишњег успешног рада а служећи се најбољим делима у том правцу. Како у г. Рокнића, није по среди материјална добит нити ауторско честољубље већ, као што сам наглашава, истинска тежња, да се олашка

и омили деци настава математике, уверен сам, да би писац учинио већу и стварну услугу математичкој настави, да је с незнатним изменама превео на српски то или које слично дело.

14. новембра 1910 г.
Београд.

Захвалан на поверењу
Славко Милић
проф. III гимназије.

По саслушању ових реферата Савет је одлучио: да се овај уџбеник упути на преглед и оцену и г. др. Миливоју Н. Јовановићу, надзорнику народних школа, па да се затим донесе дефинитивна одлука.

X

Саслушан је писмени реферат г.г. Љубомира Протића, управитеља Женске Учитељске Школе у Београду, и Ристе Вукановића, вишег учитеља вештина у тој школи, о квалификацијама г. Моше Пијаде, академског сликара.

Према овом реферату Савет је дао мишљење: да се г. Пијаде, према чл. 64 закона о средњим школама, може поставити за учитеља вештина кад своју стручну спрему посведочи учитељским испитом, јер према поднетим документима не може се узети да је свршио академију уметности.

Овим је састанак закључен.

Списақ уџбеница приватних издања за средње
школе и реалке

ред. број	ИМЕ ПРЕПОРУЧЕНЕ КЊИГЕ	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	дан, месец, година и пбр. одобрења
1	Француске речи	Од Др. К. Мајера, превод Јаћима Н. Стевовића	7-VIII-1901 ПБр. 6780 27-VIII-1907 » 1744
2	Школска табла (учило)	Од Н. Врсаловића	27-I » » 1199 29-IV 1908 » » 5333
3	Основи метарских мера	» Косте Ивковића	5-V » » 6075
4	Наслон за цртање и цртанке	» Војисл. Стевановића	2-VI 1909 » » 8495
5	Синтакса Српског језика	» Илије Лалевића	31-X » » 19744
6	Преглед српске књижевности	» Павла Половића	27-I 1910 » » 1196
7	Српска стенографија	» Млад. Спасојевића	8-X » » 17372
8	Немач. вежбања са речником	» Саве Максића	8-X » » 17374
9	Немачка читанка	» Милоша Трифунца	8-X » » 17374
10	Немачка граматика I и II део	» Стев. Предића	9-X » » 17317

Списак привремено приватних издања уџбеника за средње школе и реалке.

WWW.UNILIB.RS

ГЕД. БРОЈ	ИМЕ УЏБЕНИКА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	ДАН, МЕСЕЦ, ГОДИНА И ПБР. ОДОВРЕЂА
1	Аритметика и Геометр. за III и IV р.	Превод К. Стојановића и Ј. Стевовића	29-X-1898 ПБр. 19451
2	Аритметика и Геометр. Мочн. за I и II р.	Превод В. Анђелк. и Д. Обрадовића	» » » » 19452
3	Аритметика Мочникова за II р.	Превод Ст. Давидовића	30-X » » 19405
4	Аритметика Мочникова за I р.	» » » »	» » » » 19407
5	Земљонис за I р.	Од Пере Андрића	» » » » 19410
6	Географија	» Рад. Васовића	» » » » 19491
7	Геометрија за I и II р.	Превод Ст. Давидовића	» » » » 19406
8	Општа Историја	Од Ст. Ловчевића	3-XI » » 19437
9	Аритметика за III р. од Хочевара	Издање Љ. Јоксимовића књижара	1-III-1899 » » 1946
10	Кратка Правосл. Хришћ. Етика	Од Петра Протића	29-X-1898 » » 11253
11	Мочникова Аритметика за III и IV р.	Превод Ст. Давидовића	» » » » 12255
12	Француска читанка за V р.	Од Павла Поповића	» » » » 12262
13	Православна Моралка	» Саве Теодоровића	» » » » 11211
14	Синтакса Српског језика	» Јанка Лукића	» » » » 12263
15	Латинска читанка I део	» Мите Живковића	12-V-1899 » » 4332
16	Земља, физичка географ за V р.	Прев. Тод. Радивојевића	22-VIII-1900 » » 9318
17	Аритметика и Геометр. за I, II, III и IV р.	» Влад. Зделара	16-IV-1901 » » 169
18	Аритметика и Геометр. за I, II, III и IV р.	» Борђа Рокнића	» » » » 170
19	Ботаника по Бонцију	Израдио Ж. Ј. Јуришић	10-X » » 12590
20	Основи Математич. земљониса	Од Петра Андрића	24-XI » » 14584
21	Латинска читанка II део	» Мите Живковића	28-II-1902 » » 2376
22	Општа Историја (источ. народи)	» Л. Зрнића	» » » » 2379
23	Историја Хришћан. цркве	» П. Швабића	20-III-1902 » » 3159
24	Латинска читанка с примерима	» Сп. Калика	24-V » » 5143
25	Земља	» Антон. и Т. Радивојев.	7-VI » » 5867
26	Земљонис за I р.	» Косте Ковачевића	9-IX » » 12271
27	Земљонис за II р.	» Антонов. и Н. Лазића	12-IX » » 12669
28	Објашњења и речник за читање	» Тјешим. Старчевића	16-X » » 15084
29	Српски географ. Атлас	» Јосифа Ковачевића	» » » » 15085
30	Историја Срп. народа II књ.	» Миленка Вукићевића	5 XI » » 16482
31	Земљонисна читанка	» Тод. Радивојевића	2-IX-1903 » » 5289
32	Нова метода (Питагорин поучак)	» С. Магдића	» » » » 6474
33	Историска Педагогика	» П. Деспотовића	» » » » 6476
34	Минералогија и Геологија	» А. Станојевића	27-I-1904 » » 1334
35	Географија за I, II, III, IV и VI р.	» Рад. Васовића	28 » » » 1362
36	Рељефна Карта Краљ. Србије	» М. Вукашиновића	9-II » » 1856
37	Одабрани животиписи	Састав Др. В. Висаловића	12-V » » 5638
38	Немач. глаголи, јаке, мешов. и испр. пром.	Од Стев. Предића	13-V » » 5889
39	Проучавање Срп. Књиж. књ. I	» Милут. Драгутиновића	9-VI » » 8815
40	Историја Српског народа	» Мил. Вукићевића	11-VII-1904 » » 8816
41	Француска читанка за V р.	» Пав. Ј. Поповића	27 » » » 11340
42	Биографије (из истор. источних народа)	» Ник. Јанчића	19-VIII » » 13302
43	Рељефна карта	» Свет. Даниловића	4-VI-1905 » » 5489
44	Учитељ руског језика	» Пет. С. Протића	9-V » » 7705
45	La petite Revie	» Мил. Ј. Мајзнера	5-IX » » 14446

РЕД. БРОЈ	ИМЕ УЧБЕНИКА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	ДАН, МЕСЕЦ, ГОДИНА И ПБР. ОДОВРЕЊА
46	Основи математ. Географије	Од Косте Ковачевића	28-XI-1905 ПБр. 19325
47	Латинска читанка I део II изд.	» Мите Живковића	27-IX-1906 » 14186
48	Француска читанка за V р. III издање	» Павла Поповића	28 » » » 14307
49	Erstes deutsches Lesebuch von Paul Venier	Издање Јулија Гроза из Хајделберга	21-XII » » 19695
50	Експериментална физика	Од Јеленка Михаиловића	20-VIII 1907 » 12565
51	Основи физичке Географије	» Тодора Радивојевића	14-XII » » 20009
52	Шмајилови описи живот. врста	Прев. Милана М. Томића	24-I-1908 » » 836
53	Општа Историја Стари век II издање	Од Стевана Ловчевића	17-IX-1908 » » 14472
54	Хемија с основ. Минералогije	» Алексе Станојевића	11-XII » » 19571
55	Основи Хемије и Минералогije	» Драг. Б. Антића	» » » » 19571
56	Немач. читан. с речником I део II изд.	» Јована Кангрпе	5-X-1909 » 17851

Списақ учбеника државног издања за средње школе и реалке.

РЕД. БРОЈ	ИМЕ УЧБЕНИКА	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	ДАН, МЕСЕЦ, ГОДИНА И ПБР. ОДОВРЕЊА
1	Српска читанка за II р.	Од Др. Милана Шевића	21-VIII-1898 ПБр. 11782
2	Цртанке	Државно издање	28-IX-1898 ПБр. 16770
3	Немачка граматика III део	Од Стев. Предића	30-X » » 19404
4	Геометрија (за више разр.)	» Др. П. Вукићевића	12-V-1899 » 4113
5	Зидне маше за лепо писање	Државно издање	24-IX-1902 » 13539
6	Карте Краљ. Србије	» » »	3-X » » 14285
7	Општа Историја	Од Луке Зрнића	16-X-1904 » 18063
8	Латинска читанка	» Мите Живковића	12-X » » 17784
9	Земљонис IV кв. (Аз., Африка, Аустр. и Амер.)	» Срећка Милетића	23-XI » » 20242
10	Земљонис III кв. (Европа)	» » »	22 XI » » 20240
11	Општа Историја (Нови век)	» Луке Зрнића	21-I-1905 » 19882
12	Основи из Јестаствен. I део Зоологија	» Ник. Ранојевића	7-IX-1906 » 13235

Списак препоручених књига за награду ученика средњих
школа и реалке.

РЕД. БРОЈ	ИМЕ ПРЕПОРУЧЕНЕ КЊИГЕ	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	ДАН, МЕСЕЦ, ГОДИНА И БЕР. ОДОВРЕЊА
1	Српско цвеће	Изд. књиж. М. Стајића	28-II-1902 ПБр. 2377
2	Млада Сибирка	» » »	» » » »
3	О Горском Вијенцу	Издање Пахера и Кисића	24-V » » 5083
4	Пламенита крв	» » »	» » » »
5	Низ родно приморје	» » »	24-V-1902 ПБр. 5083
6	Песнички зборник	» » »	» » » »
7	Моје Симпатије	» » »	» » » »
8	Разорено гнијездо	Од Свет. Ђоровића	7-VI » » 5869
9	Из моје домовине	» » »	» » » »
10	Претци и потомци	» Д. Комарчића	» » » » 5870
11	Лазарица (Вој на Косову)	» Ср. Стојковића	11-IV-1903 » » 4055
12	Чика Јова Српској омладини	Изд. књиж. Задруге	8-V » » 4910
13	Чика Јова Српској деци	» » »	» » » »
14	Песме Петра Прерадовића	» М. Валожича	17-V » » 5577
15	Приповетке за девојч. и дечаке	Пр. Косаре Цветковићеве	31-V » » 5908
16	Царство послова	» Влад. Т. Спасојевића	10-IV-1904 » » 4339
17	Слике из Старе Србије II књ.	Од Зар. Р. Поповића	1-V » » 5290
18	Етнографска карта с текстом	» Мил. Ј. Андоновића	3-V » » 5353
19	Утицај дневне и вештачке светлости	» Др. Ђ. Нешића	10-I 1905 » » 263
20	Словенска Митологија	Превод Рад. Агатоновића	15-II » » 3209
21	Робинсон Крузе	» Јована Милчијевића	10-II » » 3210
22	Гимнастичке и јуначке игре	Од Ср. Пашића	21-III » » 5799
23	С планине и исход планине	» Петра Кочића	7-V » » 7581
24	Хајдук Вељко	» Ср. Ј. Стојковића	16-V » » 8474
25	Београд	Уређује Војни Одбор	16-V » » 8493
26	Законик Стевана Душана цара срп. од 1898 г.	Од Стој. Новаковића	27-VI » » 10010
27	Устанак 1804 г.	» » »	27-VI » » 10010
28	Слике из Старе Србије (Борија) III књ.	» Зар. Р. Поповића	26-V-1906 » » 6650
29	Моје симпатије	Издаје Дубровачка штам.	» » » » 6669
30	Повијест Дубровач. Републике	» » »	» » » » 6670
31	Дубровчани су Срби	» » »	» » » »
32	Под маглом	Од Алексе Шантића	31-XII-1907 » » 19880
33	Шмајлилови описи живот. врста	Превод Мил. М. Томића	24-I-1908 » » 836
34	Леонардо да Винчи	Од Бож. С. Николајевића	11-XII-1908 » » 19573
35	Београд и околина	» Ј. Мишковића Ђенер.	4-IV-1909 » » 2967
36	Кара-Ђорђе (трагедија)	» Милоша Цветића	4 » » » 4356
37	Питање о народи. просвећивању	» Чед. Марјановића	27 » » » 5783
38	Караџић (лист)	» Др. Тих. Р. Ђорђевића	6-VI » » 8765
39	Вардар (за 1910 г.)	Изд. Кола Срп. сестара	16-XII » » 22959
40	Не укради	Од Мите Живковича	12 » » » 22611
41	Приповетке за омладину	» Др. Стев. Окановића	11-V-1910 » » 7428
42	Пастир добри	Пр. Саве Ђ. Рабреновића	» » » » 7427
43	Краљевић и просјак	Од Мих. М. Стевановића учитеља	2-VI » » 8611

Списак препоручених књига за књижнице средњих
школа и реалке.

РЕД. БРОЈ	ИМЕ ПРЕПОРУЧЕНЕ КЊИГЕ	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	ДАН, МЕСЕЦ, ГОДИНА И БР. ОДОВРЕЊА
1	Писмени задаци из Срп. језика	Од Л. Зрнића и Бикловића	19-XII-1898 ПБр. 21760
2	Подмладак (лист за омладину)	Уређује Момч. Иванић	16-XI » » 10399
3	Напредак (срп. омлад. — годиш- њак —)	Од Ж. Дачића	18 » » 19409
4	Света Гора (Саве Хилендарца)	Издаје Држ. Штампарија	28-XII » » 11310
5	Финансије и установе обновл. Србије	» Министарство Фи- нансија	26-I 1899 » 17855
6	Песталоције (његов живот и рад)	Од Ј. Абрамова	1-III » » 1772
7	Гимназија у Гисену	» Милана Шевића	1-III » » 1339
8	Грешке у настави	Превод Ст. Ловчевића	16-XII-1898 » 14421
9	Буњевци и Шокци	Од Ив. Иванића в. конзула	22-V 1899 » 4626
10	Одношаји између Србије и Бу- гарске од XII—XV в.	» Рад. Агатоновића	8-XII-1900 » 15626
11	О српском имену (по западним крајевима)	» Василија Ђерића	10-IV-1901 » 3333
12	Знаменити Срби XIX века	Издаје Штамп. у Загребу	25-VIII-1901 » 5757
13	Србија у сликама	Од Ђ. М. Станојевића	20-XI » » 14286
14	Зашто је што у свету	» П. Аршинова	3-IV 1902 » 3601
15	Светле слике III св.	» Драг. Илића	7-VI » » 5871
16	Косово	» Н. Ђорића лекара	12-VII » » 7505
17	Мисли	» Б. Кнежевића	2-IX » » 11496
18	Историја Француске револуције	Превод М. Магдаленића	2-IX » » 11499
19	Дело	Спиридона Брусона	9-I 1903 » 18835
20	Ко је крив	Од Сретена Пашвића	18-III » » 3258
21	Лазарица (Вој на Косову	» Ср. Стојковића	11-IV » » 4055
22	Песме (П. Прерадовића)	Издање М. Валожњића	17-V » » 5577
23	Приповет. за девојчице и дечаке	Прев. Косаре Цветковић.	31-V » » 5908
24	Земљописна читанка	Од Тодора Радијевића	2-IX » » 5289
25	Историјска Педагогика	» Пере Деспотовића	» » » » 6476
26	О васпит. умном, морал. и телесном	Превод Ј. Милодраговића	8 » » » 12670
27	Школска Хигијена	» Слобод. Рибникара	29-X 1903 ПБр. 16239
28	Царство поклова	» В. Т. Спасојевића	10-IV 1904 » 4339
29	Савети и упутства наставници- ма пре уласка у школу	» Ник. Ракића	12-IV » » 4427
30	Слике из Старе Србије II књ.	Од Зар. Р. Поповића	1-V » » 5290
31	Етнографска карта с текстом	» Мил. Ј. Андоновића	3-V » » 5353
32	Историја Срп. народа	» Мил. Веснића	11-VII » » 8816
33	Народна предавања у Русји	» Павла Мајзнера	7-VIII » » 11339
34	Песме Кучи у нар. причи и песми	» Мирка Миљанова	5-X » » 17322
35	Историјски календар	» Воже Кнежевића	5-X » » 17321
36	Утисај дневне и ветшгач. светл.	» Др. Ђ. Нешића	10-I 1905 » 263
37	Српски Књижевни Гласник	Ур. П. Поповић и Ј. Скер.	15-II » » 3208
38	Словенска Митологија	Превод Рад. Агатоновића	15-II » » 3209
39	Робинсон Крузе	» Јов. Милојевића	10-II » » 3210
40	Српски народ	Уређује Л. Зрнић	16-V » » 8475
41	Карта о распрост. прав. Срба		27-VI » » 10005
42	Закон Стев. Душана цара срп. од 1898 г.	Од Стој. Новаковића	27-VI » » 10010
43	Устанак 1804 г.	» » »	27-VI » » 10010
44	Невесинска буна 1874	» » »	25-I 1906 » 203

РЕД. БРОЈ	ИМЕ ПРЕПОРУЧЕНЕ КЊИГЕ	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ ПИСЦА	ДАН, МЕСЕЦ, ГОДИНА И БР. ОДОБРЕЊА
45	Срђ	Уређује се у Дубровнику	16-V » » 6133
46	Дубровачке Елегије	Издаје Дубров. Штамп.	26-V » » 6669
47	Дубровчани су Срби	» » »	26-V » » 6670
48	Песме (Васе Живковића)	Издање Б. Цвијановића	2-VI 1907 » » 9214
49	Дело	Уређује Др. Д. Павловић	13-XII » » 20010
50	Под маглом	Од Алексе Шантића	31-XII » » 19880
51	Велика Дидактика	Прев. Јов. Миодраговића	30-XII » » 20847
52	Шмајилови описи живот. врста	Превод Мил. М. Томића	24-I 1908 » » 836
53	Лоптање ногом	Од Анастаса Христула	27-II » » 2970
54	На развалинама срп. царства	» Хоце Мурата и Мили	1-V » » 5886
55	Теориска и практична Педаго- гија	Превод Ристе Огњановића	29-IV » » 5767
56	Војислављева Споменница	1-V » » 5889	
57	Гласник Срп. Друштва за деч. психологију		17-IX 1908 ПБр. 14474
58	Леонардо да Винчи	Од Божид. С. Николића	11-XII » » 19573
59	Позоришне игре	Штамп. учен. В. Женске Школе	» » » » 19575
60	Светлост орган Друшт. за Школ. Хигијену		29 » » » 20225
63	Педагогиска књижица св. I—IV	Уређ. Др. Мил. Шевић	18-II 1909 » » 2204
62	Увод у истор. васпит. теорија	Прев. Др. Мил. Шевића	11-III » » 3341
63	Кара-Ђорђе (трагедија)	Од Милоша Цветића	4-IV » » 4356
64	Српска звезда	» Јов. Миодраговића	18-IV » » 5274
65	Питање о народн. просвећ. у Србији	» Чед. Марјановића	27-IV » » 5783
66	Милош Обреновић I и II књ.	» Мих. Гавриловића	6-VI » » 8764
67	Караџић (лист)	» Др. Т. Р. Ђорђевића	» » » » 8765
68	Срп. Књиж. Гласник	» Др. Јов. Скерлића	31-X » » 19744
69	Методика историје	» Мих. Станојевића уч.	3-XI » » 20035
70	Српске школе од 1718—1739 г.	Изд. Задужб. Ил. Коларца	3-XI » » 20036
71	Die Vegetationsverhältnisse der Balkanländer	Од Дуја Адамовића про- фесора	9-XII » » 22491
72	Васпитачеве забелешке	Од Срет. М. Аџића	12-XII » » 22607
73	Вардар за 1910 г.	Изд. Кола Срп. сестара	16-XII » » 22959
74	Не укради (позоришна игра)	Од Мите Живковића	12-XII » » 22607
75	Српска Стенографија	» Младена Спасојевића	27-I 1910 » » 1196
76	Легенде о Христу	Прев. Дар. Брајковићеве	10-III » » 3714
77	Венац	Уређ. Јерем. Живановић	8-IV » » 5401
78	Пастир добри	Прев. С. Ђ. Рабреновића	11-V » » 7427
79	Краљевић и Просјак	Од Мих. М. Стевановића	2-VI » » 8611
80	Жена у Гегевој поезији	» Др. Милоша Трифунца	2-VI » » 8612
81	Мале поучне библиотеке	» Е. Цветића и Дан. Јан- ковића	11-V » » 7430
82	Основи Емпиричке Психологије	» Брап. Петронијевића	2-VI » » 8614
83	Српска школа	Уређ. Ал. Марић	28-VI » » 9584
84	Аперцепција	Превод Ал. Марић	26-XI » » 21343
85	Педагогиска Математика	Од Фил. Филиповића	3-XII » » 18172
86	Вардар за 1911 г.	Изд. Кола Срп. сестара	18-XII » » 22680

ПРЕД ПРОСЛАВОМ СТОГОДИШЊИЦЕ

ДОСИТЕЈА ОБРАДОВИЋА

Српски народ, где год га има, једнодушно и с најискренијим нијететом спрема се да прослави стогодишњицу Доситеја Обрадовића, највећег и најродољубивијег од просвећених Срба.

Краљевина Србија, желећи да ова прослава потпуно одговори величини Доситејевој, основала је велики одбор, који ће припремити извођење ове прославе.

Министарство просвете и црквених послова издаће јевтино и врло лепо издање свих дела Доситеја Обрадовића.

Општина града Београда уз припомоћ Њ. В. Краља Петра и других родољуба подићиће на Теразијама споменик Доситејев.

Српска Књижевна Задруга издаће у своме овогодишњем колу Споменицу Доситеја Обрадовића са пригодним чланцима о Доситеју.

Осем тога одбор за ову прославу скупља материјал за изложбу Доситеја Обрадовића и припрема два конгреса: конгрес Савеза Југословенских Културних Друштава и конгрес српских и хрватских студената.

Прослава ће се поделити на два дела: први део прославе биће на дан смрти Доситеја Обрадовића 27 марта, када ће се у свима школама одржати предавања о Доситеју и помен у цркви; други део прославе биће о откривању споменика, последњих дана августа, којом ће се приликом састати конгреси, држати свечане седнице Академије Наука и Универзитета, свечане представе у Народном Позоришту, отворити Доситејеве изложбе и растурати слике Доситејеве.

Највећи део рада око припремања ове доиста величанствене прославе поверен је Управи Српске Књижевне Задруге.

Уредништво Просветног Гласника, желећи да ода пошту овоме народном великану и првоме српском министру просвете, првоме и по времену и по заслугама, — доносиће, почевши од марта месеца, па кроз целу ову годину радове, у којима ће се достојно изнети рад и значај Доситејев на свима научним и културним пољима. Стога Уредништво Просветног Гласника моли српске научнике и књижевнике да га у овоме што обилније потпомогну.

НАСТАВА И КУЛТУРА

КОЕДУКАЦИЈА

Питање о коедукацији, о *заједничком школовању* мушке и женске деце, једно је од оних питања, која самом својом појавом постану спорна, која при постанку уђу у т. зв. „отворена“ питања, у питања, о којима се разлози „за“ и „против“ нижу истом снагом и једнаком вредношћу, тако, да за дуго остану нерешена — ако се уопште кад и реше — те их је дакле немогућно брзо извући на чистину и као пречишћена и свршена оставити у ризницу утврђених и примљених начела. Као и толика друга питања из области моралних наука — у најширем значењу ове речи — и питање о коедукацији спада у област проблема, у овом случају педагошких проблема, и одлучно заузимање једног положаја у решавању оваквих проблема стоји често у обрнутој сразмери са дубљим познавањем самог питања. Незналице се често најбрже и најлакше одлуче за ову или ону ствар. Тако стоји с теоријом; у пракси је пак са свим друкчије. И овде су, као и у толиким другим приликама, живот и његове потребе биле јаче од теорија и принципа, и остављајући их за собом, постављено питање решили у једном или другом правцу. Питање о коедукацији у разним земљама решено је различно, у позитивном или негативном смислу, а према потребама и приликама самих земаља, независно од мишљења, разуме се, са свим супротних, која о томе постоје. Па и код нас је ово питање истакнуто и решено. И то решено, без многих теориских препирака и мишљења, и на начин који мири оба супротна мишљења. Теориски, начелно стало се на гледиште подвојеног школовања, јер закон о средњим школама предвиђа мушке и женске средње школе. Али се у животу, у пракси, ради и друкчије: у *приватним* мушким средњим школама, које се, дакле, не одржавају државним средствима, ради могућног издржавања њихова допушта се и школовање женске деце. Најновији законски пројекат о средњим школама отишао је један корак даље, и коедукацију допушта и у државним школама али само у нижим разредима. Независно од тога како ће ово питање бити код нас најзад

www.црешено, а већ рекох да потребе и захтеви практичног живота често слабо воде рачуна о теориској страни каквог спорног проблема, неће, бити на одмет да се на овом месту, у једном кратком прегледу изнесу разлози и против, разлози за једно и друго мишљење, за коедукацију и противу ње¹.

Разлози противу зајеничког школовања мушке и женске деце дали би се свести на ове три врсте: на игијенске, на психичке и на моралне разлоге. И ако се ови последњи често истичу као најважнији, мучно да би им се могао дати приоритет; шта више њима се баш највише и спори вредност, бар више него онима из првих група.

Игијенски разлози противу коедукације имају свој извор у различности физичке природе мушког и женског организма. Јер поред свих „часних“ и очевидних изузетака на једној и другој страни, несумњиво постоји факт о „јачем“ и „слабијем“ полу, о јачој и слабијој, о снажнијој и нежнијој конструкцији мушког и женског организма. Сам један поглед на коштуњавост и мускулозност једног, на благост и нејакост другог, довољно истиче ту разлику. И нека би она у знатној мери чак била и производ различних животних прилика и занимања у току толиких векова, како то обично наводе браниоци „једнакости“, ипак она у основи постоји и не да се избрисати. Стоји, истина, и то да је ова разлика у ранијим годинама мања, и да неједнакост физичког развитка, диференцијација полова почиње нешто доцније, — после десетих година — што би с погледом на коедукацију могло значити да је она у првим годинама, на пр. у основној школи, и могућна и допуштена. Али како ова разлика мушког и женског организма уопште постоји, и какво је она доцније све јача и већа, а душевна радња човекова стоји несумњиво у тесној вези с његовом физичком природом, то је очевидно да се на различној, неједнакој физичкој подлози не могу подизати једнаке грађевине интелектуалне природе. Немајући једнаку физичку снагу и издржљивост, мушка и женска деца не смеју се подједнако ни оптерећивати; јер би слабијем женском организму ово донело телесни замор, а овај би без сумње неповољно утицао и на сам интелект. И ако би се све ово хтело превести на школски језик онда би се, од прилике, рекло овако: како су мушка и женска деца различна по својој физичкој снази и издржљивости, то се она не смеју подједнако оптерећивати ни школским временом ни наставном грађом, што, разуме се, правце води *одвојеном* школовању а не коедукацији.

Али није само чисто физичка, телесна природа којом се мушки свет разликује од женског. Не само нежнијим организмом него и фи-

¹ Види Коедукатион од Р. Ноche у К. Universum, бр. 27. који је повод и по-тка горњем чланку. А о овом питању види и мали напис у Извештају о приватној гимназији Влад. Зделара, за 1908/9 годину.

нијим нервним системом одваја се жена од човека; постоји, дакле, и психичка диференцијација. И можда ће експериментална психологија временом тачно утврдити количину и каквоћу психичке разлике ова два света, тек она је и сада, у својим главним цртама, приметна и осетна. Та се разлика може опазити у кући, у школи, у друштву, у игри. Женско је дете осетљивије, приступачније чулним надражајима, јаче и брже маште, лакшег и живљег духа, у опште богатије елементима осећајног живота. А душевно стање је свакојако одсудан фактор за људско делање, а ово је различно према јачини осећајних мотива који га одређују. Али не само по количини и јачини осећања, већ и по начину како се она испољавају у делању, постоји разлика између човека и жене. Док ће се девојчица задржати на осећајима, на овим основним душевним радњама којима ће непосредно следовати само делања, дотле ће се, код мушкарца, споријег и мање приступачног чулним надражајима из ових најпре створити мисао, разум, иза кога ће тек следовати дело. Човек ће увек бити у стању да своје поступке саобрази разлозима да, их постави на логичну основу; жена ће их пак вршити под непосредним, субјективним расположењем својим.

Па онда још једна разлика „душе“ човечје и женине. Није само већа осетљивост, већа осећајност обележје женске душе, него се она још испољава и у живљој машти, у бржим комбинацијама у опште, у већој живахности васколиког душевног живота. Примајући брже спољашње надражаје, она их брже и преради те брже тражи и нове утиске. Са својом мањом примљивошћу за спољашње утицаје човеку ће се измаћи, остати неопажен многи утисак, али ће, примљен бити јачи и остати јаснији и дуготрајнији. Разноликости и многострукости психичког стања на једној страни, одговара снага и постојаност тога на другој. Па шта је боље, или управо шта је више? Значи ли то супериорност једног рода над другим и којег над ким? О томе се готово не може ни говорити. Јер овде разлика није апсолутна; она није у потпуном недостатку једних или других „душевних елемената“ на једној или другој страни, већ више у већој или мањој количини једних или других, у неједнакој њиховој распоређености на обема странама, што би поређење чинило непоузданим и произвољним. За нас је овде главно то да разлике има, дакле да међу половима постоји природно психичко диференцирање. Разуме се, да и овде вреди оно што је напред речено за физичку неједнакост полова т.ј. да је и психичка подвојеност у ранијим годинама мања, али да с годинама и она расте.

И кад све ово што до сад рекосмо стоји, кад, дакле, „човек“ и „жена“ по својој физичкој и по својој психичкој природи чине две посебне, и одвојене целине, две различне врсте, онда је очевидно да и васпитање мора ову разлику поштовати и о њој водити рачуна, што другим речима значи да настава мушке и женске деце, према њиховим

различним природама, мора бити различна и наставном грађом коју обрађује и методом којом је обрађује. Коедукација се, давала, у најбољем случају, може још допустити само у првим годинама, доцније настава мора бити подвојена и различна.

Трећа врста разлога противу коедукације били би разлози моралне природе. Ако међу мушком и женском децом одиста постоје разлике физичке и психичке природе, а ми смо видели да постоје, онда и њихова резултанта, морална природа оба пола, у ужем значењу ове речи мора бити донекле различна. Једни исти поступци друкчије ће бити схваћени и примљени од мушкараца а друкчије од девојчица. Покуде, похвале, прекори, казне, друкчије ће дејствовати на мушку а друкчије на женску децу, те према различним природама дечјим и оне морају бити различне.

Али не само ове унутрашње разлике, које леже у различности самих природа дечјих, него и различни захтеви спољашњег живота, траже подвојеност и различност у школовању. Други су задаци што их живот поставља женском детету, будућој жени, домаћици, матери, па морају бити друкчији и путеви, друкчија и њихова спрема за живот. И нека би данашњи феминистички покрет за „једнакошћу“ у свима пословима и свима професијама узео ма какве размере и дошао до ма каквих резултата у остварењу једнакости, ипак ће увек остати један велики, један најважнији део послова чисто женски, из једног простог биолошког разлога, што те послове људи не могу никад вршити. И о овом физиолошком факту и социјалној потреби сваки паметан наставни план мора водити рачуна.

Ово би били разлози што их противници коедукације износе ради одбране подвојености у настави и васпитању мушке и женске деце. Али баш из великог дела тих истих података браниоци коедукације изводе друкчије закључке за заједничко школовање мушкараца и девојчица.

Полазећи баш од психичке разлике која је, изгледа, најважнија, браниоци коедукације налазе да би подвојеност у настави и васпитавању мушке и женске деце ту разлику само појачала, на штету и једних и других. На једној би се страни потенцирала осећајност, раздражљивост, на другој тупост, неосетљивост. Заједничка пак настава би ово уједначавала, што би било на корист једних и других. Женска би деца својом марљивошћу својом савесношћу у пословима подстицала радљивост, својом питомошћу ублажавала грубост и неотесаност мушкараца; заједница би затупљивала крајности различних природа, чувала од једностраности у васколиком васпитању. Сем тога, заједничка би настава повољно утицала на развита естетичких осећања код мушкараца, као што би опет њихово хладније размишљање, њихов смишљенији рад повољно утицао на сузбијање претераности у маштању, на развијање

www.nlb.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

реалнијих погледа у женске деце. Подвојеност у настави мушке и женске деце у погледу моралном, веде браниоци коедукације, може бити такође само од штете. Заједница у породици у овом се случају продужава у заједницу школску. Заједничко бављење мушкараца и девојчица чини их „обичнијим“, равнодушнијим једних према другим, затупљује машту те и уклања многе опасности.

Али докле су ови и оваки разлози још и сумњиве вредности, један је несумњив и можда најјачи — бар најјачи за практично решење овог питања — то је разлог финансијски. Заједничка је настава јефтинија од подвојене, што је за мале градове и сиромашне народе од судан разлог за коедукацију.

Тако се ређају разлози с једне и друге стране, за и против коедукације, с више или мање снаге, с већом или мањом убедљивошћу. Разуме се да су сви они ипак, априорни, теориски, и да би, вероватно, најпозданија подлога за решење овога питања било искуство, пракса и статистика. Експериментална психологија ће имати да да многи драгоцени материјал, који ће, разрађен и сређен, решење овог питања помаћи у једном или другом правцу. А дотле? Дотле ће ово питање, као и толика друга, у теорији остати отворено, нерешено, а живот ће га, не водећи много рачуна о научним препиркама, решавати онако како где прилике допусте. И све дотле, док теорија не стане одлучно на једну страну, докле га управо она не реши, дотле ће ова практична решавања ма у ком правцу одмах изазивати и реакцију, тј. тежњу да се реши у оном другом, супротном правцу. То је судбина свију „отворених“ питања, то је осцилација привремених решења, али и осцилација самога напретка.

С. Ловчевић

ЗАДАТАК ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА

од

Симе Тројановића.

У Етнографском музеју излажу се тишке народне ствари из физичког и психичког живота. Народним се стварима не зна порекло ни време постанка, а најмање се то изумеће може везати за личност, и ако се то негде усмено и прича, то је фантастичне природе, у шта ни сам сељак не верује. С уметничким музејима свију врста стоји са свим друкчије, они су до скоро били интернационалног карактера, а у најновије време, почели су се и уметници ослобођавати космополитизма и обрађивати дела и прилике са свог националног непресушнога извора. За то су се до сад сви уметнички музеји обазирали на стваралачку идеалну моћ појединих уметника, или још уз то уз припомоћ поручиоца, а овај

је последњи утицај био најкобнији, особито кад је поручилац био владалац или какав други потентат, а без стваралачког генија. Али етнографски музеји имају поред идеалног и стварни практични задатак. У уметничким музејима преовлађује естетички и стилни интерес, а код етнографских ствари ни на што се не гледа, него се узима онаква ствар каква се код сељака или занатлије нађе, била лепа или груба са свим свеједно. Главно је да је она сад или да је била у употреби општој, а ни по што се не сме узимати позан изум, па макар он био од сасвим проста човека. Разуме се да и за музеј треба пробрати ствари, а не узети ма какву накараду. Правило је да се приберу они рукотвори, који обликом и градивом преовлађују у једном крају. У етнографским стварима огледа се историско развиће једног народа степен културе, дух времена, на многим религиозним објектима стара симболика, вештина у довијању да се природа савлада и ваздан којешта друго. За тим долази одредба: шта је самоникло српско, шта у пола, а шта је примљено од туђина без икакве измене. Као што је етнографија комплексе више наука, — а ретко је која да се њом не може послужити, — тако и обрада ове сумарне науке служи се у испитивању многобројним методама, али се обиље свих тих наука концентрише и једини у једну целину, за то етнологија с правом заузима самостално угледно место у наукама. У музеју је неисцрпиви извор истраживања за научника, уметника, занатлију и све могуће остале посленике; за то се с правом може рећи да је етнографски музеј ризница српског духа, и да је он позват да даје здрав оригиналан правац националној култури. У овом смислу мислим на све врсте израђевина модерних, да се увек морају да наслађају на корен народни, и тек из њега нека избије и њихова властита шибљика, тицало се то рецимо садашњих занатских производа, на пр. керамике, златарства, дрвореза, или баш и индустријских јачих грана, па тако веза, тканина, декоративне уметности и т. д. Занатлиско-индустријске школе не могу се ни замислити без етнографског музеја. Прво треба њега створити и то у највећем обиму, па тек онда с планом и поступно спремити потпуно стручне наставнике и онда се дати подизања таквих школа. У музеју су пробрани обрасци, који чине част простом српском народу, што их је умео да створи. Моје је тврдо уверење да етнографски музеј и не треба парчати у чисто научно етнографски и занатлиски, јер то је за сад једно исто; а већ од сад брзо ће се занати знатно одвојити од народне домаће радиности, и онда ће бити потребно да буду самосталне установе.

Тако исто етнографски музеј и с чисто идеалне стране буди *патриотизам* у најлепшем значењу те речи, јер заступа своју националну целину, растрзану столетним историским догађајима и попрскану крвљу читавих покољења наших предака. Музеј утире све обласне и вереке разлике, свима прилази помирљиво и свуда налази по нешто достојно

хвале и препоруке. За то је из овог разлога етнографски музеј *политичка установа*, где се тачно без излишних речи оцртавају *претензије* српске, и коме идеалу треба снажно али и прибрано тежити и будити свест у омладини. Уз обадве ове мете придружује се и чисто морално начело да патриота и национални политичар има дужност да своје интересе потчини општим, а баш у том правцу треба тражити Србину спаса, јер се егоизам зацарио не само у маси народној него и међу ђацима, јер се наставници не труде да га у нежну душу усађују и да га други позвати после продуже неговати.

Не треба мислити да је и странац према музеју индиферентан, јер музеј говори језиком разумљивим за сваког. А за оне који испитују народни живот етнографски музеј је прави мајдан, јер не познавајући туђе не може се знати ни своје.

Велики цивилизовани народи прегли су у последњем тренутку да скупљају народну самониклу културу, али се мора признати да је то већ доцкан, јер је скроз промењен начин живота удружен с индустријском навалом. Сад и што се нађе то је бледа слика онога што је било. Већ и Срби у Србији нису првобитно свеж народ, јер су и они знатно изменили своје старо културно наследство. Сваки ће вам и средовечан човек причати како је ово и оно у животу и обичајима, као и ова и она ствар друкчија била у његову детињству. Стара Србија још је готово нетакнута и најконзервативнија, али тамо је таква тиранија и неред, да се свет исели и пропаде. Црна Гора такође много попушта страном утицају и прилагођава се новим приликама, а Војводина је по готову половину своје оригиналности већ изгубила. Запад и не мора толико да жали за изгубљеном народном старом оригиналношћу, јер се много шта о давнини сачувало описано у књигама, насликано, резано у бакру и т. д., а код нас једва се по које зрнце о томе нађе, за то смо приморани да брзо прегачки спасавамо, што се може спасти. Из старијег времена нешто се сачувало у манастирском живопису и нешто у штурој њиховој књижевности, али то је све учињено узгред, јер им није ни био задатак да о народу на првом месту говоре. Од наше властеле и владалаца готово није ништа у овом погледу дотрајало до нас, јер је беснило турско све утаманило. На послетку запад је далеко одмакао у цивилизацији, и њома је згодно заменио просто народну културу, а шта ћемо ми рећи, кад код нас тек цивилизација свиће, а читаве гране живота још нису ни прихватиле ту новину, а са старином хоће да раскрсте.

Етнографски музеј је јавна државна установа увек бесплатно отворен сваком без разлике. Нема тога ко се у њему неће ма чему лако уз уживање поучити. За сад је свака ствар етикетом само српски назначена: како се зове и одакле је, а временом кад музеј буде бар приближно попуњен из свију српских земаља, и буде уређен географски

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

www.и.п.е.р.с. Колекцијама штампаће се илустрован каталог на српском и још на два европска језика упоредо, а исти ће такви натписи доћи и на етикете. До сад се нигде у свету не практикује, што ћемо брзо увести: — да се уз етикету од исте ствари обеси и слика њена, и да се од сваког дела повуче линија с назначењем како народ зове и поједини део, чиме ће се створити читав жив лексикон. Поред свега овога за филолога у етнографском музеју од особитог је интереса испитивати имена ствари и домишљати се по каквој су особини или облику стварима баш тако име наденули. Народ може само за ове објекте створити речи, који су му објекти познати. Јер речник сваког човека не допире даље од његове количине у представи. За Србе се већ не може казати да су јако оскудни у апстрактним појмовима или још тако исто у оним језичним формама којима се *однос* у представама изражава. Али пошто је наша нова књижевност врло млада да би могла много обогатити народ и у том правцу, није чудно што су конкретни предмети обилатији с именима, и то по правилу много обилатији него и код самих цивилизованих народа — у мноштву имена за исту ствар. Тако североамерички дивљаци имају засебне речи, где се ми једним именом служимо, на пр. код њих се разно зове нога човечја, псећа, тичија и тд. У нас су многобројни називи за овце и крупну марву по боји, за тим за разне врсте земље, за дрвље и којекакве друге природне производе. Херцеговци имају *фине* разлике за незнатне спољне разлике исте врсте Пастрве (пастрмке), па су јој за то надели прилагодна име, као: пастрма *кошљива*, пастрма *зубатак*, пастрма *кељавац*, пастрма *каменица*. Код нас око Бердана *рибари* имају једну на дрвену држаљу насађену гвоздену куку, којом на удицу уловљену моруну, кад привуку чамцу, дупе у главу и сатерају је дубоко до мозга. Ако је кука проста зове се само *кука*, ако на куки има само наговештен изнутра засек зове се *саковица*, а ако је тај засек још одвојен као у удице зове се *борач*. И т. д. и т. д.

Чак и за неке привидно удаљене стручњаке етнографски музеј може да да пресудни материјал за закључке. Ето н. пр. и самом *етичару* музеј пружа својим етнолошким и антрополошким материјалом јасан поглед на народну душу, и могућност да створи из свих тих чињеница јасну представу о народним етичким погледима на себе и око себе. Обазремо ли се лево и десно у етнологији, размотримо ли у том питању, колико се може, и прошлост, уверићемо се да је велико питање: да ли има сталних норми за општи морални идеал, кад се он у разна времена и на разним местима различно тумачио. Јер музеју је задатак да представи бар у *слици* и народну душу у свима правцима. Побожност, молитву, литије, крштење, погреб, нарикаче, даћу, миреше крви, мегдан и стотине других *догађаја* из живота и обичаја.

www.unilib.rs Велико је задовољство проматрати поступно развијање људске културе, јер у тој лествици гледа човек откуда се сад појединац може тако брзо, за цигли век, да успне на највишу пречку савршенства. У том ће разматрању човек неминовно осетити захвалност према minulim коленима, која су по врло вијугавим и тешким путовима хиљадама година као мрави млила, застајала, враћала се и поново унапред кретала — према приликама! Дакле садашња тековина плод је свију народа с историском прошлoшћу, који су узајамно утицали један на другoга, а колико је који народ засебно у том прожимању примио, колико позајмио, а колико стварно сам створио задатак је научара да испитују.

Дакле, баш овај развој са свима менама — од несавршенога ка савршеноме — треба у главном музеј и да представи гледаоцу, али ту долази и поука у другим правцима, као развијање укуса код публике, љубав за свој народ у прошлости и садашњости и спремање снаге за постизавање лепше будућности. Дакле музеј је свеопшта школа, у којој су изложени народни радови створени у низу многих столећа. У њему се види све оно на окупу, што ни најбогатији човек не би могао видети, па да зађе по целом Српству свуд редом да претражује, јер је овај музеј створило време, згодне прилике и велики труд здружен с јасном представом о задатку. Етнографски Музеј мора да има у напред за дуг низ година израђен програм рада и принципске основе. Неких утврђених норми како и шта у музеју треба излагати нема нити ће бити. Главно јесте свуда исто, али сваки управник музеја треба да свој музеј удеси што је могућно верније према историским менама овога народа, да све то доведе у сагласност и узрочне везе. Баш то допуштено одступање и чини оригиналност и привлачност музеја, ако је све то јасно предочено. Ја сам скроз противан неким смешним одборима, који се сваки час постављају час за ово час за оно, па су ушли и у пројекат закона о музејима. Ти ни морално ни материјално неодговорни чланови увек су напаст, само већа или мања према саставу. И зашто сад тако хетерогеним људима допустити да они одређују правац рада, па чак и да га само одобравају, кад они никад не могу завирити у све кутове музејске, кад никад не могу знати шта све музеј има, а још много мање где и у којој области шта нагло пропада и да то треба прикупљати. Јер само музејски чиновници далеко у путовању допиру, о свему се распитују и увек имају општу слику у представи. Чак ја сам и за приређивање изложби отворено на том земљишту: да један треба апсолутно све да решава а појединцима да задаје шта ће радити, разуме се уз саветовање с њима. Ми имамо нешто ствари и из средњег века, па у продуженом мењању све до новијег доба. Народна, често живописна ношња заузима највећи део музеја, па онда по количини долазе женски ручни радови, па занатлиски, а сеоски најмање, што су гломазни, па

нема где да стану. Масу гледалаца јако занима оружје из устанка, којим су се Срби борили да од душманина извојују скупо плаћену слободу. Ми имамо оригиналног оружја и из Кочине Крајине, па да би ђаци добили јасан преглед и о старијем оружју, пре ватреног, сабрали смо малу збирку и из средњег века: буздована, наџака, копаља, шлемова, оклопа итд. Некако ми се чини да ђаци издвојене периоде не памте тако живо као кад им се изнесе цео развој. Зна се да су варошка деца врло оскудна у речима из радности простих сељака и занатлија, а у Етнографском Музеју и од тог има доста да профитира. Тако исто треба ђаке водити и у Народни Музеј који ће им пружити са свим другу лепу слику представа о култури изумрлих великих народа, тако творевине преисториских становника наших земаља, па Римљана и Грка; за тим ће тамо видети црквене старине, историске знаменитости особито баш из нашег устанка, и то не само ствари него и слике људи који су тада славу стекли да се и у свакој читанчици помињу. У вези с Етнографским и Народним музејем треба посећивати макар два пут годишње и Војени Музеј. У овом музеју требало би деца показати и садашње разорне гранате, шрапнеле и другу модерну силу — нека им се и о томе развију представе, корист је неоспорна. По том треба с децом забављати се и поучавати их у Музеју Српске Земље да виде каква је природа српска, шта све у њој има и од какве је шта користи и штете. И овај је музеј богат и разноврстан као што је и Народни Музеј. На жалост овде треба констатовати да се београдски ученици врло мало доводе у овде побројане заводе, а да се исто тако мало изводе и у ескурзије, а ретко се кад одводе у село да виде живот и рад онога, који издржава цео компликовани државни организам, где и јесте сва снага народна.

Оскудица у локалу највећа је музејска невоља, јер само за Етнографски Музеј требало би имати још *пет ишта* оволико простора колико сад имамо. Тада бисмо на првом месту распоредили ствари *географски* — да се види прво свака српска област у целокупности. А одвојено би требало изложити и груписати све ствари из свију српских области, које су исте или које су сличне, а за тим оне које јако одступају. Кад будемо имали пространу салу могла би се приредити предавања с наплатом за улаз, те би се тиме знатно буџет олакшао. Уз приказивање оригиналних ствари и згодна описа с паралелама, пројектовале би се слике, а говорило и о животу народном и обичајима. Предавања о празницима била би такође врло поучна, н. пр. о Вожињу показати разне врсте спремања бадњака, о Ускрсу демонстрирати шарена јаја, и увек закључити компаровањем како је за тај исти празник код појединих других народа.

ФИЛОЗОФСКА НАСТАВА У СРЕДЊОЈ ШКОЛИ

Philologie und Mathematik betreibt man einzig an unseren Gymnasien, aber sie können die Gemüter nicht ausfüllen, es bleibt ein Gefühl von Leerheit übrig, eine Sehnsucht nach etwas anderem, welche nun dem ersten Schwärmer sich entgegenwirft, der etwas Grösseres und Höheres sich selbst und anderen vorzuspiegeln versteht.

Herbart.

I.

Док је у прошлом столећу изгледало, да су науке освојиле и поделиле међу собом све области људског сазнања и на тај начин не само романтичарској, него и филозофији у опште показале врата, наш век је почео да се мири са филозофијом и да јој све више и више повраћа стари углед и престиж.

Без слике говорећи, увидело се да свака наука има пуно појмова и закона, који превазилазе снагу и област ове и припадају филозофском мишљењу, и, ако се хоће да се ови потпуно објасне и схвате, мора се завршити филозофијом. Науке, које су с почетка разметљиво ишле напред, лако берући плодове, дошле су најзад до једне тачке, и кад су хтеле даље видеде су да им ваља прећи у област, која више није њихова. Маса питања, која су по првенству филозофска, као што су: однос психичког према физичком, мишљења према бићу, поступања према мотивима, појединца према заједници, крајњег према бескрајњем, знања према веровању, морала према религији итд. итд., била је први повод, да науке пруже руку измирења филозофији.

Процес, који се одиграо тамо, у великом свету наука осетио се и у школи. И школске науке, наставни предмети, имају не мало појмова и закона, код којих поље дубље размишљање неопходно води на питања, која су филозофског карактера. То су питања, на која не може одговорити ни математика, ни природна наука, ни историја, ни филологија, међутим, то су питања тако важна и општа, да се на њих мора одговорити. Одговор захтева не само заинтересовани дух васпитаника, него и њихов будући научни позив. И модерне правнике, биологе, физичаре, социологе итд., многа питања, на која у својим испитивањима наиђу, неопходно наводе на терен филозофије.

То осећа и признаје наше доба и, признајући значај филозофији у опште, признаје јој и њен васпитни и образовни значај. Истина, у пракси још не, бар не довољно, али у теорији нарочито. Филозофско

образовање захтева не само *опште*, за које *класично* образовање све више губи свој стари реноме, него и *стручно* образовање. То је и учинило, да данас постоји читав покрет међу школским радницима и мислиоцима¹⁾, — нарочито у Немачкој, где је филозофија и иначе доспела до великог напретка и угледа, — за увођење филозофске наставе у средњу школу. Поред тога и т. зв. *директорске конференције* у Немачкој које су све више учестале, утврдиле су и признале потребу и важност те наставе. — На универзитетима, пак, филозофија све више осваја терен, добија све више катедара и све већи број слушалаца.

Мишљења истакнутих писаца о улози филозофске наставе у средњој школи разна су а разлози и предлози, шта би и колико требало да уђе од филозофије у средњошколски наставни план такође се у мало случаја слажу. Међутим, питање о улози филозофске наставе у средњој школи не може се правилно решити пре него што се тачно определи: у чему је прави циљ средњошколског образовања и наставе на по се.

И у овом питању мишљења стручних људи су разна, али се она данас могу свести у главном на две струје. Средња школа се, прво, схвата као *учена* школа (*gelehrte Schule*), т. ј. она има за циљ *интелектуално* образовање ученика, пружање извесних конкретних научних знања, која су пропедевтичног карактера за доцније, строго научне, стручне студије на Универзитету; друго, као *васпитна*, школа (*erziehende Schule*), т. ј. њен је циљ *васпитни*: стварање *моралног карактера* у ученику. Међутим, може се рећи, да је у педагошкој теорији ово друго мишљење скоро сасвим добило превагу. У пракси пак то питање још није дефинитивно решено, али може се рећи, да је у пракси средња школа већином интелектуалистичког типа. Такав је случај и код нас.

Наводити испривно разлоге за или против једног од ова два гледишта овде није могуће, јер би то одвело у питања, која захтевају специјалну студију. С тога ћу се ја у томе погледу задржати више на извесним констатовањима, да би прешао на главну ствар.

Придавање чисто моралистичког карактера средњо-школском образовању јесте, одмах да речем, извођење једне здраве мисли до екстрема, у коме се она не може одржати. Искључиво тај карактер њој се, ни по самом њеном положају не може придати. Средња школа, као што јој и име казује, налази се на средини између основне и више школе (Универзитета), и као таква она прихвата у неку руку оно, чему је основна школа положила темељ, и спрема за вишу, стручну школу. Природа њеног *положаја*, дакле, намеће јој карактер припреме за Универзитет. Међутим она не сме бити *искључиво* то, што је, на жалост, с малим изузетком случај, она не сме ни *претежно* бити то, али она мора бар *донекле* бити то. На тај начин би се, поред осталог,

www.постигла и извесна поступност, и тако би се сва та три школека за- вода држала у извесној унутрашњој вези, престављала би једно ор- ганско јединство у томе погледу. Најпре би дошла *основна школа* са чисто васпитним задатком, затим би дошла *средња школа* са васпитним и образовним, али претежно васпитним, и, најзад, *виша школа* (Уни- верзитет) са чисто образовним задатком.

Средња школа ни у ком случају не може престављати нешто *цело*, један *погауно* независан, засебан васпитни завод. Нико у осталом, практично говорећи, и не осећа и не третира средњу школу као нешто самостално, као једну целину за себе, већ као *део* нечег већег, једног, тако да га назовем, школског организма, који сачињавају: основна, средња и виша школа. Сам њен, већ споменути, положај, средина између основне и више школе, чини да као год што се не може директно ући у њу, не може се директно ни изаћи из ње. Нико не улази у средњу школу, да би је завршио и с тиме прекинуо свако даље шко- ловање, *нити би ко под тим условом и улазио, па ма како се она ре- формисала*. Сваки њу осећа као предступањ за Универзитет, за строго научне, стручне студије и као према таквој се понаша.

Погрешка је, међутим, и теорије и праксе школске, што се ова страна задатка средњешколске наставе сувише наглашава и истицала тако, да се у томе погледу и у теорији и у пракси дошло до једног екстрема: *дидактичког материјализма*. Као природна и здрава реакција на то јавио се покрет, коме бисмо у његовом екстрему могли дати име: *дидактички идеализам*. Наиме, присталице ове струје веле: „Градиво се може и заборавити ако је извршило онај утицај на дух, који је с обзиром на највиши задатак васпитања требало да изврши“. Затим: „Не *садржина* знања, *чињенице* знања, него *психички активитет*, снага духовних радња је оно што је главно“. — Као што сам већ рекао, ово је извођење до екстрема једне здраве мисли. Средња школа ни у коме случају, с обзиром на највиши задатак целокупног намерног ути- цања на дух ученички, заиста не може и несме имати строго обра- зовни, дидактичко-материјалистички карактер, али тако исто она не може имати ни искључиво и једино моралистички карактер. Има, наиме, наука чија се факта, постулати и закони морају просто *знати*, које као *интелектуалне* чињенице *морају* остати у свести ученичкој, јер су оне апсолутно нужна претпоставка за даље и дубље студије, какве су оне на Универзитету. То су донекле све науке, које су као наставни предмети заступљене у средњој школи, али неке нарочито. Таква је пре свију математика. Из гимназије се апсолутно мора по- нети знање самих крупнијих и ситнијих закона, аксиома и постулата (као и многих образаца) математичких, као и рутина, окретност у ма- тематичким операцијама, иначе је сваки покушај ући у студију мате- матике, каква је она на Универзитету, илузоран. Тако исто, да узмемо

други један пример, из средње се школе мора понети извесно знање језика и то не папагајско знање граматике и синтаксе, свију важних и неважних правила и изузетака, свих могућих облика, глаголских, придевских, заменичких и именичких, разних времена, врста и подврста и т. д., на шта се, узгред буди речено, своди сва наша језичка настава у средњој школи, али ипак нешто се и од овога мора знати. Може се с гледишта модерне дидактичке теорије, онште и Методике, бити против *начина*, на који се те чињенице предају и уче; *како* оне *постају* у духу учениковом; како и у колико постају његов *сталан* психички иметак, али *одбир* свега тога, оно што је *принципијелно* у свему томе мора се нарочито неговати од стране васпитача и знати од васпитаника, и то, не само као *средство* за други један циљ, него и *као такво*. То је оно „претходно“ знање, које се мора понети из гимназије и донети на Универзитет. — Тако, кад смо већ код језичке наставе, из гимназије се поред осталог мора изнети у довољној количини и јачини *знање речи* једног страног језика из простог разлога што је на Универзитету без тога (ма да не само без тога) немогућа употреба литературе на дотичном језику. То нарочито важи код нас, где још не постоји у довољној, а често пута ни у коликој мери, домаћа научна литература.

У осталом, и само практично уређење свих универзитета је такво, да је средњој школи набачена и интелектуалистичка страна њеног задатка. Овде би се, можда, могло рећи, да је то чисто спољни разлог за ту страну задатка средње школе, а да га само биће ове не захтева, и, што се тиче уредаба универзитетских, да би се оне могле и изменити. Примедба ова у једном извесном смислу садржи истину, наиме, средња школа, посматрана сама за себе, испчупана из онога низа: основна, средња и виша школа, заиста по својој унутрашњој природи не захтева и ту страну задатка; кад би се на неки начин хтело од гимназије начинити један потпуно независан васпитни завод она би могла потпуно остати и без ње. Али тешко, да би се у теорији могло наћи довољно разлога за то (апсолутно одрећи средњој школи сваки карактер припреме за Универзитет), а у пракси немогуће је ни мислити. Што се ипак тиче друге половине ове примедбе држим, да и она може бити спорна. Оваква обрада наука на Универзитету условљена је самом природом наука и модерног научног испитивања и питање је, да ли се не би одазвали штетно и по саме науке и по саме студенте икакав уступак и икаква реформа Универзитета у корист чисте моралистичке наставе у средњој школи.

Врховно васпитни задатак, дакле, захтева да средња школа има за циљ образовање моралне воље и увођење ученика у националну садашњицу (који циљ основна школа, чак и као реформисана, само донекле и по нужности испуњава), а природа универзитетских наука,

на студију којих се безизузетно прелази по свршетку гимназије, управо, *студија којих је немогућа, ако средњошколска настава није ударала темељ за њу*, захтева интелектуалистички, па чак дидактичко-материјалистички задатак средњошколске наставе.

Оба ова задатка таква су, да се не може ни један примити или одбацити на рачун другог: чињенице знања потребне су и као *средство*, као интелектуална подлога за појаву *моралне воље*, али потребне су и као *такве*, јер су на основу њих, као полазног знањственог капитала, могуће даље студије. С тога треба покушати, да се ова два захтева измире на неки начин.

У пракси, где се још води борба између њих, ова се обично на тај начин прекида, што се спроведе овај други захтев, или у најбољем случају, што се уз њега прима по нешто и од оног првог захтева. Међутим, средња школа мора бити синтеза та два правца, она мора да споји у себи оба задатка: и васпитни и учени, стога ту борбу треба решити без штете и по један и по други правац. Оба се правца морају задовољити и, што је најглавније, тако, да се избегне и *ирегресијаност* чисто интелектуалистичке наставе (и све остало, што из те једностраности потиче), о чему нас уверава досадашње искуство, и *површност*, којој на крају крајева води чисто моралистичка настава.

Како би се извела ова синтеза можда би се изнели сасвим други предлози и разлози за то, али ја ћу бити слободан, да о томе изнесем своје мишљење, по коме би се можда могао учинити и један практични предлог за реформу наше средњошколске наставе, радујући се притом, ако сам, макар и негативно, допринео решењу овога питања.

Моменат измирења, спајања ових двеју струја ја видим у *филозофској настави*. Она има да спасе средњој школи и карактер васпитни и донекле карактер припремне школе за Универзитет, скупивши и обрадивши целокупно знање ученичко у један *систем школске филозофије*, који ће у главном имати два дела: *практични* и *теоријски*, или, тако да је назовем, школска филозофија у ужем смислу. Практични део, или филозофска *Етика* има на првом месту да *теоријски санкционира* моралне принципе, постале у духу васпитаника утицајем дотадање моралистичке наставе, позитивним непосредним васпитањем и стварним дружењем, а теоријски део, или школска филозофија у ужем смислу, има да целокупно дотадање знање, како хуманистичких и реалистичких предмета, тако и чињенице до којих се дошло наставом филозофске Етике, обнови, одабере, обради и уреди у један научно-филозофски систем, чиме ће се, прво, целокупна дотадања настава *завршити*, заокружити, и, друго, добити онај полазни *знањствени капитал*, потребан за даље студије.

Као што се из овога види, средњошколска настава је претежно моралистичка, управо, она је таква за свих седам година и тек у по-

следњој години долази чисто интелектуалистичка, филозофска настава, да чињенице знања, раније развијане у главном у циљу образовања моралног карактера, узме за свој директни објекат и да их у једном циљу, који више није моралистички (теоријски део), даље обради.

II.

Да видимо, најпре, каква је улога практичног дела филозофске наставе, одн. *Етике*?

Највиши задатак целокупног васпитања је *морални карактер*, тј. савршена, доследна и морална воља васпитаникова. Стога васколики труд средњошколске наставе мора се упућивати ка реализацији тога циља.

Али, ма како сам тај рад задовољавао све захтеве, по којима он треба да се развија, и, ма како се позитивни резултати на крају постигли, ипак тиме, и ако је главни посао свршен, још није набачен онај чврсти штит на моралну страну духа васпитаниковог, потребан му у страшној и суровој борби животној, у коју улази с изласком из школе, још није учињен и последњи покушај, да се овај сачува од пада у времену тешке *моралне кризе*, кроз какву *неминовно сваки* мора да прође у животу. Школа, ма како се иначе покушавало да се ублажи та разлика, још увек је нешто сасвим друго, него што је живот, још је и сувише далеко од живота. Цело биће њено, сви саставни елементи њени такви су да *неминовно развијају* моралност ученичку; од ње је одстрањено све, што данас руши и прља оно велико и светло у човеку — његову моралност. Прелаз из школе у живот, ма како се, као што рекох од стране школе¹ трудило да се учини поступном, још је увек нагао, живот је још увек за васпитанике, изашле из школе, нешто сувише ново и *разорно*, криза морална, из које се у великој већини случајева излази или морално ровашен или сасвим порушен, још увек има услова да се јавља. И оно, у чему ја видим главни задатак практичног дела школске филозофије, систематске обраде филозофске Етике, јесте *теоријска санкција моралног убеђења*, која има да послужи као *предохрана* од те кризе, и, ако се ова већ појави, као теоријска *потпора* моралним принципима, посталим на природан начин у духу васпитаниковом, утицајем наставе и др.

Морални појмови, ма како јасни били, ма како силну снагу мотивације имали, тј. ма како јаким осећањима били прожети, ипак у борби за опстанак, на шта се у крајњој линији целокупни модерни живот свео, почну падати. Млад човек, коме је у школи заповедано: „Не лажи“, „не отимај“, „помози другоме“, „ненавиди“, „љуби ближ-

¹ Или, бар за данас, од стране теорије педагошке.

„Бог свега као себе самога“, кад уђе у овај вратоломни, бесни, „обезумљени“ живот, у коме су сви ти велики захтеви далеко, далеко бачени и где бесни олуј саможивости, наједанпут стане забезекнут: то је ново за њега, он је ненавикнут на то. Он стоји без помоћи на широкој пољани живота, јер данас нема моралне помоћи ни од које стране, олуј одасвуд шиба, крв му се леђи, он се наједном осети сâм, сва се унутрашњост његова заљуља, висока, светла кула његових младачких идеала се затресе, а дубоко доле у његовој души зачне се црв сумње у све што је дотле веровао, волео и радио, и расте све више и више док се разочарење и очајање не увуку сасвим у његово срце.

Први потрес наскоро пролази, а, дотле затајени, бесни инстинкт самоодржања први пут и дивље зареве у њему, хаос се од тога створи у његовој души и цинизам, страховити цинизам модерног човека дође најзад, да све то крунише. „Куд сам ја задро?! Хеј, главо... Љуби ближњег свога као себе самог и пусти нек те прегазе и живот и људи!... А зашто?!... Зато, што су ти тако у школи заповедали! И ти си тада слушао и веровао, веровао *на реч* да је добро оно што су ти заповедали, па и сâм си тада тако мислио!... — Да, али *зашто* све то, зашто ја треба да пристанем, да ми, овако окованом и спутаном стотинама уздâ од разних обзира и забрана, измакне живот из шака, живот, који је једанпут дат и који је сада најслађи?!...“ — то су речи, које се наскоро после школе неминовно налазе на уснама младих интелегената. Њихово велико „*зашто*“, које се у то доба јавља на свима странама духовног им живота, овде је најнестрпељивије. Оно тишти, мучи и тражи брзог и категоричког одговора. И долази одвратни демон нашег развраћеног доба и сатански злурадо зацери му се над главом: „Ха, ха, ха!... Љуби, не навиди, не лажи, не уби!... Ха, ха, ха!... А, зашто, зашто?!... Али, ево на, ево ишине: Лаж је то... све ти је допуштено!... Уживај и не бирај!...“ — Зашто, зашто?, понавља он и сâм, и ретко је, кад он не прими тај отровни напиток демона нашег доба. Није мали број оних младих људи, који су, немогавши да сасвим остану без икаквог животног принципа, и, хотећи пошто-пото и што пре да поцуне ону празнину у својој души, насталу са ишчезнућем дотадашњих моралних схватања њихових, пали као плен првом грубљем теоријском објашњењу живота, а да и неговоримо о онима, који га и не траже, већ одмах падају у брлог филистарског схватања живота. Немање потребног критеријума да се определе у томе правцу, и непуњеност у тој области људског сазнања, што је требало школа да им да, љуто им се свети тада.

Као што је у почетку овог одељка речено, морални појмови, и ако су на природан начин и самостално постали у духу васпитани-

ковом, ако се хоће да остану и у времену моралне кризе, морају бити још у школи теоријски третирани, те да на тај добију и своју теоријску санкцију, недостатак које има често пута, нарочито с обзиром на индивидуалност, пресудан утицај.

Потреба за теоријском санкцијом моралних појмова јавља се код ученика још у школи. Године од 16.—20., када дух њихов престаје бити претежно рецептиван и на свима својим странама постаје активан, о чему нам нарочито сведочи она њихова унутрашња тежња, да сав свој психички иметак на неки начин сами собом уреде, — врло су опасне по њихово нормално васпитање. Тада се први пут, али силно, јавља теоријски интерес, потреба не само за уређивањем, него и за детаљнијим разумевањем онога што се зна, и за извесним образложевањем тога. Што је пак најопасније то је она потреба, нарочито код самосталнијих природа да сами објасне оно, на што је упућен њихов теоријски интерес.

Та опасност је највећа у области етичког сазнавања. Осећајући потребу, да свему нађу даљег разлога, да им се и докаже оно, што се само тврди, да нађу ближу, узрочну везу између чињеница, — они почињу и у овој области трагати за разлогом. Они осећају потребу за одговором: на чему је засновано тврђење да су они обавезни руководити се тим принципима у својим поступцима; питање, и ако су га они у главном несвесни, откуд постаје идеја дужности поступно се увлачи у њихову душу.

Нарочито још, ако је моралност ученичка развијана по захтевима ауторитативног морала! Случај је, дабогме, много блажи, ако је моралистичка настава развијана на принципу аутономног морала, и све је блажи, у колико се више имало успеха у настави; али, баш да је настава и сасвим успела, опасност за моралне максеме и потреба за њиховом научном санкцијом јавља се безизузетно доцније у животу.

Ауторитет, — за који је везивана сва моралност ученичка (како је, на пример, у нас), благодаречи знањима и објашњењима, што их васпитаници добијају из наставе природних наука, — убрзо пада, а с њом заједно и ова. „Пропадне ли вера у овај ауторитет, изгуби ли веру у Мојсеја и давање заповести на гори Синају, у Бога и казну на ономе свету, онда и моралне законе његове постиже иста судбина. Сумња у ауторитет библије¹ повлачи и морални свет у исту руину; теоријска сумња измеће се у „слободњаштво“, либертинизам: безоб-

¹ В. Paulsen, Phil. Prof. Овим Паулзен неће да одрекне значај библије за васпитање, он чак шта више на једном месту каже да високо цени свако „уознавање етичких односа, које се задобија из светих књига“, већ то, да религијска настава не може заменити филозофску обраду Етике у школи.

вирно рушење моралних захтева је знак неустрашивог и јаког младичког духа.

„Ја нисам мишљења, да настава филозофске Етике може увек да спречи то, али ипак она може да олакша оријентирање у овој области, у колико показује да разлика између добра и зла, између правог и неправог није, као што то учи стара и нова софистика, ствар нечије воље и случаја, већ да је природом саме ствари стављена (не *ἔσσει*, већ *φύσει*); она не почива на заповестима и забранама неког спољнег ауторитета, већ је она у твоме сопственом духу приметна и образложена?

И, заиста, зар се овде не намеће питање: дали би било пробитачно оставити васпитаника самом себи онде, где он понајвише треба вођења и упута? Држим, да је одговор на ово један: не смемо га оставити! Оставимо ли га, онда смо оставили широм отворена врата за свако објашњење у том погледу, које може потећи и од њега самог, и ма од куд са стране, нарочито кад изађе из школе.

Да се задовољи тај теоријски интерес, који се јавља још у школи, и да се омогући *предохрана* од моралне кризе у доцнијем животу, а у случају ове *погибара* моралним начелима, — потребно је, дакле, да у највишем средњешколском разреду дође настава филозофске Етике. Она ће, *полазећи од ученичких моралних принципа прећи на терен испитивања модерне филозофске Етике и покушати, да отуда, и служећи се методама ове, третира и санкционише те принципе*. Доказавши научно, на чему се оснива општа обавезност појма највишег добра, који стоји на врху система моралних појмова у њиховом духу, она ће и дедуктивно, т. ј. на основу тог доказаног принципа највишег добра, и индуктивно, т. ј. служећи се методама извођења модерне Етике, показати на основу чега се и осталим моралним појмовима придаје карактер принуде и опште обавезности.

Можда би се могло рећи: „Ако је моралистичка настава текла нормално и постигла жељени резултат т. ј. постанак моралне аутономије васпитаникове, нарочита етичка страна је излишна“. На ово би се могло одговорити, да је тако *савршен* успех и код *свију* васпитаника из многих узрока (индивидуалност ученичка, средина у којој се креће, сама настава кад је неправилна) редак случај; друго, нека се и претпостави, да је у свију ученика развијена морална аутономија, ипак с обзиром на тешку моралну кризу, што је код свију безизузетан случај, и ова (морална аутономија) захтева, грубо речено, *подуширача*. И тек онда, кад васпитаник ради морално зато што, *благодарећи пре свега силини својих моралних осећања, друкше не може да ради, и, кад ради морално, зато што зна, да друкше не треба и не сме да ради, можемо се надати да ће, кад га шетимо из школе, срећно изнети главу из моралне кризе*.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

За ово тврђење бори се једна необорива психолошка истина: свако схватање, свако уверење наше, које је спонтано, постало у духу, много добија и у јасности и у јачини, кад успемо да га и нарочито докажемо, образложимо.

Тако, на пример, поред осталог настава филозофске Етике има да покаже ученицима, да је лаж по својој природи рђава, по томе, што утиче развраћујући на лажљивца, наноси штете слаганоме, уништава поверење, те тиме поткопава темеље удруженог (друштвеног) живота, без каквог човечји живот у буквалном смислу речи није могућ итд. — Упознајући их са разним човековим односима према појединцу и друштву, анализирајући их у мотиве и последице, одређујући им вредност класифицирањем у моралне и неморалне, доказујући оправданост и нужност моралних постулата и закона, морална филозофија ће уздићи њихов инстинктивни рад до свесног циља и нужности.

Затим, она може не само да докаже и санкционише, него и да допуни и ограничи заповести моралног живота. Тако, на пример, она може, показујући циљеве, ради којих постоје извесни захтеви (заповести), у исто време да повуче границе у области којих ти захтеви важе. Показујући им, наиме, на чему се заснива зло лажи, она им у исто време омогућава, да увиде, кад је допуштена намерна лаж; она ће им решити проблем *нужне лажи*, који доводи у забуну здраво људско расуђивање, као и многе моралисте, уморене већ решавањем тога проблема, и на који ће морати и они сами наићи у своме будућем, практичном животу. Тако исто, показујући зашто је добро праштати увреде, етичка настава ће им у исто време показати, под којим се условима могу праштати увреде, а под којим не, наиме, кад се јавља *нужна одмазда*¹⁾, — итд.

Не упуштајући се даље у Методику ове наставе, будући су то ствари специјалне студије, ја ћу само узгред и то напоменути, шта би се још могло очекивати од ње. Тако, на пример, на часовима *етичких вежбања* (који би се могли нарочито завести), с обзиром на то, да Етика процењује вредност извесних поступака по њиховом односу према једном критеријуму, наиме, у колико одговарају, колико су сагласни са једном нормом — могли бисмо прећи на процењивање поступака наших личних, наших пријатеља и познаника, као и поступака, покушаја и намера историјских личности, те бисмо и на тај начин, уз сваки свој морални суд, изражен *осећањем* одобравања или неодобравања придружили и образложење тога суда *оним чињеницама до којих смо дошли филозофском обрадом питања и појави из области*

¹ О томе в. Проф. Г. Челпановз, Введеніе въ философію, 3-е изданіе, Кіевъ 1907. Стр. 310—324.

Етике. На тај бисмо начин допринели како *јасности* и *јачини* ових чињеница, тако и *услужности*, тј. брзом и лако појављивању њиховом у духу, што је од нарочитог значаја.

Такође, нека ми је дозвољено, да, пре него што завршим овај одељак, укажем још на неке моменте:

Ова, етичка настава има још једну улогу: да задовољи једну потребу нашу, која је у вези са нашом *словенском природом*. Ми смо сви, с незнатним изузетцима, *рођени идеолози*, и то идеолози, који се не задржавају само у сфери идеологије, него из ње се спуштају и у практични живот и за принципе чисте идеологије заузимају се до самопожртвовања, које често иде и до прегоревања самога живота. Ми имамо урођену потребу за *теоријским објашњењем* својих односа према друштву и појединцу и ових према нама (отуда се код нас тај теоријски интерес још у школи врло интензивно јавља), а затим за *подешавањем* свога *практичног живота* по том теоријском објашњењу. И, кад је већ тако, онда се *нашим младим људима мора пружити извештај здрав критеријум, од којег ће поћи у конструисавању принципа свога живота и рада*.

Поред тога могли бисмо да укажемо и још на једну страну задатка етичке наставе у средњој школи.

Сви ми без изузетка, као чланови друштва, морамо, само на разне начине, учествовати у свима врло сложеним и врло многим питањима модерног живота. Сва та питања, међутим, морају се пре свега на етичкој основи решавати. Затим, тако звано *социјално питање*, пред којом се очи не могу затварати, такође није само економско, него у основи својој *етичко*. Управо, тек кад се тако схвати, могу се за решавање његово заузети, чак и с пожртвовањем, и они, које економска страна тога питања не гони на његово решавање. Сви могући социјални идеали, који се све са више страна истичу и све чешће узнемиравају друштво, морају се етички образложити и примити, или оборити и одбацити. Као што рекох, сви ми силом свога положаја (будући смо и сами делови једног, социјалног организма) учествујемо у решавању тих питања и појава савременог друштвеног живота. Етичка настава имала би, дакле, и *за то* да оспособи васпитанике, јер за ту *цељ није довољно имати моралног карактера и поступати морално, будући оно, што радимо и захтевамо по тим својим моралним принципима, треба да можемо теоријски бранити и одбранити од многобројних напада, и супротивних захтева*.

И, најзад, има још једна ствар, на коју би етичка настава могла да скрене пажњу. Наиме, данас је у практичном животу јако укорењено мишљење да је довољно управљати се по извесним правним нор-

тј. оним етичким нормама, које су добиле свога израза у законодавству. Етичка настава би имала, да докаже погрешност тога мишљења, износећи им примере, шта би све настало у друштву, кад би се сви људи решили да живе само *сагласно закону*. Лаж, превара, неповерење, неправда зацарили би се у човековом животу, јер закон се да изиграти и обићи, али савест своја не! Она би имала да им покаже, да спас човечанства није у Праву већ у Моралу.

(Свршиће се)

ЗЕМЉОПИСНА НАСТАВА У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА

До сада сам имао прилике сазнати како је стање географске наставе у нас, а читањем стручне литературе увидео сам како је то код оних народа који су овој науци извојевали самосталност и другима отворили очи о користима које можемо имати ако се географска настава правилно изводи.

Прво ћу указати признање (репутацију) које овој науци одају сви образовани народи, дакле говорићу *о важности географије*.

Географија је наука о Земљи и о узајамним односима између ње и њених становника — биља, животиња и људи. Ово значи: она нас упознава са стањем целокупне земље и њених појединих делова; за тим она има да укаже на узајамност онога утицаја који поједине земље имају на друштвено стање њених становника, као и обрнуто, утицај тих становника на целокупно стање њихове земље (Отаџбине). То је њен теоријски или боље рећи научни значај. Али она има врло много и практичне вредности. Ова се њена важност примећује код свих стадежа нашег друштва. Географско знање је један од битних састојака општег образовања; од сваког школованог човека тражи се што веће познавање појединих земаља и њихових народа.

Велики и усавршени саобраћај већ је дотле дотерао да се изгуби ефект о „прекоморекој“ даљини; за крајње западњаке не постоји више „далеки исток“. Енглези иду у Аустралију и Нови Зеланд ради промене ваздуха; Французи праве излете и иду у лов у Сахару. Наши Далматинци иду по дрва у Индију; они знају за тамошње шуме тик-овог дрвећа. У садање време већ се престаје говорити о бескрајности земљине површине. Зар је то „бескрајност“ кад се цела земља може обићи за време једног школског распуста? — Још мало па ће земља бити скучен простор, неће се имати где правити излети. Сад већ нема

земаља које би се могле проналазити и заузимати. Све је заузето и премазано (на картама) политичким бојама, може се само отимати. Чувена пустиња Сахара заузета је и укњижена.

Географија зближује удаљене народе у неку врсту духовне везе. У колико неку земљу више познајемо у толико су нам и њени становници пријатнији, ближи, боље им схваћамо обичаје и навике, лакше је удесити међусобно опхођење. Нестало је оних скаски о људским чудовиштима по Африци и Азији. У колико се образовани људи више приближују тим т. з. дивљацима, у толико се више разочаравају у оних чудима што су их, непознавајући људе, о њима стекли.

Знање о земљи шири човеков поглед. Човеку, који је наоружан географским знањем, поглед не престаје на најближем брду, планини, па чак ни на пространој океанској пучини. Он види и другу страну, шта је тамо иза брда, планине и океана. Онда где престаје видни настаје умни хоризонт, који се на земљи ничим не ограничава; он се само губи у бескрајним просторијама васионе.

Друштвени положај учитеља, који, као преставници наше интелигенције, стоје у најближем додиру са народом, захтева да они буду версирани у многим питањима опште и посебне географије. Без тога знања не може се ни домаћа штампа лако пратити, јер велики део наших новинара чини врло грубу пометњу у географском знању.

Али овде није мени главна намера доказивати важност ове науке за поједине факторе нашег друштва, већ ми је преча дужност обратити пажњу колико она има васпитне вредности за децу.

Овај предмет у васпитној настави омладине има врло великог значаја. Тај је значај разноврстан. Географија развија код ученика памћење (меморију), машту (фантазију), моћ размишљања и расуђивања, па и морална својства.

Од свега овога *код нас* је географска настава сведена само на *моћ памћења*. Има људи који су пре 20 или 25 година изашли из школе, па су у стању олако, „по књизи“, набрајати све вароши и провинције из средње Европе. Тај претерани напор у памћењу изазвао је врло рђаво расположење према овој лакој и примамљивој науци. Ученику се, кроз читав низ година, ствара уверење да се географија може само „набубати“, а не научити. Има и сада много школованих људи, који држе да се све знање из географије састоји једино у памћењу имена и бројева. То долази од необавештености и ова је наука код нас жртва те необавештености. Оно што се код нас, у понеким основним школама, ради под именом земљописа, то није ни налик на земљопис, за то би се пре могло рећи да је неки именованис или именованија. Уче се само имена разних ствари или преставе непознатих објеката.

Имена у овој науци су од споредног значаја, то су само речи из којих треба састављати говоре о појединим земљама. Знати имена брда, река, вароши, села и т. д., а не знати посебне значајности тих имена и не моћи довести их у логичан географски склад, значи исто толико као кад би неко научио цео речник неког страног језика, а да му не зна граматику. Може неко узети списак и запамтити имена свих људи у некој вароши, али ни једног од њих не може познати по имену, нити у опште он те људе може познавати док не сазна њихове физичке и душевне особине. Ако неко научи на памет сва имена у једном великом атласу, опет зато он није ни пришао овој науци. Географија не тражи то памћење, она тражи сваком имену своју индивидуалност, а тих имена може бити много мањи број, само ако она престављају карактеристичне облике појединих природних објеката који, кад се доведу у међусобну узрочну везу, могу дати јасну платику и географски значај неке области. Може се неко добро упознати са крушевачком околином без особених имена, а могу се, негде на страни, научити сва имена, па опет да се ништа незна о Крушевцу и његовој околини. Имена долазе тек онда кад се створе и утврде јасне преставе о појединим објектима који су карактеристични за платику неке земље, или који су преставници појединих врста разних морфолошких облика, који се групишу по фидиологији, по постанку (генези) или по којим другим особинама. Поменути имена: Копаник, Жељин, Јастребац и Багдала, за тим: Морава, Расина и Блаташница, па рећи знати крушевачки округ, значи исто то као кад би неко чуо да у Крушевцу живи: Коста, Живко, Јаћим и Богдан, Мара, Радојка и Бисенија, па да каже познаје крушевљане. Географија не тражи гола имена, она тражи облике, тражи преставнике који дају карактеристичну физиономију и узајамну зависност разних географских објеката. Копаник, Жељин, Јастребац и Багдала јесу четири најразноврснија типа међу узвишењима, међу њима нема никакве сличности. Исто тако и три набројане реке немају ничега сличног сем што су воде. Али кад се узвишења карактеришу, а тако исто и реке, па се то двоје доведе у узајамну везу и генеску сагаасност, онда већ излази јаснија слика крушевачког округа. На тај се начин лакше памте имена и географија тражи ту резонску меморију, јер се тим начином географска меморија реконструира у стварну зграду, знаће се претвара у моћ, од апстрактности постаје стварност.

На многоструке начине може наставник у географији развијати и богатити машту (фантазију) код деце. Треба се при томе само потрудити да дете од стварних објеката добије јасне преставе, а ове опет везивати у појмове о појединим појавама; оне у почетку треба да су конкретне, па се онда прелази са њих на оне, које оно не може лако видети, али их логички може схватити и правилно замислити

www.kad.se
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

кад се упути на узроке који изазивају тражене појаве. Тако на пример лако је детету створити појам о монотоном изгледу неке простране равнице; о узини каквог ждрела; о тешком саобраћају преко високих планина; о томе како главни путеви у планинским пределима морају ићи поред река речним долинама. Из ових основних појмова моћи ће се доцније изводити компликованији. Кад се зна о облацима и киши лако је рећи ученику како су високе планине кондезатори (скупљачи) кишних ветрова; како орографски облици спречавају и помажу ширење цивилизације на рачун патријархалности; у којим пределима речне долине отежавају, а у којима олакшавају саобраћај (висоравни и подвојена брда). Све то и томе слично савлађује дечија машта и тиме се богати.

Нема тога предмета у школској настави који може децу придобити на *размишљање и расуђивање* као географија. Сваки се о томе може уверити само приликом једног излета у природу. Без икаквих напора може се лако успети, да се деци укажу природне силе које утичу на стварање земаљских облика, исто тако лако је објаснити зависност пољопривредног богатства, у неком пределу, од природних погодаба, као што се може указати колико је у тој култури примењено трезвености дотичног становништва. За ово не треба никаква високоученост, све се то при из обичног живота, то је код детета већ постојало, само му те мисли треба изазвати и упутити га на правилан пут, па ће оно даље у томе правцу само смишљати и расуђивати. Ту се ствара читава логика са својим критериумом. Цела та зграда логичког мишљења заснована је на најобичнијим појавама. Обичан поток, брдо, киша, муљ што га бујица носи, нанос речни, суседне њиве, друмови обични и железнички, све су то мотиви за усавршавање дечијег мишљења и богаћење његовог интелекта. Кад се ове основне мисли утврде, онда се прелази у апстрактност. Групишу се знања истог рода, везују се узроци за последице, чине се покушаји да се од факата дође до закона и тако се савлађује један по један задатак ове науке.

Географско знање *ошлемењава човека*; разне земље и људи, који на њима живе, постају му нека врста ближњих у његовом уму. Таквом човеку, који је наоружан географским познавањем, лако је изазвати идеју хуманизма. Тада опадају сепаратистички интереси и скучена локална себичност на рачун општег бољитка. Човек се осећа као члан велике људске заједнице.

Сем ових користи, географија у васпитној настави има још једно преимућство над осталим школским предметима. Она је *концентрациона* или *асоцијациона* наука за остале разноврсне предмете. Ту се види примена знања из математике, природних наука, историје и цртања. Географија све то асимилује у једну целину, којом ученик може сло-

бодно владати. Разне науке цепкају природу и друштво, стога је нужна наука која ће из тих фрагмената стварати појмове о целини, доводећи једно с другим у сагласност и узајамност. На тај начин географија врши синтезу целокупног знања о органском и неорганском свету.

Од толико корисне и лепе науке ми смо *направили право страшило*. Нема беднијег нити досаднијег предмета од земљописа. То је код нас онај предмет што највише убија дечији дух. Код њега се у нас не сме ништа мислити нити разумевати, то се мора само научити. Тај предмет ствара највећу конфузију у дечијим главама. Земљопис задаје сада учитељу највеће тешкоће и опет сви напори остају без успеха. Настава тога предмета дотле је дотерала да је свима радницима на пољу дечијег васпитавања настала озбиљна дужност ослободити децу од те грозне тортуре што се код нас земљописом зове.

Сви ови негативни резултати, који је овај предмет код нас постигао дошли су од невестог руковања са њим. Увиђало се да нам је настава земљописа неподесна, пробало се на разне начине али никад није био погођен правилан пут. Земљопис је придодаван историји, она га се отресла; он је допуњаван историјом где се његова садржина губила или је излазила нека безбојна смеса, у којој није било ни историје ни земљописа. Одвојен је засебно и упућен на индуктивну методу, али опет без права на слободан живот, потчињен је нечему, чега у природи нема, а то су општинске, среске и окружне границе. Зар може бити речи о правилном развићу дечијег васпитавања помоћу овога предмета, кад се од детета тражи да зна; докле се протеже власт среског и окружног начелника? — Шта се то тиче науке о земљином облику? — Административна подела код нас се врло често мења, и после сваке промене, сви који су пре тога нешто научили, морају просути из главе „земљописно знање“.

Кад се стекло довољно искуства о бесмислености таквог учења, прибегло се другој крајности. Сад се од ученика III разр. основних школа тражи: „речни слив (или речна област) у којем је школа као географска јединка“. Али како нико није био начисто о успеху који ће се овим „новим“ учењем постићи, задржат је у IV разреду стари систем, по окрузима. Тако сада у основној школи имамо два супротна правца у земљописној настави. „Што мајстори за дан саграде, то све вила за ноћ обаљује“. Земљописно знање, које ученик доноси из трећег разреда, груписано је по сливовима; у IV разреду прво мора то знање, што је лањске године прибирао и везивао, сада разобручати, растурити га, па тек онда отпочети ново учење Србије по окрузима. Од свега тога излази: да дечија глава остаје испуњена збрком разних имена, којима оно не зна ни краја ни почетка. Ако му које име остане

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

У глави оно неће знати да ли то име беше из слива или из округа, јер између тих области нема никакве везе.

Учење Србије по сливовима, најблажије речено, има веома много својих рђавих мана и цео предмет доводи у питање. Сама реч доводи ученика на погрешно схваћање предмета о којем се говори. У обичном животу та се реч нигде не чује. „Слив“ нас пре подсећа на радњу, на кретање (сливање) воде, него на просторност, на област где се то дешава; реч „слив“ пре може значити сливену масу од разних метала или разних ствари; тако на пример услед пожара сва се гвожђарија слије у један *слив*. — „Слијеваћу у тоне ђулеве“. Неприродност ове речи за значење које јој се у нашим школама намеће најбоље показују сама деца. Кад се пре објашњења деца питају: шта значи реч слив? — Чуће се најчешћи одговори: „кад се вода слива“, што значи радњу; или „оно место где се две воде сливају“, дакле, мешање¹. Ниједном детету не падне на ум рећи, да је то област са које се вода слива у неку реку. Други народи имају за тај појам подесније изразе. Немци кажу Flussgebiet (речна област), Французи и Руси то зову *басен*. Карић је то звао „водопања“, а „слив“ је у географску литературу унео пок. Мишковић. Међутим *порече* одговара врло лепо своме значењу и одмах потсећа децу на просторност, јер кад се каже: Поморавље, Подунавље, Посавина и т. д., онда зашто не казати и порече, за сваку реку у опште. Иста се реч може употребити и за област неког потока.

Фактори који су састављали наставни програм из земљописа по сливовима, пали су у велику нелогичност и потврдили неразумевање саме ствари коју су узели за основ географској настави у основној школи. Под сливом једне реке мора се обухватити цела област с које се вода (било изворска било атмосферска) слива у ту реку. Сливови главних река састављени су из сливова свих њених притока. Ти су сливови секундарног значаја или II. реда. Ови сливови другог реда састављени су из свих сливова оних река шта сачињавају притоку прве главне реке; то су сливови III. реда. Ови су састављени опет из сливова V, VI и т. д. реда, док се не дође до најмањих поточића који имају своје сливове. Кад се говори о сливу веће реке, онда губе своју индивидуалност сливови свих оних река које улазе у састав те реке. Кад се помене слив Дунава, онда је бесмислица издвајати сливове Дрине, Саве, Колубаре, Мораве, Тимока, и т. д., јер сливови свих тих река, улазе у састав дунавског слива. Учити слив Дунава значи: обухватити не само целу Србију, већ ту долази један део Швајцарске, велики део Немачке, 82% од Аустро-Угарске, цела Румунија и више од половине Бугарске, цела Босна, један део Црне Горе, знатан део Европ-

¹ Види *Географска настава у I разр. средњих школа*, од Рад. Васовића, 1910.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИБЛИОТЕКА

ске, Турске и један мали део Русије. То је област која је 17 пута колико Србија. Тражити слив Дунава, а уз то још и сливове Саве, Дрине, Мораве и т. д., значи то исто као и у шали што се говори „део свет и три села више“.

Србију је незгодно учити по сливовима, због тога што ти сливови нису у нашој земљи цели. Западној Морави не достаје изворни предео Ибра; Јужној Морави фали изворни предео њен, Нишава, Суковска река и Височица. Од дринског слива један је мали део код нас. Ни они народи, чије главне реке теку целом дужином кроз њихову земљу, не уче своју отаџбину по сливовима. У такве земље долази: Француска највећим делом (без једног дела Рониног слива), Енглеска, Скандинавске земље, па донекле и Русија. То се не чини из простог разлога што се такво учење не може доследно извести. Морали би и они, као и ми, надати у грубе недоследности, а они хоће своје школе од тога да сачувају. Код сливова стоји и тај недостатак што је често пута њихова граница неприметна. У старо доба веровало се да су највиши планински гребени уједно и вододелнице или границе сливовима великих река. Али се доцније увидело да је то велика заблуда. Ево за то неколико примера: вододелница између Вардара и Мораве не иде преко Шар-планине, већ по средини равног Косова; вододелница између Расине и Топлице, па према томе између Западне и Јужне Мораве, не иде венцем Јастрепца, већ се у селу Блацу губи у једној ниској равници и просто је неприметна; језеро, које се у томе селу налази, не припада сливу ни једне реке; то је засебна хидрографска област. Конаоник је само једним делом на водолучју између Западне и Јужне Мораве. Незгодно је по сливовима учити неку земљу и због тога што се често пута једна обична планина, која чини засебну и лепу целину, мора цепкати на неколико делова и више пута се мора помињати, те се чини да није свуда једна иста. „Рудник је срце Шумадије“, али се то „срце“ мора скидати због сливова Колубаре, Западне и Велике Мораве.

Из свега овога види се: да је географска настава Србије по сливовима недоследна, фиктивна и конфузна, сумарно речено: много више штетна но корисна.

Овоме злу треба што пре тражити лека, ако нећемо и даље да останемо њени угњетачи правилног мишљења наше омладине. Овака настава мора се укинути, па земљопис у основним школама или не учити или његово учење засновати на правилним принципима географске дидактике.

Географска дидактика заснива се на широкој, безграничној и многостручној *очигледности*. Главно је правило ово: географска настава не сме почињати никаквим теоремама и дефиницијама; једино се мора почети вежбањем у најљивом и разумљивом проматрању географских

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.објеката и појава, које су у непосредној близини школског места, без обзира на хидрографске и административне границе.

При овоме упознавању места и околине треба добро имати на уму: да томе проматрању природе и људи није задатак знање имена рекама, брдима и људима, већ је то само средство за индукцију даљих географских појмова и логичког мишљења. Ту се, очигледношћу, тече ослонац за даљу географску зграду. Знање које дете својим очима прибира и умом преварује, биће му богата ризница која ће му служити да њоме поткрепљује апстрактне појмове и учење о далеким земљама. Дакле, географија места и околине врши улогу *пропедевтике* у географској настави.

Макар то био најскученији простор, опет ће умешан и вредан наставник у њему наћи толико материјала, да ће сем потребног знања о томе пределу, ученицима преостати резерве за доцнија времена, докле год буду учили географију.

Да видимо шта се може у главном свуда проматрати и лако схватити.

Прво се има посматрати *небески свод*, што ће детету служити за оријентацију по небеским странама. Ученику се мора показати звездана слика Велики Медвед, помоћу које ће наћи поларницу, па за тим север, југ, исток и запад. Ваља забести мотку на одредити подневачку пругу (од које ће доцније, кад буде дошло на ред, постати подневак). Преко ове пруге повући унакрсну и тако ће се сада, на други начин (по сунцу) извршити оријентација, јер је потребна дневна и ноћна оријентација. Сад ваља деци обратити пажњу како се, преко године, мења излазак и залазак сунца према тим тачкама (према правој источној и западној тачци); како се са померањем сунчевог изласка и заласка мења висина сунца (у подне); од те висине зависи правац сунчаних зракова, а од тога јачина загревања. Свака та промена осећа се на дужини моткине сенке (у подне). Ово довести у везу са појавом годишњих доба — пролеће, лето, јесен и зима. У допуну ових проматрања може се говорити о употреби топломера, о облачним и ведрим временима, о магли, облацима, роси, слани, киши и снегу.

Затим се прелази на *земљину површину*. Дати појам о најнижим пределима, о низији, па ићи преко разних поступних облика до највиших висова. Указивати на разне облике појединих узвишења; сравњивањем говорити о разликама по висини; обратити пажњу на њихово груписање, везивање или подвојеност. Исто тако радити са појединим *хидрографским облицима* — поток, река, корито, обале, стране, почетак и свршетак реке; текуће и стајаће воде. У допуну ових појмова треба обратити велику пажњу како ће ученик добити преставе о дужини, висини, површини у метрима и километрима. Томе предходи лично мерење појединих дужина, висина и површина; на темељу ме-

рења долази вежбање у оцењивању. Тек кад се дете снабде правилним појмовима о величини тих бројних вредности, онда ће моћи правилно схватити вредност бројних података, који се доцније у књигама јављају. Без те претходне спреме сви подаци остају му увек као неразумљив бројни материјал.

Сад се од појединих објеката прелази на појмове о силама које руше и стварају поједине облике земљине површине. Све те објекте — равницу, низину, брдо, поток, реку, бару треба довести у узајамну зависност, каузалност. У колико ток и пад неког потока или реке зависи од брда, у толико и облик брда зависи од њихових долина. Исто тако обраћа се деци пажња на зависност атмосферских појава (гром, ветар и т. д.) од рељефности земљишта. Ту је лако дати детету идеју о непреставном подмлађивању земље, па отићи мало даље и напоменути: како се у природи ништа не губи, већ само материја мења облик; да ништа није стално већ је све потчињено зубу времена рушењу и промењивању. Све је то лако на очигледним примерима показати. Бујица руши брда и насипа низине, ситан муљ, којег вода носи ипак се мора негде зауставити и сталожити, а то ће на крају крајева бити море. Ако су дани суви и топли ствара се прашина, ветар је разноси. Како ли је тамо где су велике просторије покривене ситним песком? Од куда песак? Зашто пуцају стене? Да ли све стене подлеже подједнако свима променама? Ту се јавља говор о разноликости стена по чврстоћи, а по томе о њиховој употреби. Растурено камење (већих димензија), шта га је одвојило од његове целине са којом је постало? Дуталачке стене (где их има), силе које су их донеле. Вулканске стене, вулканизам.

Посматрање биља и животиња, зависност од врсте земљишта, влаге и других услова; зависност животиња од врсте и богатства биља.

Човек. — Винути се мало мислима у оно доба кад ту није било људи, како ли је то изгледало? Ако има негде (у близини) такав крај лако ће се погодити. Приче о насељу. Шта је са ранијим становништвом? Има ли каквих трагова о њиховом бављењу? По тим траговима судити о њиховом културном односно некултурном стању. Да ли има каквих историјских догађаја везаних за то место? Утицај човеков на садашњи изглед земљишта; зависност појединих занимања од околине; зависност саобраћаја и саобраћајних средстава од теренских прилика; који су путеви живљи, који слабије посећени и због чега? Саобраћајни центри. Шта се највише провози, куда то иде и т. д.

Политичке границе (среске, окружне, државне), ако их има у близини. Говор о држави, ако треба.

Упоредо са оваквим радом долазе и вежбања за разумевање и читање карата. Карте морају бити праве поучне и пуне садржине са

најсавршенијим маниром за преставу пластичности земљишта, где ће се јасно видети све оно што се у географији тражи. Ми таквих карата немамо. Све досадање карте, које су по нашим школама (о Србији) употребљаване, а зову се школске карте, то су само шарене артије без картографске вредности. Али свака карта макар какво савршенство она достигла, опет је то за децу шарена артија; она сама ништа не казује, и говори неким симболичким језиком који деца, без претходне спреме, не могу разумети. Апсолутна је бесмислица тражити од почетника, који први пут види неку карту, да мора одмах разумети оне њене јероглифе, којима је та артија, што је картом зову, нашарана, а још је већа бесмислица захтевати да се она прецртава. Ученици се морају поступно и правилно у те знаке уводити, онако исто као што се учи читати. У сваком знаку дете треба да има пред очима сам предмет који је тим знаком обележен.

Да се дође до тога нужног савршенства у читању карата, морају се деца опет вратити својој кући. Једино је географија завичаја у стању увести ученика у правилно разумевање и корисно служење свих карата целог света. Прва карта која се ученику показује, не сме, по савременој географској дидактици, бити ни планиглоб, ни Европа, ни Србија, ни округ, ни срез у којем је школска општина, то само мора бити карта околине која се на слободном простору може сагледати. Дете треба у исти мах да има пред очима оригинални предео и његову карту, јер само тако моћи ће се у картографским знацима гледати стварни објекти. На таквој карти једино је могуће упутити ученика у правилно читање картографске садржине, што ће му у исто време бити кључ којим ће отварати (разумевати) садржину сваке друге карте. Тиме се ученик снабдева једним волшебним средством, којим ће, гледајући карту неке земље, бити у стању да се пренесе у њене долине или да се вине на њене висове одакле ће уживати у чаробном изгледу њене понораме. Својим духом гледаће нешто што ће неукима чинити се невероватно, а он ће им се чудити како су „слепци код очију“.

До ових захтева, да свако школско место има савршену карту своје околине у повољном размеру, где ће бити истакнути сви географски објекти, није лако доћи. Али савремена географска методика постарала се је и за то и у томе правцу дала је савршена упуства.

Даља настава у овом предмету не ослања се ни на округе ни на сливове, већ се узимају поједине области (предели) као засебне природне целине. Куда ћемо лепшу географску јединицу, за детаљније познавање Србије, од наше славне Шумадије? Зар тако лепу и толико прослављену Шумадију треба цепкати по благим нагибима којима се вода неприметно педи, или по капетанској надлежности, на неколико парчета, из којих се никад не може саставити онај значај што га чини цела Шумадија. Зар смемо Мачву цепкати на сливове, кад их она нема?

Сваку природну целину треба издвајати, свакој дати карактеристично обележје. Брда се не смеју безоблично ређати као пањевии по њиви, већ из карактеристичних облика појединих узвишења, из распореда тих узвишења и њиховог односа према рекама, долинама, пољима кланцима и понорима, треба дечи стварати што јаснију слику о индивидуалности те области. По голем набрајању објеката, може ученику Мачва личити на Омоље, а Стил на Златибор. На основи створене представе о рељефности неке области надовезује се о узроцима распореда текућих вода (н. пр. Мачва, Шумадија, Омоље); за тим о локалним ветровима и њиховим особинама; о могућности и немогућности извесног занимања; о лакшем или тежем саобраћају; о условима за већу или мању културу.

И ово изучавање по областима иде опет упоредо са картографијом. Сав се тај говор мора заснивати на добро изразитој карти. Објашњавања прате подесни цртежи, њих морају ученици радити. Нарочито морам нагласити: да ове цртеже, што објашњавају поједине моменте из карте (или служе правилнијем читању карата) треба добро разликовати од грубо и неразвишено усвојене практике по којој се ученицима задаје да сами нацртају целу карту! Од таквог рада дете нема никакве користи; тиме се код деце развија само вештина копирања, али с тим не иде упоредо и разумевање карте. Више вреде и најгрубљи самостални цртежи но најлесне копије туђих радова. Све што се ради мора бити инструкторно, све се мора задахнути јасном представом а то може бити само под непосредним надзором самога наставника¹.

Примедба. Главну садржину овога чланка прикупио сам још 1903. г. у облику предавања, које сам држао на већу учитеља окр. крушевачког, у Крушевцу. Сад ту садржину разрађенију износим у овоме облику.

проф. Рад. Васовић

НЕМАЧКА УЧЕНИЧКА УДРУЖЕЊА ЗА ИЗЛЕТЕ И ПУТОВАЊА²

За прављење ученичких излета и путовања по целој земљи могла је Француска послужити као углед. Из Париза је 1876. године заузимањем францускога алпинскога клуба (Club Alpin Français) пошао

¹ О цртању карата в. „Географска настава у I разреду средњих школа“ од Рад. Васовића, 1910, пена дивар.

² По чланку: Die Ausgestaltung des Jugendwanderns an unseren höheren Schulen von D-r Georg Werle у листу: Neue Jahrbücher für das klassische Altertum, Geschichte und Deutsche Literatur und für Pädagogik, св. 5. за 1910., одељ. II, стр. 251—266. —

Види *Ученички излети* од професора Д-р Вундера, „Просв. Гласник“, свеска за мај 1910., стр. 401 и даље.

покрет Caravanes Scolaires; и што је тада почето у престоници, још се данас наставља кроз целу Француску и ван ње све до Алгира и Туниса. У Немачкој је ово пренесено најпре на немачко и аустријско алпско друштво (Deutscher und Österreichischer Alpenverein). Секција овога друштва у Дрезди прва је дала 300 марака за ученичке излете и путовања и тиме положила финансиски основ за француско удружење.

У Швајцарској су основана таква ученичка удружења, а независно од њих потекла су друга нова у Немачкој.

У Берлин — Штеглицу основано је 1898. год. друштво некадашњих ученика штегличке гимназије под звучним именом „Wandervogel“, које је поступно добијало све више учесника поглавито од гимназиских ученика у Берлину и предграђима и од студената берлинског универзитета.

Наскоро је у редовима овога савеза настао расцеп, те су постала два већа и два мања друштва, ограничена по местима, као што је „Wandervogel-Steglitz“: а стари савез под именом „Altwandervogel“ и даље ради и обухвата целу царевину изузимајући Баварску.

Године 1904. основано је у Баварској нарочито друштво: „Wandervogel, Verein zur Förderung des Jugendwanderns in Bayern“, коме је главно седиште у Минхену са месним групама у Аугзбургу и Нирнбергу.

После тога у Немачкој има и засебних друштава, као у Магдебургу (осн. 1902.), у Дрезди (1906) с помоћу добивеног новца, о ком смо напред казали; за тим у Дармштату и др.

До 1907. за целу осталу царевину радио је напред поменути „Altwandervogel“, а сада с њиме дели тај рад нови савез „Wandervogel, deutscher Bund für Jugendwanderungen“. Овај покрет пошао је из Јене а противу своје централизације, нарочито је проширен по средњој Немачкој и 1910. године, после 3 године рада имао је 70 месних група са од прилике 1500--1700 уписаних чланова.

Много веће успехе за време свога 10-годишњег развитка има из године у годину стари савез, Altwandervogel, и то нарочито у Северној Немачкој. Само у 1907. години било је 847 излета са 10142 учесника (ту је 111 путовања о феријама са 864 дана путовања и 1148 ученика).

Уредба друштва A.-W.-V (Altwandervogel) послужила је свима доцнијим ученичким друштвима као углед на тако и још вреди. По називу „ученичка дружина“ (Schülerverein) могло би се помислити, да дружину чине ученици међу собом. И ако се, колико је познато, ни једна од њих у свом раду не грешу о четири педагошка захтева, које је поставио А. Рауш у свом делу „Schülervereine, Erfahrungen und Grundsätze (Хале на З., 1904.)“ ипак све ове дружине покажу вредност на

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

www.um.edu

то да не буду ученичке дружине. Правну и финансику потпору чини Eltern- und Freundesrat, одбор родитеља и пријатеља, састављен већином од родитеља ученичких и од пријатеља, као лекара, официра и наставника. Тако у Штеглицу друштво има управу од 7 чланова. Ученици не могу никада постати чланови друштва, коме припадају само родитељи, наставници и вође; они се уписују у ученички списак, али нису обавезни ни на редовно учествовање у излетима ни на плаћање улога.

Ученички списак — Schülerliste (Scholarenbuch) или Buch der Wandervögel — је списак оних ученика, који хоће да чешће учествују у излетима и путовањима. Упис се врши пријавом, уз коју иде и писмено одобрење од оца или његова заступника, и уписани имају право да буду извештени о свима намераваним излетима. Примају се поглавито ученици средњих школа; али се начелно не искључују ни ученици народних школа и други погодни младићи до 18 година; „W.-V.-Deutscher Bund“ задржао је право, да прима и девојке, према потреби у нарочитим одељењима.

Вођски одбор (Führerrat), који има да се брине о припреми и управи над излетима, чине стални вође, које бира управа, они су због великог личног рада ослобођени улога. Уписани немају никада посла непосредно са управом већ са вођским одбором, који полаже рачун „одбору родитеља и пријатеља“. Представник му је један старешина. Добављање ваљаних вођа у довољном броју врло је важно питање и у разним организацијама разио се извршује. Једино одрасли, већином наставници, су вође у Немачкој само у Дармштату, као што је то код француских Caravanes scolaires, где су им додани још тако звани „подофицири“, старији ученици. Студенти, већином ранији чланови друштва, који су већ изишли из средње школе, и ученици виших разреда су вође у „Steglitzer W.-V.“ и у „Dresdener Schülerreisen“. На-

¹ В. наш приказ у „Наставнику“ за 1906. год., св. 1—2, стр. 72—79. — Начела која Рауш поставља (стр. 45) гласе:

1. Задатак и занимање дружине мора стајати у сагласности са највишим сврхама васпитања и наставе, тако да се не унесе никакав школи стран или чак и штетан интерес.

2. Ипак дружина не може поставити себи такав задатак, који има централан значај за школу, јер се само један споредан посао може узети за предмет дружинском раду.

3. Занимање мора бити лако, које тако одговара телесним и умним силама младежи, да му се она може одати самостално а у исти мах и са довољним успехом.

4. И управљање мора вршити један од ученика, јер ако управља наставник, онда нема оне особене вредности слободнога самосталног развијања, а други управник, са стране, утиснуо би се између ученика и наставника. (Наведено и у нашем приказу у поменутој свесци „Наставника“, стр. 77.—78.).

WWW.UNPLIB.RS
 УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

против само ученици су вође мањих група у Магдебургу и Штетину. Према правилима савеза „Altwandervogel“ члан вођског одбора може бити сваки правно способни, часни пређашњи ученик вишег васпитног завода, који је дугим практичним радом у А.-W.-V. показао интересовање за ствар и подобност за вођу. Ученици су искључени, али вође могу изабрати ради спремања старије ученике као „помоћне вође“, а савезна управа одлучује, хоће ли се они примити или не, па може и отпустити већ примљене. Већином се за вођу мора пријавити писмено савезној управи ради одлуке. Како вођа полаже рачун месном „одбору родитеља и пријатеља“, то је према правилима другог савеза „Wandervogel, deutscher Bund“ избор вођа остављен месним групама. Све од савезне управе изабране вође осигурају се на рачун савеза за случај какве несреће на путу, ако је „родитељски и пријатељски одбор“ пре тога одобрио путовање. О сваком путовању савезну управу извештава месна управа уз кратко навођење распореда путовања, трајања и трошка као и броја учесника. Према броју вођа управља се број учесника, који заједно путују. У колико је овај број мањи, у толико је лакше вођење а утолико обилнија васпитна корист за све учеснике. Поред тешкоћа надзора и мучне набавке животних средстава и станова, путовање у великим гомилама доводи јако у питање читав низ хигијенских и педагошких користи од слободног кретања у свежем ваздуху. Иде се у малим групама од 4—6 учесника, нарочито на дужа путовања; иначе их је највише 10—15 под једним вођем. Од овога одступају путовања од једног дана, и то изузетно.

Сад нешто о реду на путовању. Баварски W.-V. у Минхену штампао га је и он може угодно послужити као основ за овај преглед искустава, која су добивена код других ученичких путничких удружења.

Путовања: а) Излети од једног дана или пола дана праве се оних дана, када нема школе, већином после цркве, б) путовања од више дана о великим школском одмору, о Божићу, Васкреу и Духовима.

1. За путовања примају се само они уписани, који су живо учествовали у излетима недељом.

2. За већа путовања потребна је лична пријава вођи. При пријави треба донети писмену изјаву од оца или његова заступника, да он допушта учешће у путовању. У исто време треба положити вођи на признаницу одређени новац за пут, Пријава се може повући натраг уз повратак признанице... Тачни подаци о путу, поласку преноћиштима, повратку, поштанским станицама (за поштиљке) могу се видети из нарочитих распореда путовања.

3. Ако се јаве више од 15 лица за једно путовање, група се може поделити.

4. Наредбе вођине морају се безусловно слушати.

5. За поделу дана вреди: Рано се кренути из стана, путовање до подне, са дужим или краћим одмарањем, од прилике 3 часа одмора у подне, 2—3 часа путовања са потребним одмором. Промена пута, скраћење или продужење путовања допуштено је.

6. Храна: Сваки учесник треба да се снадбе судовима за кување провијантом за прве дане путовања. Ручак по правилу треба сваки сам да спреми (рецепти у W.-V. јеловнику). Препоручује се, да се више њих удруже за кување, како би се боље користили посуђем. Доручак и вечера је према приликама у гостионици или учесници сами кувају. Не допушта се пијење алкохолних пића и пушење. За спавање sluже слама, сено или постеље.

7. Путном касом управља вођа; он из ње плаћа издатке на железницу, преноћиште, доручак итд. По нахођењу вођину исплаћује се сваки дан нешто за допуну провијанта. Као новац за џеп треба сваки учесник да понесе са собом највише трећину од одређеног новца за пут. Да би се спречила злоупотреба, вођа је у свако доба овлаштен, да новац за џеп узме на чување.

Излети на обданицу треба да буду спрема за путовања о великом школском одмору, јер се на њима младићи поступно навикавају на просечан марш (25—30 km. за дан), а с друге стране имају прилику, да од вође и старијих другова виде неко искуство, пре свега да о одмору у подне науче тајанствену вештину кувања у пољу. Потпуна независност од гостионице, чиме се излети сами од себе врше без алкохола, толико чини јевтинијим ове једнодневне излете, да родитељи често немају ништа више да плате већ само можда за возњу. Ова тежња да се смањивањем трошкова појача учествовања у путовањима дадне и сиромашнијим могућност за учествовање, баш кад их је и више из једне породице; створен је на основи дугогодишњег искуства добро срачунати систем, који путовањима од више дана или више недеља даје нарочити изглед. Само тиме бива могућно, да се на пут од 3—4 дана просечно потроши 5—6 марака (уједно 2—3 м. за подвоз) а на пут од 1—2 недеље 7—14 марака (без железнице). На дужим путовањима по средњонемачким брдима и северњонемачкој равници сваки учесник пролази дневно са 1 марком (без возње на железници IV класом). Слично је и по другим крајевима.

Опрему прегледа вођа уочи дана поласка а у исто време полаже се на признаницу и одређени новац за путовање. Вођа управља заједничком касом, из које плаћа издатке учињене за све подједнако, дакле за железницу, за преноћиште, храну, улазнице итд.; даље даје понешто „плате“ на лично задовољство свакоме и за попуну провијанта, као што је речено напред. Вођа одређује старијим друговима неке помоћне дужности. А најстрожа подела рада наступа при од-

марању у подне, које се одређује око 12 часова после марша од 5 часова од прилике, на хладовитом месту, од кога нису далеко дрва и вода а по могућству ни село, одакле се може набавити још што за храну. При прављењу огњишта, доношењу дрва, кувању и узимању јела итд. влада најстрожи ред и дисциплина према највишем закону за путовање: упуства вођина морају се безусловно слушати. Као дисциплинска средства њему стоје на расположењу: одузимање оне „плате“, одузимање јела у zgodним случајима, и искључење од даљег путовања као најтежа мера. После јела је доста слободна времена за одмарање, играње, купање, писање дневника итд., а често се и црта. После одмора од прилике од 3 часа и после још 2 часа пријатнога марша треба што раније постарати се за преноћиште. Како се оно не може увек унапред одредити за сваки дан, не рачуна се увек само на гостионице. Не бежи се до душе од јевтиних постеља, ако их упоште има довољно; али се радије тражи добра чиста слама или се завлачи у топло сено. Где се може, користе се наравно и ученичким и студентским преноћиштима, која су подигнута у неким немачким крајевима. Али још радије се тражи стан код својих; јер у скоро свима средњим и већим градовима у Немачкој могу се наћи другови, који исто тако радо указују срдечно гостопримство, као што ће га доцније примити и сами.

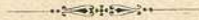
Уз пут треба умерено маршовање да буде само средство за сврху угоднога идења напред; напоран марш, као н. пр. да би се стигло за воз, за што су младићи већином увек готови, јер их дражи, да мере снаге, треба да буде само редак изузетак већ и због неизбежног великог умора, који настаје после тога. А никада маршовање не сме да буде спорт идења и с тиме само као сврха. Због тога ће слабији ићи напред и давати темпо. Ради вежбања у читању карата они наизменце показују у појединостима пут, који је унапред утврђен. Потребна задржавања и zgodна одмарања бивају већ и због тежње појединаца ради фотографисања или цртања, ботаничких или минералošких скупљања.

Проф. Гурлит (*Monatschrift für höhere Schulen*, II, 1903. стр. 546.), даје нам опис једнога ученичког излета, одакле се види, какав утисак на посматрача педагога чине оваква путовања. Било је 30 учесника, дечака од 12—18 година на три студента као вође, и цео је излет извршен без икаква непријатна догађаја, на против, пун забаве, веселости а и поучности. Најзанимљивије је кување јела за ручак и вечеру, и прање и спремање посуђа. У излету је био и један млад сликар, па и он, да не би дао рђав пример, није пушио, пре но што су ђаци поспали. Сви су се уздржавали од пијења алкохолних пића. Вође су имале пуне руке посла, али је све ишло како треба.

Није потребно овде нарочито излагати, колики педагошки значај имају ови ученички излети и путовања за телесно васпитање и вас-

питање воље као и за школску nastavу. У великим књижевностима, као у Немачкој и Француској, ово питање је много распраљано: и код нас је о њему писано у стручним листовима па и у нашем „Просветном Гласнику“. Ученичка удружења за излете и путовања помажу школу у њеној задаћи, да васпита телом, духом и вољом јако и здраво покољење. Разумљиво је, што многи школски људи помажу младеж у овоме, и један од њих вели: „Према свима знацима и у нашем наставном идеалу настаје јака промена. Нама је данас савршен наставник онај, који својим ученицима не само даје nastavу, већ који с њима живи, који има учешћа и у њихову животу за време одмора који се с њима игра, плива и путује; живо учествовање наставниково имаће снажна утицаја на стварање nastave“.

М. Ј. П.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ШКОЛСКО И КУЛТУРНО КРЕТАЊЕ У СРПСТВУ, СЛОВЕНСТВУ И СТРАНОМ СВЕТУ

А. У Српству и Словенству.

Резолуција о преуређењу народних школа, донета на V састанку Управе Учитељског Удружења 22. јануара 1911. године. — Учитељско Удружење у Краљевини Србији, по гласу тачке 1. 2. и 3. члана трећег својих правила, позвано да ради на побољшању просветних прилика, на штићењу интереса народних школа и интереса учитељског реда, налази за неопходно потребно: *да се изјасни јавно и отворено за преуређење народних школа и за поправку материјалног стања њених радника — учитеља.*

Управа Учитељског Удружења сматра, да је крајње време за темељну школску реформу из ових разлога:

1. Само просвећен народ може бити најбољи чувар слободоумног Устава и демократских установа, које из тога Устава потичу. У Србији, где је око 25% писмених, слободоумне установе и демократизам су у сталној опасности. Што више школа, што шира просвећеност, и што већи број истински писмених грађана, тим је ова опасност мања.

2. Народна просвета је темељ народном благостању. Што више добрих школа, то је више просвећених људи, а просвећена маса боље живи и економско стање у земљи боље стоји.

3. На догледу културне борбе са туђинштином, ваља школом и просветом спремити нове нараштаје, који ће одолевати овој навали, јер је она неминовна, она је већ ту, и немилосрдно руши и обара све што је непросвећено и заостало.

4. Само истински просвећени народ кадар је да се одушеви народним идеалима и заветном мисли уједињења Српства, те да, кад настану судбоносни дани остваривања ових идеала, — буде спреман радо и весело ступити у борбу против народних непријатеља.

5. У погледу просвете претекли су нас сви суседи наши, сем Турске. Зар Србија, која државним животом живи скоро 100 година, да остане иза Бугара, који су, тако рећи, јуче ослобођени?

Са тих разлога Управа Учитељског Удружења је дубоко уверена, да се повећање процента добро писмених грађана и истинско образовање народа може постићи само умножавањем броја школа, темељним и савременим уређењем ових, већим бројем спремених наставника, и поправком материјалног учитељског стања. Ово се не може постићи без већих државних издатака, али њих не треба жалити, кад је у питању народна просвета и народно благостање.

СТАТИСТИКА

ДИРЕКТОРА, ПРОФЕСОРА И СУПЛЕНТА; ВИШИХ УЧИТЕЉА И УЧИТЕЉА СРЕДЊИХ И СТРУЧНИХ ШКОЛА, КАО И ХОНОРАРИХ, ПО СТРУКАМА И ГОДИНАМА СЛУЖБЕ.

Директори		Директори, проф. и супленти					Виши учитељи					Учитељи					Хонорари																			
		Струка	год. службе	које је класе ?	Струка	год. службе	које је класе ?	Струка	год. службе	које је класе ?	Струка	год. службе	које је класе ?	Струка	год. службе	које је класе ?	Струка	год. службе	које је класе ?																	
		категорија	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	
		историја	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	
		језички	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	
		теолог	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	
		методичка	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	1	1-5	
3	5	77	54	76	86	82	28	57	51	63	96	67	19	5	5	9	9	1	9	11	8	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
		353					28					28					46					38					8									

Ови бројеви јасно указују на две непоремале околности у развијању кадра средњешколских наставника. Прва је у томе, што се у погледу наставничке струке нагомилао број наставника за оне струке, за које их већ имамо у сувишку а не напредује број наставника за струке, за које постоји велики мањак, тако на пример за 23 наставним планом предвиђених недељних часова за природне науке имамо 77 стручних наставника а за 104 предвиђена часа језика имамо свега 86 стручних наставника а то значи да велики број наставника предаје предмете за које није стручан. Друга је не- нормална околност у томе, што је број наставника у опште недовољан и што се јавља опадање у погледу прираштаја настав- ничког кадра. Ове две околности довољне су на да се увиди да је назадак средњешколске наставе одвећ јак. И једна и друга околност мора се што пре уклонити, а то ће се учинити ако Министарство Просвете узме у своје руке даљи прираштај наставника како у опште тако и по структурама. Наставничка служба мора се учинити прилагоднијом а попуњавање наставничког кадра по структурама мора се вршити путем стечаја унапред објављених сваке године.

Бројно стање основних школа у Краљевини Србији на дан 1 јануара 1911 год. У Београду 11 муш. 11 жен. свега 22; у окупацијама: београдском 91 м., 2 ж., свега 93; ваљевском 62 м., 3 ж., свега 65; врањском 66 м., 3 ж., свега 69; крагујевачком 104 м., 8 ж., свега 112; крајинском 77 м., 47 ж., свега 124; крушевачком 71 м., 4 ж., свега 75; моравском 92 м., 6 ж., свега 98; нишком 68 м., 5 ж., свега 73; пиротском 58 м., 3 ж., свега 61; подринском 99 м., 5 ж., свега 104; пожаревачком 141 м., 26 ж., свега 167; рудничком 39 м., 1 ж., свега 40; смедеревском 50 м., 9 ж., свега 59; тимочком 70 м., 28 ж., свега 99; топличком 31 м., 2 ж., свега 33; ужичком 48 м., 2 ж., свега 50; чабанском 52 м., 3 ж., свега 55. Свега дакле има 1230 муш. и 168 женске школе. Укупно 1398 основних школа, које раде и 28 затворених.

*

Бројно стање учитеља и учитељица у Краљевини Србији на дан 1 јануара 1911 године. У Београду 57 м., 54 ж., свега 111; у окупацијама: београдском 99 м., 72 ж., свега 171; ваљевском 78 м., 51 ж., свега 129; врањском 103 м., 44 ж., свега 147; крагујевачком 129 м., 90 ж., свега 219; крајинском 97 м., 89 ж., свега 186; крушевачком 106 м., 51 ж., свега 157; моравском 111 м., 74 ж., свега 189; нишком 99 м., 51 ж., свега 150; пиротском 68 м., 20 ж., свега 88; подринском 120 м., 81 ж., свега 201; пожаревачком 168 м., 122 ж., свега 290; рудничком 51 м., 31 ж., свега 82; смедеревском 76 м., 80 ж., свега 156; тимочком 112 м., 83 ж., свега 195; топличком 43 м., 14 ж., свега 57; ужичком 70 м., 28 ж., свега 98; чабанском 66 м., 34 ж., свега 100. Свега учитеља 1657, учитељица 1069 — укупно свега 2726.

*

Школство у Босни и Херцеговини. — Земаљска влада, одел. за богоштво и наставу, у Хрватској и Славонији поднела је сабору предлог закона за уређење учитељских плата и издржавање школа.

Подносећи овај предлог влада је уз њ спровела сабору „образложење“ у коме и вели:

„Пројета кр. земаљска влада, одел. за богоштво и наставу, уверењем да неке установе „закон од 31. листопада 1888 о уређењу пучке наставе и образовања пучких учитеља у краљевинама Хрватској и Славонији“ данас већ не одговарају захтевима, који се стављају на валано уређење пучкога школства уопће, а на напредно учитељство наполе; свладавши она потешкоће, које су досад биле на путу једноличном начину исплаћивања учитељских берива како у старом провинцијалу, тако и у бившој војеној Крајини приступила је к изради ове законске основе, којом се истина, не дира у темељне принципе, на којима је израђен прије цитирани школски закон од 31—X—1888, али се мијевају неке установе: о начину намицања средстава за исплаћивање учитељских берива, уређују се доходи и особни одношаји учитељства, проводи се промјена о начину именовања и дисциплинарног поступка против пучких учитеља, уређује делокруг мјесних школских одбора на точно установљује статус и положај учитеља учитељских школа“.

У Босни је било на крају претпрошле године 434 основне школе са 38,950 деце. Једна школа долазила је на 3316 становника. Према овоме 16,56% способне деце посећује основ. школе.

Сем основних школа има у Босни 3 државне гимназије, 3 католичке и 2 реалке. Даље 3 више државне девојачке школе, 6 католичких, 1 ислам-

ска и 1 православна, 2 учитељске школе и 1 женска, језуитска, један завод
www.Scribd.com у Сарајеву, 8 занатлиских и 9 трговачких школа.

Просветно стање ових скоро анектираних земаља и школовање омладине још је на ниском ступњу. Тек сад се уводи један нов закон о школама којим ће се ударити темељ обавезности наставе и којим ће отпочети нова епоха у културном развијању српског народа у тим покрајинама. Закон овај има у неколико сличности са законима осталих држава европских: обавезна настава, према томе закону, траје 4 године. Учење почиње навршеном 7 годином. Од тога се изузимају само нека муслиманска деца која могу после осме и девете године отпочети учење. Мушка деца која су навршила 11 година а женска која су навршила 10 година не могу се уписивати у први разред осн. школе. Од посеђивања народних школа ослобођавају се деца која похађају професионалне школе, деца са физичким и духовним недостатцима и деца која су удаљена од школе више од 4 километра.

*

Славенско новинарство у Угарској и Хрватској. — У 1909 години издавано је у овим земљама 210 славенских новина од којих је више од половине хрватских (134), српских 34, словачких 41 и русинских 1. Из осталих славенских земаља ушло је у Угарску и Хрватску 464 чешких новина, 99 пољских, 53 хрватских, 9 русинских, 7 српских, 22 словеначких, 9 руских и 4 бугарских новина.

„Учитељска Зора“

*

Руска гимназија у Паризу. — У Паризу је отворен I разред руске гимназије с тим да се у даљим годинама постепено отварају наредни разреди. Пошто у Паризу живи 50.000 Руса то је ова школа права потреба.

*

Славенски универзитети. — Данас има свега 14 славенских универзитета: у Русији 8 (Петроград, Москва, Варшава, Одеса, Кијево, Харков, Дорпат, Хелсингфор), у Аустрији 3 (Праг, Краково, Лавово) у Србији 1 (Београд) у Хрватској 1 (Загреб) у Бугарској 1 (Софија).

*

Матица Хрватска о чистоћи хрватског језика. — У једној конференцији Матице Хрватске већало се о јединственом правопису и о томе како да се поправи језик јазних гласила. Професор др. Отон Кучера констатује жалосну појаву, да се све више занемарује лепота хрватског језика и да све више у њ задиру туђи језици. Он вели, мало људи пише, а још мање говори чистим народним језиком, чему је много крива хрватска књижевност. Проф. др. Босанац прочитао је свој рад о томе питању, у коме је за илустрацију навео многе примере тешких граматичких погрешака и германизама из загребачких новина. Говорили су још Буда пл. Будисављевић, др. Базала, др. Ливадић, др. Илешкић, Грол и др. Дрехслер. Књижевни одбор Матице Хрватске одлучио је, да враћа рукописе писане нечистим језиком. Затим је одлучено, да се сазове анкета свих просветних завода, који издају књиге и часописе, којој би био задатак да чисти језик.

„Учитељска Зора“

*

Бугарска Академија Наука. — Још јануара 1907 године учињен је предлог у Бугарском Књижевном Друштву да се оно, основано 1869 год.

претвори у Академију Наука. Године 1909. изабрало је ово друштво једну комисију да изради пројекат за Академију. Према дефинитивно утврђеном уређењу, Бугарска Академија Наука је независна научна установа с правом јуридикке личности а са седиштем у Софији. Фебруара 20 ове године Академија је изабрала своју управу и свог председника у лицу Ив. Ев. Гешова. За сад се Академија састоји из оних дејствених чланова Књижевног Друштва који стално живе у Софији, око 70 лица. Они пак чланови овог друштва, који живе у провинцијама проглашени су за дописне чланове Академије. Но прави број академика свешће се на 45 постепеним упражњавањем места садашњих чланова из каквих било разлога. Дописних чланова предвиђено је 100, страних и бугарских који живе у Софији или ван ње. Осим тога Академија има још и почасне чланове и добротворе.

Бугарска Академија дели се на три одсека: 1. историско-филолошки који се бави историјом, археологијом, науком о језику, етнографијом, књижевношћу и уметношћу; 2. философско-друштвени који се бави философијом, теологијом и правним и државним наукама; 3. природно-медицински који се бави природним, математичким и медицинским наукама.

Академија ће имати ова издања:

1. *Letopis* који ће садржавати изводе из протокола и седница председништва и одсека, саопштења и споменици;

2. *Saisci* Академије Наука који ће доносити научне радове у двама серијама: серија историско-филолошка и философско-друштвена и серија природно-медицинске. Свака серија излазиће шест пута годишње у величини 10 до 15 табака. У „Списе“ ће улазити самостална истраживања, студије и оцене туђих радова, читаних и примљених у седници догичног одсека;

3. *Зборник* у коме ће се штампати повећи радови академика и других лица који су примљени у одсецима, фолклорни и етнографски материјал. Зборник ће имати три серије: зборник историско-филолошки и философско-друштвени, зборник природно-медицински и зборник народних умотворина.

4. *Бугарске старине* које ће објављивати бугарске писмене споменике (историске, језиковне, књижевне и правне).

5. *Бугарске уметничке старине* доносиће уметничке производе и научне радове о њима.

*

Виши педагошки курсеви у Бугарској. — Бугарски педагошки листови устају противу меродавних фактора што се запоставља народна просвета на рачун јачања војене снаге. Према званичним подацима 1907/8 школ. године био је коефицијент образовања за мушке 12,3% а за женске 8,2%. Број народних школа у Бугарској био је на крају те године 3320 а заједно с приватним 4660. У ове школе ишло је 262.394 мушкарца и 167.717 девојчица. Свега: 430.111 ђака. Око њих се бавило 5905 учитеља и 3516 учитељица. На једнога учитеља одн. учитељицу просечно је долазило у градским народним школама 47 а у приватним 32; у сеоским 46 а у приватним сеоским 44.

Претпрошле школске године било је у Бугарској 8788 учитеља и учитељица народних школа. Учитељски кадар у Бугарској представља одиста као и у нас огромно шаренило у погледу спреме. Тако има наставника који су свршили само основну школу, има их са неколико разреда гимназије, са недовршеном државном педагошком школом, недовршеном Богословијом, недовршеном земљорадничком школом, и т. д. Учитељску школу свршило је 2313 лица то је 28,20% а гимназију 3077 или 37,54%.

Али је похвално за Бугарску што су за спремање наставника за прогимназије, које су заведене законом од 1909 год. установљено 2 виша педагошка течаја у које се примају само абитуријенти гимназија и учитељских школа те да се за 2 године спреме за наставнике у прогимназијама. Један је течај за историско-филолошке а други за физичко-математичке предмете. Педагогика и један модеран језик (француски или немачки) обавезни су за оба течаја. Специјални предмети су: а) у историско-филолошком течају: бугарски историја, земљопис, познавање друшт. закона и религија; б) у физичко-математичком: математика, природна историја, хемија, физика, хигијена, и гимнастика. Учење се завршује испитом који даје право кандидату да може бити наставник у прогимназији. Поред теоријског образовања слушаоци се вежбају и у школскоме раду хоспитовањем и држањем предавања у прогимназијама.

*

Број наставника основних и средњих школа у Бугарској. — У години 1910 у Бугарској је било 8.788 наставника у основним а 2051 у средњим школама. У средње школе улазе и њихове прогимназије којима су замењене негдашње грађанске школе. Буџет Министарства Просвете износи 21.276.920 лева.

*

Први конгрес за експерименталну Педагогију у Русији. — Од 7—13 јануара ове године одржан је у Петрограду овај конгрес чији рад показује велики напредак у егзактном педагошком истраживању. Русија има врло видне преставнике ове врсте педагошког изучавања, која је у последње време заступљена и на руским универзитетима међ којима се нарочито истиче Москва с професором Челепановом и Харков са професором Лихтфелдом. Руска влада помогла је овај конгрес с 1000 рубаља. Конгрес је приредило друштво за експерименталну Психологију у Москви и друштво за експерименталну Педагогију у Петрограду. Учасника било је 850 међ којима је око 300 практичних школских људи који су делегирани на конгрес. Од Бугара били су Вошков, проф. Најков и др. Цонев. Из Немачке је био позван проф. Сомер из Гисена који је за време конгреса држао предавање о односима између Психијатрије и Педагогије. Институт за експерименталну Педагогију и Психологију послао је свог нарочитог изасланика, конгресу је председавао проф. Игњатијев из Москве. Конгрес је трајао 6 дана и радио се с малим прекидима од 11—7 часова по подне а од 8—10 у вече држао је предавања проф. Сомер. Теме о којима је предавано и о којима се дискутовало могу се поделити у шест група. Првога дана држана су три предавања о „Карактерологији“; проф. Росолимо (психијатар) говорио је „О психичком профилу заостале деце“; г-ђа Шуберт излагала је „Један покушај примене Бинеових система за истраживање радњи ненормалне деце“; др. Постовски говорио је „О променама у методи Сант де Санктиса“. При одређивању психичког профила Росолимо се нарочито наслањао на природу памћења и асоцијативне процесе. За утврђивање ових факата стављају се лицу с којим се експериментише по 10 питања на која оно може одговорити без нарочитих знања. Према правилним и погрешним одговорима, који се на таблицама нотирају висински, везују се висинске тачке и добија се курва психолошког профила. Госпођа Шуберт је по Бинеовој методи испитивала 227 руске деце од 3—19 година и нашла као резултат да 27% те деце не даје оне позитивне ре-

зудате, које је Бине за дотично доба узраста утврдио код француске деце. Она то објашњава тиме, што у Русији школско образовање почиње доцније но у Француској.

У ову групу предавања долазе и предавања д-р Кашченка „Да ли треба даровиту децу издвојити из опште ученичке масе“ и др. Моросова „О помоћној школи“.

Другу групу предавања чине предавања о *ошитој хигијени и о хигијени рада*.

Д-р Владимирски тражи да се школски лекари потпуно уврсте у наставнички колегијум, јер се они допуњују тј. лекарима недостају педагошка а наставницима лекарска знања. Затим је реферисао д-р Шчеглов „О Почињању умора код деце као симтом друштвене дегенерације“, а уз ово приказао је и начин и справе, помоћу којих је он испитивао способност за умни рад код одраслих и код деце у развојно доба дана и нашао, да су промене код одраслих веће и да стога школска хигијена треба да обрати пажњу и на стање наставничке енергије.

Трећа група предавања односи се на такозване „природне експерименте“. Најпре је говорио о методичкој страни проф. Лазурски а затим су држали предавања проф. Нечајев „О посматрањима читања код деце као неку врсту природног експеримента“ и д-р Владимирски „О Најпростијој методи експерименталног истраживања“. Природни експеримент заузима средње место између посматрања и вештачког експеримента и у главном разликује се од чистог посматрања, што се у њ уноси више плана а од експеримента разликује се тиме, што се дете испитује у вештачком, него у природном, обичном положају. Затим је д-р Владимирски приказао своје особене апарате за психолошка испитивања деце, који на децу чине угисак играчке. Проф. Нечајев излаже податке које је добио опитима, при којима је деца дао да прочитају 4 приче: једну описну, једну епску, једну научну и једну лирску. Сваки је састав имао 22 стране. Он је тражио од деце да 1. напишу један састав о томе предмету, 2. да поставе какво питање о томе предмету и 3. даду свој суд о допадању и разлоге за ово. Затим је овај материјал испитивао у разном погледу: да ли је дете писало буквално или по својим мислима, шта је дете запамтило а шта је изоставило итд. Паралелно с овим опитима испитивана су деца експериментално у лабораторији. Од четворо испитиване деце једно је показало склоност научном, друго фантастичко-лирском, треће епско-реалистичном схватању, четврто није показало никакву нарочиту склоност.

*

Б. У страном свету.

Основна настава у Угарској. — Обавезна настава изводи се у Угарској врло слабо, јер 427.155 школских обвезника није ушло у школу у 1910 години. Најпре у Мармарошкој жупанији није ишло у школу 34.890 деце, у пештанској 24.216 школских обвезника и то 23.060 Мађара затим у бихарској 24.178 и бачкој 16.064.

*

Средње школе у Будим-Пешти у 1910—11 години. — Престолница Угарске има 800.000 становника и 23 средње школе и то 18 гимназија (три су женске) и 5 реалака. Држава издржава 10 гимназија (једну

женску) и 3 реалке. Општина издржава 1 гимназију и 2 реалке, 5 средњих школа издржавају вероисповедне заједнице, 1 женска гимназија припада Земаљском Савезу за женско образовање, а једна је гимназија приватна. Укупан број ученика средњих школа у овој вароши у почетку ове године износи 12.487 распоређених у 263 разреда.

*

Обласни надзорници народних школа у Прусској. — Ових школских надзорника у Прусској има 392. Њихове плате крећу се између 3000 и 7200 марака. Једни од њих имају службени стан а други добијају накнаду, додатке за стан. За надзор народних школа, рачунајући у то и плате школских саветника при влади као канцелариске потребе обласних и местних надзорника, излаже држава 4,570.210 марака.

*

Нов закон о осн. школама у Румунији. — Министар просвете у Румунији предложио је Народној Скупштини предлог за измену зак. о народним школама у модернијем духу. Кад будемо детаљније обавештени о појединим одредбама овога закона известићемо наше читаоце.

*

Течај за професоре психологије у учит. школама у Угарској. — Угарско Министарство просвете одредило је 4 професора учитељске школе да ове године слушају течај за изучавање експерименталне психологије у Пешти. Тај течај приређују д-р Раишбург прив. универз. доцент и Ладислав Наги управит. учит. школе. Овај последњи управља и једним педагошко психолошком лабораторијумом који ће слушаоци течаја такође походити. Слушаоци течаја биће идућег школ. распуста послати у иностранство да се и тамо упознају са резултатима експерименталне психологије како би од идуће школ. године могли у учитељским школама предавати психологију на експерименталној основи.

*

Закон о школским надзорницима у Аустрији. — Аустријско министарство просвете жели да проведе кроз парламент закон по коме би окружни школ. надзорници постали државни чиновници. Учитељско тамошње одсудно је противу тога, и Савези учит. Друштва из Моравске, Доње Аустрије, и Шлезије а и из осталих провинција поднели су своје представке влади у којих износи разлоге противу дефинитивности шк. надзорника. Ти се разлози свде у главном на то: да ће код попуњавања места одлучивати више случај и протекција а не способност, даље да се иде тим да се одвоји школа од народа и помаже бирократизам, уништава се културно и демократско право учитељства да бира надзорнике према њиховој способности итд.

*

Обавеза школовања у Белгији. — И у Белгији је поднет парламенту закон о народним школама који, треба да ступи у живот 1914. год. По томе закону родитељи ће бити обавезни, да шаљу своју децу до 14. године у школу, јер је забрањено да до тог доба смеју њи у фабрике а и општрене су казне око извођења ове обавезе у школовању.

www.unibg.rs

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Држављанско васпитање. — Под овим именом, обухватајући главне политичке и социјалне појмове о друштву и држави, све већма буја струја која тражи да се у васпитање и наставу унесе нов елеменат. У државама, у којима је добила места у школском васпитном раду, тежи се да јој се даде више маха или да се реформише, а у оним државама, где још није уведена, пропаганда је врло јака а у конференцијама педагога и државника јављају се као поборници за ову наставу најистакнутији људи. Као главан разлог за увођење ове наставе у школе истиче се брзи политички развитак у правцу проширења права народне масе, који изискује темељније и развијеније чуло за заједницу. И ако познавање државног уређења, права и дужности само собом није довољно да створи држављане који ће у свима својим поступцима одговарати циљу и тежњама државног и социјалног живота, ипак је, као и у свима сличним случајевима, једна научна сенкција неопходно потребна. Присталице овог новог елемента у васпитању разликују се у главном у погледу тога, да ли ову наставу треба увести као засебан предмет или је наглашавати и развијати уз наставу свију досадашњих предмета у колико је то могуће, а највише уз историјску наставу. У Немачкој, у којој је пропаганда за ову наставу у највећем јеку, преовлађује ово друго мишљење. Но свакако ће најбољи бити најновији предлог по коме би се настава ове врсте пружала уз друге наставне предмете све до завршне године школовања у којој би раније стечени појмови и погледи били сређени и критички утврђени.

*

Развитак средњих школа у Пруској. — Број средњих школа у Пруској за последњих 10 година попео се од 556 на 719 дакле за 163 школе. Од тих школа 243 су државне 466 општинске и приватне. Број ученика попео се од 156.630 на 220.959 дакле за 41% међутим број становништва порастао је само за 15%. Од укупног броја ученика посећује гимназије (класне) 106.794, реалне гимназије 46.080 а реалке ниже и више 68.085. За последњих 10 година порастао је број гимназиских ученика за 14%, реалгимназиских за 104% а реалца за 61%. Из овога се види да знатно расте број реалистичких средњих школа на рачун класичних. Ово је свакојако наступило услед реформе у погледу веће равноправности средњих школа за даље студије.

Буџет средњих школа износи у 1910 години 73,7 милијона марака. Ова сума подмирује се овако: 30,8 милијона даје школарина, приватна лица и завештања дају 4,3 милијона, држава даје 14,4 милијона а вароши 24,2 милијона марака. Карактеристично је да терет око издржавања средњих школа све више пада на општине: пре 10 година држава је давала 12 милиона а општине 14,1 милијона марака.

*

Феријални курсеви у Јени. — Ови курсеви, које су основали чувени ботаничар Детмер и педагог Рајн 1889. године били су први курсеви за усавршавање учитеља на универзитету и ограничавали су се само на природне науке и педагогију. Све је у почетку било у маломе, али се у брзо разви у једну врло разгранату и разнострану радњу. Не само да је порастао број процената, курсева и слушаоца него је и поље рада проширено тако да данас има курсева готово из свију научних грана: језици, историја, уметност, теологија, географија; народна економија, филозофија, психологија, филологија, литература и т.д. Ови курсеви имају интернацио-

нални карактер, што показују и бројеви ученика: у 1910. години од 631 учасника 428 су Немци а 203 странци.

У овој години ови ће курсеви трајати од 3.—17. августа. Програми се могу добити од секретаријата, Gartenstrasse 4.

*

Реформни елементарни разред у Саксонској. — О ускресу ове године основаће се у свакој варошкој школи у Лајпцигу по један реформни елементарни разред. У овоме разреду даће се првенство очигледној настави у свему наставном раду, т.ј. главни моменти наставе састојаће се у занимању деце у учионици или ван ове гимнастичким играма и играма с певањем, у шетњама па најближој околини школе, у цртању и израђивању разних облика од лончарског блата и песка, у разним комбинацијама с прутњима и радовима од хартије. Читање, писање и рачунање одлаже се за зиму или чак за други разред. Овим се хоће да ублажи сувише прек прелом између живота и рада пре школе и по уласку у школу а да се оваквим радом створи и боља основа за рачунање и писање. Многостраним усменим вежбањима у језику хоће се да утанча пут за наставу читања. Дакле, целокупна настава у оваквом реформном елементарном разреду иде на то, да моћ ученичког схватања толико развије, да се права настава у писању, читању и рачунању у другом разреду може с већим успехом изводити.

*

Учитељске плате у Француској. — У Француској учитељи нижих државних основних школа подељени су, по платама, у 6 класа.

Учитељи привремени	добивају	1100	дин.	годишње
„ пете класе	„	1200	„	„
„ четврте	„	1500	„	„
„ треће	„	1800	„	„
„ друге	„	2000	„	„
„ прве	„	2200	„	„

Управитељи школа које имају три или четири одељења имају 200 дин. додатка, а они који су у школама са више од четири одељења 400 динара годишње. За унапређење из пете у четврту и из четврте у трећу класу захтева се најмање 5 година службе у претходној класи. За унапређење из треће у другу класу захтева се 6 година службе; кандидати се унапређују по годинама службе. (Закони од 31 марта и 30 децембра 1903. године).

Општина је по закону обавезна да даје управитељу стан или накнаду у новцу. Општина може и повисити плату учитељу, али то чине само веће градске општине.

Плате учитеља виших основних школа ове су:

Пете класе	2000	дин.
Четврте	2300	„
Треће	2600	„
Друге	2800	„
Прве	3000	„

ПРОСВЕТНЕ И КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ

Српска Краљевска Академија Наука. — Академија Наука одржала је 22 фебруара о. г. свој свечани годишњи скуп, на ком је саопштен извештај о раду њеном у прошлој години. О њеном раду у прошлој години донели смо податке у јануарској свесци зато ћемо овде дати само неке донуне.

У прошлој години, од 22 фебруара 1910 до 22 фебруара 1911., одржан је у Академији 41 састанак: 18 стручних Академија (6 Академије Природних Наука, 3 Академије Философских Наука, 7 Академије Друштвених Наука, 1 Академије Уметности и 1 заједнички скуп Академије Философских Наука и Академије Уметности), 21 Председништва и 4 целокупне Академије.

За систематско прикупљање грађе о народном животу наштампана су у XVI књизи *Етнограф. Зборника*, а из ње и на по се одштампана „Упутства за испитивање народа и народног живота“, која је саставно члан *Етнограф. Одбора* г. д-р Јован Ердељановић и која су разаслата различним лицима по Србији и осталом Српству.

Рад у *Лексикографском Одсеку* био је у овоме: Секретар овога Одсека, г. Момчило Иванић, израдио је *Оглед речника српскога, народнога и књижевнога језика*, и кад се овај оглед допуни према неколиким напоменама чланова Одсека штампале се као рукопис у одређеном броју и, примерака и раздаће се стручним лицима, ради савршенције коначне израде овога речника. Ну, поред овога радило се још и непрестано и на скупљању и сређивању речничке грађе. Тако је у прошлој години исписано 39.620 листића и примљено 15 збирака народних речи са 5536 листића, што укупно чини 45.156 листића. Дода ли се овај број раније скупљеној грађи речничкој, онда је Одсек до краја прошле године имао *1.336.214 листића* речничке грађе.

Рад Председништва и целокупне Академије био је, поред текућих послова, још и у овоме: Једно од најважнијих предмета био је споразум наше Академије са Југословенском Академијом Зналости и Умјетности у Загребу о изради *Југословенског Енциклопедијског Речника*, у ком би се појединим речима у облику речника изнело све што данас наука зна о земљи и о народима Јужнога Словенства. По споразуму учињеном о Духовима у Београду обе Академије су радиле на скупљању грађе за спискове чланака који имају да уђу у *Југословенски Енциклопедијски Речник*. Овај посао је при свршетку, и у овој години израдиће се дефинитиван списак чланака за Речник.

Председништво је примило пројекат статута Балканске Археолошке Комисије, која ће чинити засебан одељак Руског Археолошког Института у Цариграду итд.

Рад у *Задужбинама*, којима Академија рукује, био је у овоме:

1. Из *Задужбине др. Љубомира Радивојевића* хонорисане су књиге: д-ра Драг. М. Павловића: „Србија за време последњег аустријско-турског рата“ и II књига Срп. Дијалектолошког Зборника, а сем тога трошком ове задужбине штампале се и цркв. музикалије пок. Корнелија Станковића.

2. Из *Задужбине др-ра Николе Крстића* хонорисале се дело Ст. Новаковића: „Законски споменици српских држава средњег века“.

Стање ове Задужбине било је 31. децембра 1910 год., у непокретном имању, хартијама од вредности и готовом новцу 68.555,95 дин. дин, а приходом њеним хонорису се радови из Академије Наука Философских и Академије Наука Друштвених.

3. Из *Задужбине Николе Ј. Мариновића*, није награђен спис који је у прошлој години конкурисао за Мариновићеву награду. Расписан је стечај за награду од 360 д. у 1911 год. за најбољи поетски састав (роман, приповетка, драма) и рок подношења списа је 1. мај ове године.

Стање ове задужбине било је 31. децембра 1910 год. у хартијама од вредности и готовини 21.524·15 дин.

4. Из *Задужбине архимандрита Никифора Дучића* награђен је са 1000 динара у злату спис проф. Милоша Ивковића: „Особине горњоресавског говора“, а расписан је стечај за награду од 1200 дин. у 1911 год. за најбољи спис из српске историје, политичке или војничке или црквене, и рок подношења списа за ову награду је 31. децембра 1911 год.

Стање ове задужбине било 31 децембра 1910 у хартијама од вредности и готовини 25.427·15 дин.

5. Из *Задужбине Мијаила и Марије Миливојевића* дата је помоћ за 1910 год. књижевницима Људевиту Вуличевићу 400 и Стевану Бешеву Петрову 500 дин. у злату.

Стање ове задужбине било је 31. децембра 1910 у готовини 28.870·40 дин. а циљ јој је помагање сиромашних књижевника, како оних који су писали и радили на пали у сиротињу, тако и оних који пишу добре књиге а злопаште се од сиротиње.

6. Из *Задужбине Милоша Ж. Петровића* био је расписан стечај за награду од 650 дин. у злату за најбољу приповетку или роман, али од два поднета списа ниједан није награђен.

Стање ове задужбине 31. децембра 1910 години било је у готовини 15.989·20 дин.

7. *Задужбина Димитрија Стаменковића*. Награђени спис у 1909 г. „Братство и родољубје, српска мисао и отачаствољубје“ наштампан је у 25.000 примерака и разаслат по Србији и осталом Српству. У 1910 год. награђен је са 800 дин. у злату спис Милана Ст. Недељковића: „Учитељева писма са села“ и његово се штампање већ довршује. Расписан је стечај за награду до 1000 дин. у злату, рок подношења списа Академији за ову награду је крај месеца септембра 1911 год. — Сем тога, Академија ће трошком овога фонда и по одобрењу г. Министра просвете и цркв. послова фонда М. Магазиновића уметнички илустровати српске народне песме. У прву књигу ових песама ући ће песме историјске (доба пре Косова, Косовске песме, песме после Косова, до пропасти српских држава, ускочке, хајдучке и песме из устанка). О штампању ове књиге стараће се академик г. Љуб. Стојановић, а слике за ову књигу израдиће академик г. Павле Јовановић.

Стање ове задужбине било је 31. децембра 1910 године у готовини 433.513·55 дин.

8. Из *Задужбине Пере К. Јанковића* награђено је дело Косте Стојановића: „Основи теорије економских вредности“, које је штампано као засебно издање Академије. Расписана је награда до 1200 дин. у 1911 год. за најбоље дело из области природних наука, или из њихове историје, методике и философије. Рок подношења списа за ову награду је 1. април 1911 године.

Стање ове задужбине било је 31. децембра 1910 год. у хартијама од вредности и готовини 13.014·35 дин.

9. Академија је у прошлој години примила на руковање Задужбину др. Јована Јовановића, бив. среског лекара у пензији. Имовину ове задуж-

бине чине хартије од вредности, чија укупна номинална вредност износи 213.280 дин. Ради исплате легата позајмљена је извесна сума од Народне Банке и кад се овај дуг врати (што ће бити још у овој 1911 год.) Академија ће саставити правила о руковању овом задужбином.

VI Издања Академије. Академија је у прошлој години издала 4 књиге Гласа, 2 Споменика, 3 Етнограф, Зборника, 3 засебних издања и 1 књигу Годњињака, — свега 13 књига у којима има око 350 штампаних табака. И бројем и обимом издања Академијиних, прошла је година богатија него и једна ранија.

Буџетом за 1910 год. Академији је био отворен кредит у Државној Штампарији за штампање њезиних издања у суми од 25.000 дин. и та је сума не само исприена, него је на издања у прошлој години утрошено и око 5000 дин. кредита за 1911 годину.

* * *

На овоме свечаном годишњем скупу Академије прочитао је академик г. Сава Урошевић своју приступну академску расправу „Кристаласти шкриљци у Србији и њихов постанак“, те га је председник Академије г. Ст. Новаковић прогласио за редовнога члана и увео у сва права која имају редовни чланови Срп. Краљ. Академије.

*

Етнографски Музеј у години 1910. Овај Музеј године 1910 испунио је главни задатак тиме, што се одазвао овдашњем Женском Друштву и изложио у Прагу под именом „Српска Жена“ поред њихових лепих ствари и своје пробране костиме и остале рукотворине, које искључиво само женске израђују и њима се служе. Где се што неизоставно морало и људима да попуни, то се учинило сликама, тако да су или у свакој прилици стајали на споредном месту и само се женска домаћа радност истицала, што је и био задатак ове изложбе. На истој овој изложби биле су заступљене и све остале српске области с већим или мањим учешћем, како наших замаља под Турском тако и под Аустријом. Ово је први пут од како се зна, да је остварена бар у малом једна свесрпска изложба, и да се могло поређивати и видети културни значај српске жене без обзира на веру и политичке међе. Важно је и то напоменути, што су све издатке око изложбе носила сама женска друштва, свако за свој крај. Чешко Женско Друштво у Прагу с председником г-ђом Зорком Ховорховом примило се протектората и смишљено је извело свој план и програм на опште задовољство. На жалост врло је мало било женске сеоске радности и баш ништа о њену раду у кухињи, у пољу и о нези деце! Највећа се пажња обратила на грађанске везове, дакле на чист уметнички посао, и они су заиста и бојом и композицијом веома свет привлачили. Ретки босански прлти издавајали су се као право чудо. Косово је златним и сребрним сјајем чинило необичан контраст с давнашњим и садашњим несносним стањем. Ја не знам откуд прпе ова потлачена мати и сестра своје више надахнуће, ако не из славних манастира, који су и сад златом поткићени и пример архитектонског савршенства.

Уз ове грађанске и нешто сеоских рукотвора било је и историских знаменитих старина, међу њима значајем је све надмашао Јефимин покров за Кнеза Лазара из Фрушкогорског манастира Врдника („Раванице“). У чешком такође напаћеном народу ова је реликвија с пијететом разгледана и тумачена.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Да би изложба испала потпунија помогли су излагањем из својих приватних Збирака наши одлични пријатељи: г. др. Бура Поливка (из Старе Србије) и г. др. Вратислав Черни (из Црне Горе). Опширно о овој изложби наћи ће се у мојој књижици „Српска Жена“ у Прагу 1910. године.

Исте ове године Музеј је дошао до ретких одличних ствари. Збирка г. Феликса Лава, скупљена пре 40 година по Славонији и Хрватској, а одређена колико се могло по сећању самог скупљача и г-ђе Јелице Беловић-Берна-ђаковске, која се тада бавила у Београду.

По том сам ја путовао по јужној Далмацији, где сам такође прибродо ванредних ствари. Мању експедицију предузимао сам са својим помоћником г. Н. Зегом, по крушевачком округу и нешто даље. Због тескобе све се ове ствари морају чувати у магацину до бољих времена, кад позвани увиде значај Музеја и предвиде неколико пута већи локал. За тим се у Музеју умножио леп број фотографија и акварела.

Од приложника ваља ми нарочито с хвалом споменути г-ђу Милицу, синуругу г. Милана Ракића, конзула из Приштине, која је од како постоји Музеј највише поклонила Музеју, а то све по избор лепих ствари с Косова и Пећске нахије, где је лично скупљала. Тако исто заслужан је за Музеј г. Франтишек Крец, кустис Етнографског Музеја из Угарског Градишта (моравске), који нам је такође подарно богату колекцију текстилних ствари и слике. Не мање одазвао нам се поклоном и г. Отон Валурмек, архитекта из Прага. Многе поклоне добили смо од г. Деко-а, француског посланика, г. Тодора Вушетића и Станоја Мијатовића, учитеља из Пољне, г-ђе Флоре Стојановићке из Београда и г. Ј. Пешића, вајара из Београда.

Књиге из музејске библиотеке позајмљиване су многим на читање без кауције, тако исто су клишеји давани на бесплатну употребу журналистима, Женском Друштву везови на углед, у музеју и канцеларији претрпавали су многи уметници и ђаци занатлиске и сликарске школе, као и страни сликари, међу њима г. Муха.

Према иностранству такође је по могућству одржавана коректна веза: слате су слике, рабови и многи одговори на питања о конкретним објектима и описи из живота и обичајима. На потраживање Музеја за Умјетност и Обрт у Загребу одређена је Збирка њихови ствари, и по том враћени.

Од знатнијих посетилаца овога Музеја помињемо: Њ. В. Јусуфа Изедина; турског престолонаследника (28.-V.); Къегнију Трубецкој, Бланшара, проф. Универзитета у Палерму; г. и г-ђу Хинковић из Загреба, г. Палмова, проф. из Петрограда, г. Муха, сликара из Париза, шпанског министра Мерцеду, д-ра Хотека и д-ра Буру Поливку, проф. универз. из Прага; г. В. и Л. Вести из Лондона, г. Мишота, белгиског министра; Голдброа из Париза; г. Кушковића из Сарајева; г. Атиф Беја, секретара турског посланства, Соломона Панија, професора Универзитета пештанског; Брађу Матошић из Сплета, Адолфа Менигуеса, књижевника из Португалије. Генерала Комба из Лондона; Холечека, новинара из Прага; Головина, професора окулистике из Одесе; д-ра Макса Еберта, управника берлинског Музеја, Франка Певалека, секретара загребског универзитета; г. Смичкласа, ректора загребског универзитета; господина Дрекселера и Шеноу, књижевнике из Загреба; госп. Косту Кулашића, проф. из Дубравника; госп. С. Костића, кустоса Софиског Музеја; д-ра Вилибалда С. Мајера, директора Етнографског Музеја у Пешти. Г. Мих. Ристић, срп. посланика у Букурешту, г. Мерета, проф. рударске Академије из Лондона, г. Саида, турског генералног консула; Ранте, адвоката из Париза, Алфреда Мирдтала с друштвом из Норвешке; д-ра Леона

Дифура, проф. из Нансија; д-ра Жака Пехара из Хага, г. Герарда Валета, посланика француске скупштине и т. д. и т. д.

У групама разгледали су Музеј: Белгиска мисија; чланови Думе; Трговачка школа из Варне; гости из Куманова, Скопља, Гвџилана, Призрена, Тетова и Крстодола; ђаци с професорима из Твера, из Брна трговачка школа; Приморци из Сушака, Бакра и Сиња (22,—VI); Друштво из Ђакова славонског; Војвођани са свих страна; учесници са Свесловенског Конгреса из Софије: Чеси, Руси, Бугари, Хрвати, Словенци са многим угледним Србима из прека, 16. јула била је маса руских учитеља, међу којима их је било и из Азије; 6.—IX. долазили су гимнастичари са свију страна са словенског слета, гости из Букурешта; Kroata esperantiska delegitara; чешки новинари; 8.—IX. јапански официри, излетници из Украјине; Срби из Пеште, Црногорци итд. итд.

С. Тројановић.

*

Друштво за српски језик и књижевност. Већ одавна утврђена је истина да настава српског језика и српске књижевности у средњим школама не стоји на потребној висини и да је успех, поред све добре воље и труда наставника, недовољан. И наука о језику и историја књижевности већ су се толико развиле да треба врло много слободна времена и одморне пажње па да се њихов развој прати што је за једног гимназиског наставника претрпаиог часовима скоро било немогућно. Несумњиво је, међутим, да је једна од првих погодаба за добру наставу тих предмета, да се сваки предавач стално налази у току науке, да буде добро обавештен у најновијим њеним успесима и резултатима. Прва мера, која би могла донети доста побољшања таквом стању, била је потребна веза између наставника Универзитета, који обрађују науку, и средњешколских наставника, који је даље предају; те везе, међутим, досад није било. И, затим, у заједничком раду врло брзо се констатују сви узроци, који ометају успех и лакше се налазе средства за отклањање њихово. Ти разлози побудили су неколико наставника Универзитета и београдских средњих школа да узму на себе иницијативу за оснивање једног стручног друштва. И крајем прошле године сви наставници у Србији по струци српског језика и књижевности основали су *Друштво за српски језик и књижевност* са циљем: узајамно се обавештавати о научним питањима српског језика и књижевности и радити на усавршавању наставе тих предмета. Друштву су се пријавили за чланове скоро сви наставници тих предмета и оно је већ у велико отпочело свој рад. Друштво држи своје састанке сваког 10 у месецу и на првом састанку држаном 10. новембра прошле године, пошто је изабрана управа, прешло се одмах читању расправа и дискутовању поводом њих. Досада су прочитане ове расправе: Г. Павле Поповић, в. професор Универзитета и председник Друштва, читао је рад „Новији методи у изучавању дубровачке књижевности“; Г. Миљивој Башић, наставник III београдске гимназије, расправу „Најглавнији узроци недовољноме успеху наставе из српског језика“; Г. Др. Јован Скерлић, в. професор Универзитета, „Подела нове српске књижевности на периоде“; Г. Милош Ивковић, наставник II београдске гимназије, „Из наставе српског језика у средњим школама“, и Г. Милош Московљевић, наставник III гимназије, реферат на књигу Фр. Бучара „Povjest protestantske književnosti kod Hrvata za vrijeme Reformacije.“ Како Друштво нема на располагању ни један лист у коме би могло саопштавати читане радове, ми ћемо читаоцима „Просветног Гласника“ укратко изложити садржину поменутих расправа.

Чланак Г. Павла Поповића „Новији методи у изучавању дубровачке књижевности“ бави се питањем да ли је могуће у студијама дубровачке књижевности сем досадањег начина рада, који се састоји у издавању писаца, естетичкој оцени њихових дела и проналажењу узора у талијанској, грчкој и латинској књижевности, — употребити и друге критичке методе, наиме, да ли је могуће на студије дубровачке књижевности применити биографску критику — изучавање пишчевог живота и објашњавање његових дела његовим животом — и критику изучавања средине, у којој је писац живео, и утицаја што га је она имала на дела му. Г. Поповић на оба питања даје позитиван одговор. Биографски материјал до најновијег времена црпен је из оскудних бележака, за старије писце често врло непоузданих, што су га дубровачким писцима дали биографи XVIII века. Међутим, Г. К. Јиречек, радећи у добро очуваном архиву дубровачке републике на својим стегнутим студијама, наишао је на богат и обилан материјал о дубровачким писцима. У сачуваним тестаментима, трговачким уговорима, судским протоколима, списковима дубровачких племића и т. д. наишао је на масу аутентичних, савремених бележака и података, о којима ранији истраживачи нису ни сумњали. И ако податци те врсте нису били сврха његових истраживања, он их је ипак увиђајући им важност прикупио и објавио¹. Од тог доба студије дубровачке књижевности узимају сасвим други правац. Г. Павле Поповић ради исти посао, само још у много већем обиму за XVI век, г. Буро Келблер, професор Универзитета у Загребу, истражује податке за латинске дубровачке писце, г. Нико Ђивановић, налази у мањим архивима на интересантне податке нарочито за писце XVII и XVIII века. Благодаревши томе материјалу биографски метод критике може се данас с успехом применити и на студије из дубровачке књижевности, и г. Поповић наводи неколико примера у којима досада тамна и необјашњива места у делима дубров. писаца добијају у податцима ове врсте свој потпун коментар. Овим примерима г. Поповић је још једном доказао важност тих новина у изучавању дубровачке књижевности, али је одмах навео и замерке које се могу чинити и чине студијама те врсте и успео да их лобије што до сада није учињено. Наиме, може се приметити, да таквих података нема довољно и да се њима не може свако питање решити, и друго, дубровачки песници су често давали дела скоро сасвим безлична и без икакве везе са животом пишчевим. На прву замерку одговор је да се биографски метод са успехом употребљава у већим литературама, и ако су податци често много оскуднији по ови, које ми имамо, а код друге замерке треба имати на уму да нису сва дела безлична, и затим, у противним случајевима паралела између песничког живота и његових дела и констатација њихове безличности врло је интересантна како за писца тако и за целокупну књижевност којој припада. Случајеви ове врсте можда донекле ограничавају примену биографског метода у изучавању дубровачке књижевности али је никако не искључују. Метод изучавања средине и њеног утицаја на књижевност исто се тако може употребити, јер се у поменутих архивима налази врло много података о свакодневном животу у Дубровнику².

Предавање г. Миливоја Башића „Најглавнији узроци недовољноме успеху наставе из српског језика“ додирује практичну страну тога питања и

¹ Der ragusanische Dichter Šiško Menčetić, Archiv f. sl. Phil. XIX, 1897, стр. 22; Beiträge zur ragusanischen Literaturgeschichte, Archiv, XXI, 1899, 398.

² Предавање г. П. Поповића штампано је у „Извјештај одл. русскога језика и словесности Имп. Акад. Наукъ“, т. XV, књ. 2 (преведено у Ск. Гласнику, св. за 1. децембар 1911.).

предлаже средства да се то поправи. Давно је констатована истина да је настава матерњег језика и недовољна и безуспешна и г. Башић је као дугогодишњи наставник тих предмета, дошао до закључка, да су узроци томе ови: 1) данашњи програм и наставни план који сасвим нерационално и непотпуно обухвата то питање. По њему, тај би програм ваљало изменити овако: у вишим разредима одвојити досадни баласт — словенски језик и теорију књижевности — и предавати их као засебне предмете, и то први у V разреду са два часа недељно, а други у V и VI опет са два часа. Историја књижевности предавала би се опет одвојено и то: стара књижевност у V разреду са два часа, народна и дубровачка у VI са три часа недељно, књижевност XVIII века и прве половине XIX у VII разреду са четири часа, и најновије доба у VIII разреду опет са четири часа. И настава језика у нижим разредима претрпела би исто тако извесне промене; њу би по предлогу г. Башићевом требало поделити на два курса: нижи практични у I и II разреду са по четири часа недељно, и виши с тумачењима у III и IV са по пет часова. 2) Један од многих узрока су и уџбеница — њих или нема никаквих особито за историју и теорију књижевности, или су неподесни и непотпуни. 3) Много већу пажњу обратити писменим задацима; радити их што више, са много више система и једнообразности но до сада. 4) И, напоследку, недовољна стручна спрема код наставника и, нарочито, непознавање методске вештине у раду јесте један од узрока који ометају успешан рад. Предавач налазећи да друштво не треба и не може да остане сасвим без утицаја на даљи развој и решење тих питања предлаже да се од чланова друштва изберу нарочите секције са задатком да проучивши наставу матерњег језика код других напреднијих народа израде нов програм, нове уџбенике, збирке писмених задатака, да се побрине и за попуњавање методске спреме код наставника. Поводом г. Башићевог рада развила се врло жива дискусија и имајући у виду важност питања решено је да му се и на будућим састанцима посвети што већа пажња, узимајући свако питање за тему специјалних расправа и водећи дискусију о сваком понаособ.

Г. Др. Јован Скерлић у почетку свога предавања „Подела повјие српске књижевности на периоде“ указује на један интересантан факт да се ни две од досадањих историја књижевноости не слажу међу собом у том питању. Подела је чинена са свим произвољно, како се коме писцу чинило zgodније те се тако и могло десити да се од поделе коју је дао г. Стојан Новаковић у првом издању своје књиге и која је основана на научним разлозима, дође до сасвим смешних ствари лишених свака основа, какве се налазе у једној од последњих историја српске књижевности. Велики део подела под утицајем старе филолошке школе учињен је према развоју борбе око правописа те тако се и могло десити да цели књижевни периоди носе име Вука или Даничића. Међу тим, ми данас имамо сасвим друга, чисто књижевна схватања и не можемо чинити поделе према таквом критеријуму. Узевши све у обзир данас се могу два велика периода наше књижевности, средњи и нови, изучавати или по књижевним родовима или по књижевним правцима или по школама и књижевним правцима. Несумњиво је да и те поделе имају својих рђавих страна, да у првом случају на пр. читалац не добија потпуно и прегледну слику једног доба, као што се при усвајању другог принципа често налази на тешкоће особито код писаца, који стоје ван књижевних школа и које је врло тешко класирати. Ипак г. Скерлићу ова друга подела је много подеснија и он се изјаснио за њу особито у новој нашој књижевности.

Као први од радова, који третирају једно од питања покренутих од стране г. Вашића, био је рад г. Милоша Ивковића „Из наставе српског језика у средњим школама“. Г. Ивковић је израдио једно угледно предавање из српског језика за први разред на основу принципа којих се он држи и по којима би како он мисли, требало изводити наставу тог предмета у нижим разредима. У уводу је г. Ивковић истакао да настава матерњег језика има задатак да не само шири круг идеја у ученика но да, и то је главно, негује и начин изражавања, насупрот оном начину предавања по коме се тражило што боље знање на изуст многих граматичких правила и одредаба. Ученике треба обогатити што већим бројем речи, али да свака нова реч добије и своју пуну садржину на основу очигледности тако да оне постану ученикова својина, да их он потпуно разуме и самостално употребљава. У томе раду треба имати постепениости; настава би почињала са слушаном и говореном речи а не са писаном; тек пошто се ученик навикао да добро говори, да у говору стече добар облик и добар стил, прећи на писање. Та настава, дакле треба да има чисто литерарни смер. На једноме чланку из читанке дао је г. Ивковић практичну примену тих принципа и показао како он, и то са успехом ради. У дискусији, која се развила поводом г. Ивковићевог рада, учествовало је доста говорника, и учињене замерке, сводиле су се у главном на две: прво, да те идеје нису нове и да се тако радило и ради, и друго, успех ипак није постигнут због оскудице добрих уџбеника и великог броја ученика у разредима.

Реферат г. Милоша Московљевића на књигу Фр. Бучара. „Povijest protestantske književnosti u Hrvata za vrijeme Reformacije“ био је у главном повољан по писца. Важица замерка, коју је г. Московљевић учинио била је, што је писац задржавајући се и сувише на културној историји, мало пренебрегао свој циљ те историја књижевног делања у том добу, разбацана по целом делу, није прегледна и не даје један, целокупан утисак.

То је сумарно изложена садржина чланака читаних на друштвеним састанцима и успех што га је Друштво за српски језик и књижевност до сад показало. Судећи по заинтересованости и пуној вољи чланова да тај рад буде све интензивнији, надати се да ће рад Друштва за кратко време показати видних резултата.

Павле Стевановић.

*

Народна библиотека у Београду. Прожет уверењем да се недостаци и грешке у друштву и у установама његовим могу почети успешно лечити па, постепено, и излечити једино изношењем истине о њима, — ја, и ако, вероватно, ненадлежан, ево хоћу да покушам па да у најкраћим потезима, ослањајући се само на историју, изнесем истину о данашњем — боље рећи о давнашњем — стању једне културне установе народне: о стању Народне библиотеке у Београду.

Ја нећу овде да говорим о важности коју библиотеке имају, нити о томе да се култура и образованост једнога народа, данас, мере према броју јавних библиотека његових; ја хоћу, с историјом у руци, да изнесем колико се мало најобичније каже, — указивало и указује, једној оваквој културној установи. Ја хоћу да говорим о првим, основним погодбама без којих се једна библиотека не да ни замислити: хоћу да говорим о стању просторија или боље, о стању читаоница Народне библиотеке у Београду.

И ако би се још унапред, без икаква подробнијега говора о њима, само на један поглед, са чистом савешћу могло рећи да то стање није ни налик на оно какво би требало да је, — ја ћу, ипак, пустити да овде говоре историјске чињенице.

I

„Народна библиотека у почетку (а то је пре скоро седамдесет година), док је још била гомила књига у попечитељству просвештенија, смештала се где и то попечитељство. — Најпосле пренесена је на велику пијаци, у кућу коју је својој отаџбини покљонио племенити родољуб Миша Анастасијевић“¹.

Као што се зна, у једно време било је у *Капетан-Мишиноме здању*, неколико државних надлештава и установа; данас је у тој згради само Универзитет и Народна библиотека. Сва државна надлештва и све друге установе, који су били у њој, добили су нове, просторије, *своје* зграде: само је Народна библиотека остала закопана на великој пијаци. Чак и сам Универзитет данас узима у најам друге зграде, јер му требају; Народној библиотеци, исто као и пре петнаест и више година, довољно је и данас шест „просторија“, рачунајући ту и праву библиотеку (собе где су књиге) и канцеларије чиновничке.

Године 1888, у извештају о стању Народне библиотеке који је, уједно и историја њена, стоји ово:

„У овој кући, Народна библиотека заузима само четири омање собе, од којих је само једна могла бити уступљена за читање гостима, који свакога раднога дана долазе у Библиотеку. А књиге су стискане по ходницима и испод степенница, где се год нашло и најмање празнога места. Сабијен у оваку тескобу, завод овај нити може напредовати, нити има где примати толике одличне похађаче који би се његовим књигама служили. Тога ради, многе се књиге морају давати и ван Библиотеке, а из тога давања излазе често немиле последице, па некад и праве штете“².

Ја нећу овде да говорим о овим „немилим последицама и о штетама“: требало би доћи у Народну библиотеку па видети оне силне *старе реверсе* још од пре тридесет година на овамо.

Од године 1895, од кад је почето објављивање извештаја о стању Народне библиотеке, у *Годишњацима* С. К. Академије, у свакоме извештају посвећен је по један повећи део његов очајноме вапају библиотекареву упућеноме председништву Академије. Тако, 1895, године, библиотекар износи:

„Просторије, у којима је смештена Народна библиотека, тако су, по себи, малене и недовољне, да већ одавна не одговарају потребе, Полице за књиге тако су пуне да се многе књиге морадоше сместати у управников кабинет, у предсобље, у ходник, па и у собу у којој служитељ један спава. Због недовољних просторија морале су се многе књиге потрпати у сандуке, или на таван попети, те тако изузете су из циља, коме је Народна библиотека намењена. Због исте незгоде не могу ни књиге да се набављају, те тако се већ од више година Библиотека не попуњава ни издалека у оној мери и у оном смислу, који би одговарали позиву и достојанству *Народне* библиотеке. Најпосле, због недовољних просторија скучена је и читаоница

¹ М. Б. Милићевић: Народна Библиотека (С. К. А. Глас V, стр. 34.).

² Народна Библиотека. (Глас V, стр. 34—35.).

Народне библиотеке, чиме се многи читаоци поименце, ђаци, лишавају могућности, да се књигама користе¹.

Извештај за годину 1896 завршује се овако :

„Крајње је време, да се за Народну библиотеку нађу довољне просторије (јер иначе биће она свашта пре, само не права *Народна библиотека*)“.

У лето 1897, добивене су за Народну библиотеку још две собе: то су данашње читаонице, велика и мала, које су главни предмет овом и оваквом писању. Добитком тих двају одељења, мислило се да је постигнут не само максимум већ и optimum за Народну библиотеку, пуних је четрнаест година како Народна библио тека располаже са свега четрдесет и пет седишта за госте, који — још непрестано — свакога раднога дана долазе у Библиотеку.

А ево какве су, данас, читаонице Народне библиотеке у Београду.

Велика читаоница — соба од непуних четрдесет квадратних метара површине и од непуних две стотине метара ваздуха, са старинским прозорима (има их три), окренутим северозападу — ни мало не одговара циљу коме би требало да служи. Поред тога што нема ни једног јединог савременог захтева, она нема ни првих, најосновнијих и најбитнијих погодаба које се изискују за најобичније људско боравиште: она нема ни довољно ваздуха, ни довољно светлости за своје посетиоце. Осим овога, у *великој читаоници* — исто као и у свима осталим „просторијама“ Народне библиотеке, не изузимајући ни канцеларије чиновника њених — налазе се неколики ормани и полице са књигама, и то, махом, првих, најстарјих издава, пуних надалеко чувене библиотечке прашине и задаха, који се слободно шире на све стране, уједињујући се са задасима коже, одеда, обуће, и дисанога ваздуха посетилаца — ђака. Осуђени да живе у тој атмосфери која је, нарочито зими или кишних дана, врло непријатна, чиновници Народне библиотеке труде се да доскоче тој невољи својој једним патријархалним и јевтиним средством: они по пећима носпају и пале тамјан те тако онај загушљиви и неспособни ваздух чине пријатнијим, бар за чуло мириса.

Мала читаоница која, збиља, не би се мањом ни замислити могла, а која је „за лица, која за своје штудије потребују више мира и удобности има све особине *велике читаонице*, ако не у већој, оно, бар, у исто толикој мери, поред тога што има само један једини прозор на коме ни данас још нема завесе, те тако уз електричну светлост, још помаже физичкоме слену својих посетилаца, махом наставник: и људи од књиге.

II

Покрај свих ових рђавих особина, које би се, врло лако и врло брзо могле отклонити, у раду Народне библиотеке у години 1910, осећа се, и види се напредак. Читаонице Народне библиотеке посећиване су, може се рећи, врло добро. Исто тако узимано је 1910 године више књига ван Библиотеке но у години пред овом.

Ево краткога прегледа читаних ствари и читалаца њихових. (Види табелу на 180 страни).

¹ *Годишњак* за 1895, стр. 94—95.

У МЕСЕЦУ	У читаоницама узимано је:			Ван Библиотеке узимано је:			СВЕГА
	научних	забавних	скупа	научних	забавних	скупа	
Јануару .	845	386	1232	43	37	80	1312
Фебруару	1420	565	1985	30	30	60	2045
Марту . .	632	363	995	29	11	40	1035
Априлу . .	501	223	724	13	8	21	745
Мају . . .	709	311	1020	31	9	40	1060
Јуну . . .	380	147	527	15	15	30	557
Јулу . . .	195	50	245	22	1	23	268
Августу .	442	148	590	14	7	21	611
Септембру	1094	530	1624	30	9	39	1663
Октомбру	1714	826	2540	22	31	53	2593
Новембру	1611	997	2608	50	31	84	2692
Децембру	1226	728	1954	26	39	54	2008
Свега у год:	10.770	5.274	16.044	325	231	556	16.600

Дакле, у читаоницама Народне библиотеке и ван ове, у години 1910. узимано је књига свега 16.600 пута. — Осим овога, узимати су остали библиотечки предмети:

часописи српски	3478	пута
„ страни	201	„
политички листови	1623	„
рукописи	165	„
цртежи	21	„
музикалије	19	„
географске карте	12	„
штампарске првине	10	„
разни предмети	3	„

Свега у години . . 5532 пута

Од наших писаца највише су читани:

Д-р Јован Скерлић (235 пута), Д-р Бранислав Петронијевић (220 пута), Слободан Јовановић (218 пута), Стјепан М. Љубиша (49 пута), Јанко М. Веселиновић (42 пута), Петар П Петровић-Његуш (41 пут).

Од страних писаца највише су читани:

Лав Н. Толстој (322 пута), Алфонс Доде (303 пута), Федор М. Достојевски (187 пута), Анатол Франс (134 пута).

По занимању, читали су ови посетиоци:

Ђаци	18.320	пута	(мушки 16.175	пута;	женски 1755	пута),
професори	1877	„	(„ 1815	„	„ 62	„),
чиновници	723	„	(„ 716	„	„ 7	„),
грађани	500	„	(„ 340	„	„ 160	„),
новин. и књиж.	387	„	(„ 381	„	„ 6	„),
странци	270	„	(„ 216	„	„ 54	„),

пензионери . . .	217	пута (мушки	217	пута; женски	—	пута),
уметници . . .	100	" ("	100	" "	—	"),
учитељи . . .	58	" ("	54	" "	4	"),
адвокати . . .	37	"				
свештеници . . .	20	"				
официри и војн.	18	"				

Као што се из овога види, и код нас, као и у другој свету, највише посећују библиотеку и у њој раде *ђаци* и *професори*. Међутим, осећа се мало јаче интересовање и потреба за књигом и код *чиновника*, а нарочито код млађих *грађана*, оба пола. Кад би нешто, наша Народна библиотека била бар приближно на ономе ступњу, на коме су њене срећније друге у свету, њен би се рад и утицај раширио до крајних граница својих.

*

Ђачка склоништа у Београду. — На жалост, нису данас сва школска деца срећна да уживају подједнаку васпитну благодат и од својих кућа и од школе.

У раније доба свога културног живота наш се Београд није могао похвалити ни многим васпитним школама ни њиховим добрим уређењем. Али су зато наше породице биле у могућности да боље одговарају својим васпитачким дужностима. Данашњи нам је културни напредак истина донео и више и бољих васпитних школа, али је, на велику жалост, својим тешким захтевима многим родитељима одузео могућност да врше своју најприроднију дужност — да васпитавају и негују свој подмладак. Под тешким теретом бриге и напорног рада да одрже само живот свој и својих, многи се родитељи данас у вршењу своје васпитачке дужности ограничавају само на то, да свој подмладак предаду у јутру школи, и да га из ње приме тек у вече под свој кров.

Као последица овога јавља се једна свакидашња појава у животу наших београдских народних школа, која непосвећенима не пада у очи. Свакога дана, кад се пре подне ученици пусте из њих, онда једни иду весело кући својим милим родитељима, и док ови ученици у подне проводе при топлој једу у кругу породичном, слушајући добре савете својих родитеља, докле други остају иза својих другова, иза наставника, па и иза служитеља, остају ту негде око школе, јер немају куда. Борба за одржање породице одвела им је родитеље од куће рано и на цео дан и они су за све то време и без родитељског крова и без њихова надзора.

Пуштени из школе, а не имајући за то време куће, у зимње доба проводе ови остављени и слабо одевени малишани негде у хладном школском ходнику, предсобљу, или у каквом заклону око школе, проводе време без посла, или занимајући се разним недопуштеним и рђавим забавама.

Ту употребе и оно мало бедне хране што је собом доносе од кућа у недрима или својим торбицама. После школских часова, пре подне, сакупљени зими у ходнику, предсобљу, или каквом заклону, стојећи, седећи на земљи, циглама, или дрвеним трупцима, једу оно што су собом донели. Тих дана они никако и не виде топла јела. Најобичнија им је храна сув хлеб; понеко се слади још и пекмезом или којим нарченцетом сира, а ко добије пет пара, тај ће купити у каквој месарској радњи шаку отпадака од сувих кобасица, сланине, сува меса и др., што им месари продају под именом „ситнеж“.

Тако зими. Кад настану топлаји дани, онда се већем броју ове деце не зна ни место ручања; она се, чим из школа изиђу, разилазе по улицама, иду на заклоњена места и подаље од школа, и ту се сама или удружена с другом нешколском уличном децом одају разним непристојним занимањима.

Непосвећенима све ово не пада у очи, али наставници и ближи познаваоци наших београдских школа виде јасно немиле последице оваког живота ове школске деце. Они на лицу таквих малишана гледе сваког дана бледило и испијеност, на рукама, глави и врату нечистоту, а на оделу крајњу неуредност. Књиге и остали школски прибор су им у највећем неред; домаћи задаци су увек неизрађени. Више гладни него сити, зими озебли, а скоро увек нечисти, они не могу ни у школи како ваља да прате наставу, да слушају своје наставнике који им дају знања корисна за живот.

Али док оваке појаве могу проматрати само они који су ближи унутрашњем животу наших београдских школа, јер се оне у тишини дешавају, дотле се њихове последице у брзо појављују и ширем кругу београдског грађанства, и то још у горем облику и већим размерама. Из оних крајева нашега Београда, где има оваке школске деце у већем броју, често стижу тужбе, а још се чешће чују грђе због несносне школске деце, која употребљавају улицу за своје недопуштене и непристојне поступке; која ту вичу и граје; међу собом се руже, пењу и непристојне речи говоре; камењима се туку; прозоре лупају; по зидовима брљају; пролазницима досађују; са старцима, старицама и другим људима шалу збијају; накратко, обично чине све оно што мирне грађане мути и узнемирује.

Али овакве појаве морају бацити у бригу и свакога мисленог члана нашега друштва, јер будућност оваквих малишана даје тужне резултате. Док су у школи, они својим владањем дају рђав пример друговима својим. Због слабе неге и тумарања многи навуку на се разне заразне болести, па их уносе у школу, те страдају и други њихови другови. А из онога што од њих у детињству не угине, рекрутују се већим делом чланови недостојни једног моралног друштва. Ако би се мало ближе загледало у криминалну статистику, видело би се да број младих злочинаца јако расте. А и омање крађе и оштете показују знатан прираштај младих преступника, и ако се мало њих открије.

Па откуда овако жалосне појаве међу школском децом? Свакојако отуда што је известан број међу њима у ваншколско доба остављен, и мимо вољу њихових родитеља и старатеља, без заклона и надзора, *те изложен разним рђавим уличним утицајима.*

Да би се тај узрок уклонио, и београдска школска младеж од пропадања сачувала, октобра месеца 1902. године основано је у Београду *Друштво за отварање и одржавање склоништа за ђаке народних школа.* Ово је Друштво ставило себи у задатак, да у свима крајевима наше престонице поред народних школа отвара ђачка склоништа; да у њих прима сиротну децу оних родитеља, који нису у могућности да над њом воде надзор ван школског времена; да такву децу, зими у топлим просторијама а лети у вртovima, преко нарочитих васпитача *корисним и здравим занимањем* навикава на раденост, пристојност, послушност, ред, чистоту и друге врлине и да их *храни храном и здравијом и обилнијом,* како би из њих одрасли и здрави и корисни наши суграђани.

И после потребних претходних припрема Друштво је 15. јануара 1903. године отворило прво ђачко склониште у Београду у основној школи на

Западном Врачару, где је било највише деце којој је склонишна помоћ потребна. Према својим средствима друштво је у тој години школској чувало и хранило око 70 деце, и ако је много већи број очекивао друштвену помоћ. Али већ у идућој школској години примљено је 100 деце, па се после сваке нове године тај број све више повећавао.

Ну ово прво склониште примало је децу само из најбољих школа: савиначке, источно-врачарске па и савске. Деца других школа нису могла долазити, јер им је било далеко. За то је друштво 3. јануара 1905. године отворило и друго ђачко склониште у основној школи у Палилули за децу те школе и школе на Дунавском Крају. Тако је од тада друштво радило без мало непрестано с два склоништа. У свако је примано свакога школскога дана до близу 100 деце и мушке и женске, и ту чувано и храњено бесплатно.

Ну ова склоништа у почетку нису имала својих засебних зграда, него су била смештена у основним школама, као што је још и данас случај са савинским склоништем. То је имало својих незгода: једно, што склоништима никад није могао бити стално обезбеђен рад за сваку школску годину, него је почетком сваке школске године могла да наступи потреба да се склонишне просторије одузмљу за школске учионице, као што је и бивао неколико пута случај, а склоништа су морала или да се селе у друге зграде или привремено да обустављају свој рад; а друго, што у оваквим тескобним просторијама склоништа нису ни могла потпуно развити свој задатак. Зато се управа друштвена непрестано и паштила да дође до својих зграда нарочито удешених за склонишне смерове. И, милосрђе, које је и покренуло добре људе да оснују ово друштво, нашло је одзива и у срцу једног грађанина београдског, и он се одлучи да подигне дом за једно склониште. Тако је 28. априла 1908. год. г. Никола Спасић, трговац београдски у присуству чланова Управног и Надзорног Одбора овог друштва ударио камен дому за Палилулеко Склониште. А већ с јесени исте године красила је онај крај наше Палилуле, где се налази основна школа, једна лепа двоспратна зграда особена стила с натписом: „Ђачком Склоништу — Никола Спасић“.

Али, на жалост, ни у тој својој великој и пространој згради Управа друштвена није могла да отпочне свој рад и у другом правцу; да пружи деци и корисна занимања, јер је стицајем прилика морала да уступи пространу дворницу на горњем спрату, намењену за корисно занимање склонишне деце, општини за школске учионице. Те тако и у тој својој новој згради Управа је принуђена да изводи само један део свога задатка — храњење и чување деце.

Према материјалним средствима и просторијама данас друштво храни и чува у својим склоништима свакога школскога дана нешто више од 300 деце из основних школа (на Савинцу до 130, а у Палилули до 170 деце).

Цео рад у склоништима изводи се по једном утврђеном правилнику у коме је прописана до најмањих ситница свачија дужност и ред по коме се што ради.

По томе правилнику деца долазе у склоништа између 10 и 11 $\frac{1}{2}$ часова пре подне. Ту се она под надзором васпитачице баве у раду или у каквој забави до ручка. Ручак је заједнички и почиње у 11 $\frac{1}{2}$ часова, пошто се прво руке оперу и отпева или очита молитва. Сваки ученик има своје одређено место на клупи и за застртим столом, који су начињени према

узрасту децјем. За свакога ученика има нарочита здела за јело (запремине 1 литра), мали нож, виљушка, кашика, убрушчић и чаша нануњена водом. При ручку се пазе на пристojно седење, правилну употребу прибор, за јело и на чистоту. Од меса се троши само говеђина и набавља се толико да на сваког ученика дође по 120 грама, а готови се с каквим варивом, да се може и кусати. Хлеб се набавља само хладан и рачуна се увек $\frac{1}{4}$ малог хлеба на сваког ученика дође по 120 грама, а готови се с каквим варивом, да се може и кусати. Хлеб се набавља само хладан и рачуна се увек $\frac{1}{4}$ малог хлеба на сваког ученика. Сваки ученик добија пуну зделу јела и парче хлеба; јешњији ученици добијају и по други пут.

Поред васпитачице, која је увек међу децом, ручку присуствује редовно и који члан из Управног или Надзорног Одбора, који прегледа ред и чистоту код деце, у тризарији и кујни; окуша јело; размотри књиге о набавци и утрошку за тај дан, па онда запише у нарочитој књизи своје примедбе, које се после износе у седницама одборским, да се по њима учини што треба.

По ручку остају ученици у склоништима још од $1\frac{1}{2}$ или 2 часа у раду или забави, па се онда упућују својим школама.

Али не само храном, Управа друштвена помаже своје ученике и оделом које поједини добри људи шаљу Управи или као половно или у разним материјама за одело.

О владању ученика у склоништима, у школи и на улици води се озбиљна брига у колико је то више могућно. Свака ученичка неисправност, која се сазна, сузбија се свима могућним средствима и мерама, које стоје Управи на расположењу. О свему томе води се дискусија на седницама одборским, кад год се за то потреба укаже. Сазивају се у скупове и родитељи склонишне деце, да се и они поуче о чувању деце, а и да се од њих чује мишљење о њиховој деци.

Али све ово је само један део задатка што га је Управа овога друштва узела на се. Она жели да овој деци даје свакодневно и какво корисно и здраво занимање и лепу питому забаву, и да их због тога прикупља и кад школа не ради. Због оскудице у просторијама она до сад није могла то да изведе. Ну ако се у Палилулском Склоништу с горњег спрата иселе она два разреда, као што је с надлежне стране обећано, онда ће се моћи и то остварити.

Па и под оваким околностима један мали део од тога је изведен. Наиме, женској деци је набављан материјал, да себи и својим друговима плету чаране под надзором васпитачице у Склоништу. Сем тога у сваком склоништу постоји и децја књижница, из које поједини ученици читају одабране ствари пред својим друговима. У склоништима раде ученици и своје школске задатке.

Управа је друштвена у два маха покушала да сву сиротну децу основних школа прикупи за време великог школског одмора и да их занима корисним занимањима и здравим забавама, за што је био израђен и програм. Али та се намера није могла остварити, зато што се није могло добити место, које је било најпогодније за тај смер. Па ипак нада је, да ће се моћи и то ускоро остварити.

Ну и поред оволиког садашњег посла, друштвена Управа је свесна тежине свога даљег рада. У београдским основним школама има још знатан

број деце, којој је склонишна помоћ потребна, а то су нарочито савски и дунавски крај. Зато Управа сад ради на томе да и у тим крајевима отвори по једно склониште.

Средства којима Управа одржава сада ове две установе јесу редовна помоћ од Београдске Општине, годишње уплате друштвених чланова, завештања добрих људи, добровољни прилози у природи (месу, брашну, масти, вариву и др.), поклони у књигама, сликама, дечјим играчкама и оделу.

И ако данас ово друштво не располаже онаким средствима, каква би му била потребна према његовом и великом и тешком задатку, онет се оно нада у све бољу будућност своју. У тој га нади утврђује веровање да се у наших суграђана није угасила љубав према ближњему, а ове установе и јесу прави израз човекове љубави према ближњему.

Вл. Д. Стојановић.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

ПРИКАЗИ И ОЦЕНЕ

1. СПИСИ

Сима Тројановић: Главни српски жртвени обичаји. Из XVII књиге „Етнограф. Зборника“ Срп. Краљ. Академије. — У Београду, 1911. — В. 8^о стр. 238.

Приказујући прошле године у овом листу В. Јагића знамениту „Историју Словенске Филологије“, имао сам прилике изнети како је Филологија до данас далеко размакла своје, некада куд и камо уже, границе. Свестрано изучавање свега у чему се огледа дух једнога народа, прима у свој обим, поред осталог, и етнографију и митологију, те су, по томе, радници на овим научним гранама такођер радници на једном широком пољу на коме се сусрећу с филолозима у ужем, и најужем, смислу. Отуда и ова, управо ових дана изишла, књига д-ра Симе Тројановића, директора Етнографскога Музеја, има много ширег значаја но што се обичном читаоцу може учинити у први мах.

После романтике која је испуњавала најлепше доба народног словенскога одушевљења и која је нарочито у свестраном испитивању старине и прошлости нашла толико примене, дошло је доба критичког истраживања, дубљег поређења и штедљивијега одабирања. Зато је данас н. пр. Словенска Митологија само мален и тек упола забаван предмет према митологији каква се пре више десетина година обрађивала. Јер пошто се проучи сва грађа која се може узети као поуздана и несумњива, опет се не одмиче далеко од питања: шта је, у чему је Словенска Митологија? Место читавих система, који су се некада стварали за илустрацију „Словенскога Неба“, при чему је поетско одушевљење превазилазило науку, данас се за науку о словенској митологији дају посебни прилози, мали по раситњености предмета, силази се у данашњи живот па се тражи научно објашњење појава које се уочавају. При том се мора поступати врло смотрено да се не би опет упало у примамљиво царство система које брзо одводе у царство маштања.

С. Тројановић је тако радно у овој књизи која би се, без мало, могла назвати Српском Митологијом, када не би било бојазни да тај претенциозни назив поставља делу и друге, накнадне захтеве. То ће се видети и из овога приказа, коме је циљ да читаоцима обрати пажњу

на књигу чијем ће предмету, кад га најљубиво проуче, моћи прибавити зацело и нових података посматрањем живота народног. —

О самом предмету овога списа казују јасно прве врсте његове: „Да се ма каква тековина људска — вели Тројановић — па и здравље и живот очува, или да се нешто нарочито добије, потребно је, како по незнабожачком култу, тако у много којечему и сада, *одкућити се*, и то негда код богова и духова, а сад код једног Бога, сведржитеља неба и земље. На примитивном степену религије *жртву* је стално практила *молитва*, а кад се човек, без жртве, само молитвом обраћа, онда је ту већ пречишћена субјективна религија према Богу, и молитва одлази к њему као чист израз унутрашњег уверења и дужности“.

После увода, где је изнесен општи поглед на предмет ове књиге, приступа се прегледу свих жртвених обичаја, у колико су они сачувани код нашега народа. Тај је преглед подељен у двадесет и осам одељака, различитих и по значају и по величини т. ј. по грађи која се у животу народном могла наћи за један или за други жртвени обичај. Учинивши, по Андреу и по Олденбергу, жртвену поделу, Тројановић је задржао ове врсте жртава. Искупљивање за новац или за какву ствар зове се *заветни дар*. „Кад пак молилац унапред принесе жртву да свеца умилостиви то се зове *молбени* или *посвећени дар*. *Пригодна жртва* подноси се обично у случају напрасно искреле невоље, као у порођајним мукама, при пожару и т. д. Кад је пак неки грех већ учињен и испашта га појединац или читав народ, па се за тај грех тражи *опроштај*, то се постиже *покајном жртвом*... *Захвалне жртве*, по свему судећи, нису ни постојале у индо-јевропско прадоба“. Али прелазећи на поједине жртве, Тројановић се умесно ограђује за неке случајеве. „Мени изгледа — вели — да се на свима незнабожачким празницима жртвовало ма шта и ма како, при свем томе што су ти празници сад добили потпуно хришћански значај, као о Божићу, Ускресу, Ђурђев-дану и т. д. А празницима, које је хришћанска вера наметнула народу, у дане кад није падао никакав незнабожачки празник, нема жртвовања, као н. пр. на Св. Николу, Св. Арханђела, и позног српског свеца Св. Саву и т. д.“

За тим се у појединостима говори о жртвама за усеве, па онда долазе: жртвени колачи и сирац, жртве за домаће животиње, жртвовање новина и првенца, жртвовање због људских и сточних болести, жртвовање среће ради, жртве за зграде, мостове и бунаре, жртве за копање блага, жртве уговорне и међашне, жртве свадбене, жртве уз рађање и идење у повратке, жртве у детињству, подушне жртве, славе, жртвени ручкови, жртвовање људи, жртвовање води, либација, жртве ватри, Перун, Свети Илија и његови заменици (Церман, Тодор Стратилат, Иво Црнојевић, град и гром и борба змајева с халама), Ђурђев дан, Спасов дан, Бадње вече и Божић, жртве времену, свакодневне ситне жртве, свеће и кађење, вотиви.

Као што је раније речено, и као што се види и из изложених имена појединих жртава, овде су обухваћени главни митолошки елементи који су оставили трагове у народном животу нашем. Али треба одмах напоменути да је српски народ, иначе толико јак у чувању традиција и уз толики поетски поглед на природу и на живот, ипак сачувао мало тих старих митолошких трагова. Тројановић то згодно објашњује на једном месту своје књиге: „Нимало не претерујући може

се тврдити, да се у Русији најбоље и могла очувати стара словенска митологија у успомени, јер су они остали стално на истом земљишту, где се од искони доселили, где им је многобожачка религија процветала, где су им идоли и свети гајеви стајали, а остали се Словени више или мање стално помераше, особито Срби, код којих је и сад локална сеоба у многим крајевима на дневном реду. За то, где има месног колорита, са свим је појмљиво, како је могао наступити.“

Ограничивши се на нотирање појаве ове занимљиве и важне књиге, а у намери да просветни радници, који су у најближем додиру с народом, као што су учитељи и свештеници, прочитавши је обрете и даће своју пажњу појавама народнога живота, у коме нема ничега „ситнога“ — застаћемо са својим напоменама само код неколико места. —

„У Омировој епоси — вели Тројановић на стр. 5 — грчки цареви и војсковође били су уједно и „жреци“. Тако су и у Црној Гори до скоро владаоци оличавали у себи двогубу власт: световну и духовну“. Ово поређење није најсрећније, јер се ово „оличавање“ двогубе власти у једном лицу, у Црној Гори, није учинило из митолошке нити из друге какве традиције, пошто је та власт до пред крај петнаестог века била врло видно одељена. Шта више, у позније је доба све јасније да владике нису управо ни имали никакве освећене власти световне у оно мутно доба.

Нарочите пажње заслужује петнаести одељак који говори о славама. Поменувши оно што је Вук Караџић мислио и писао о постанку слава, Тројановић, поред све хвале и признања знању и бистрини Вуковој, налази да су славе друкчијега порекла, слажући се с тумачењем Е. Дилека, а то је „да под славом треба разумети поштовање умрлих предака.“ „Да нису — вели Тројановић — српске славе разноврне, нарочито као *крсно име* и *заветине*, ја бих овај одељак мирне савести уметнуо у *пошртне жртве*, јер оно што је најглавније уз славење *крсног имена* (сем на Св. Арханђела и Св. Илију) јесте *кољиво*, *паљење свећа*, *сечење колача*, *помињање мртвих* по читуљи и њима уживање воштаница — све састојци *жртвених обичаја за покојнике*, да би се њихове душе у пријатељству одржале са живим котомством. Али у славама, вероватно, не треба ни првобитно тражити неку сталну тужну жицу, јер по свршеном формалном помену покојника могло је и тада наступати весеље, као што и сад бива о даћама, и то баш и на оним које набрзо долазе после погребача.“

Говорећи о *либацији*, Тројановић пише да се тако „звала жртва у пићу код старих Римљана и Грка. а састојала се у томе, што су просипали по неколико капљица какве течности, особито вина, као жртву Богу, кад су хтели пити“. Ту је реч и о води која се не може пити „док се не одмори“, т. ј. не ваља је пити чим се донесе, или, ако је по мраку донесена, док се од ње мало не одаспе. Чудновато да није забележено, баш из досадашње литературе о томе, како воде уоште, и кад се одмори и кад се за видела донесе, не треба пити „неначете“ т. ј. док се мало у име жртвовања не проспе. Даље се може назначити да је данас добрим делом покидана свака веза између обичаја и основног, правога, значења његова: обичај се држи и врши али се не разуме зашто се врши већ се стварају нова тумачења или се остаје при типичној речи: тако се ваља. Тако је, поред осталог,

и са врстом либације: на питање зашто треба одасути мало вина, воде и т. д. из суда пре пијења, често се данас одговара: да се грлић очисти!

На стр. 125 се бележи како Св. Илија, осем громом, управља још и кишом, па се у потврду наводи једна песмица из Кратова. Међу тим то народно веровање јасније илуструје народна прича о Св. Илији који је задремао те наређује да киша и идућега дана пада „куд и јуче,“ те се ствара поплава. Тако исто је за илустровање постанка грома у руци Св. Илије погодна друга народна приповетка „Љут судија“... У старо доба, кад свети Илија суђаше на земљи, живљаху два суседа у једном сеоцу. Један бејаше врло богат, а други једва зарађиваше да децу захрани. Једанпут догоди се, те обојица ношаху мливо из воденице, и то богати ношаше пуна кола, а сиромаш само у једној торбици; па кад дођу до једне воде, преко које ће прећи, онда замоли сиромаш богатога, да му на колима пренесе његову торбицу, а он да иде на оближњи мост да пређе. Богати прими торбицу, па кад сиромаш оде, а он почне вадити из његове торбице брашно и у своју врећу трпати. Свети Илија кад то види, а он се ражљути, па убије тога богатога човека. На то му рече Бог: „Илија, Илија, шта то учини?“ А свети Илија му одговори: „Господо, учини криво, зато га и убих.“ — А Бог му онда рече: „Илија, Илија! Ти си љут судија. Нисам ли те поставио да судиш по правди? Зашто ниси осудио богатога да дође до прошње, а сиромаш да се обогати? Кад си тако љут — нећеш више судити људима, него ћеш одседе бити на небу.“ Свети Илија по заповести Божјој пресели се на небо, и од онда по-сташе муње и громови, и он се отуда прозове „Громовник Илија“.

Врло је поучан опсежнији чланак „Град и гром и борба змајева с халама,“ где је објашњено да је змај заштитник интереса човекових и да се, штитећи их, редовно бори против хала које су му највећи непријатељи.

Мислим да су се у говору о *кресовима* могла употребити и неколика, истина старија, истраживања словеначких писаца, делом митофина; у Словенаца је и иначе „кресу“ дан врло леп поетски значај још и данас. А у вези с овим држим да је и обичај плетења и уништавања венаца од нарочитог, ивањског, цвећа, врста жртвовања, ма да је веза између обичаја и његова порекла и овде померена.

Посебан је један резултат Тројановићева истраживања и у томе да је коприва код Срба старог доба „морала бити света биљка громовникова.“ „Зато ће — завршује се говор о томе а и цео спис — бити врло паметно, да се не само о коприви него и о свима другим биљкама и животињама, које се помињу у предању или које се за што буд употребљавају у животу покупе са свим својим именима, и што се све о њима наводи и чини, а бо том да се тачно њихове врсте ботанички одреде...“

Радови као што је овај д-ра Тројановића поново стварају једну науку која је на друкчијим основима била већ једном створена, онда када се у свесловенском одушевљењу клицало: „Пакао издајницима — Небо верним Словенима!“ Тако обновљена наука неће бити онако пуна и забавна — али ће бити тачнија и истинитија.

А. Г.

*Др. Т. Маретић: Наша народна епика*¹.

Очекује се да „Знанствена Дјела“ за опћу наобразбу Југословенске Академије дају читаоцима на лакши начин праву науку о неким питањима већег и општег значаја. Јер бољу обраду таквих питања и не можемо очекивати од новинарства, публицистике па ни од покретних књижевних листова.

И поред све пажње према Југосл. Академији морамо одмах рећи да ова књига Маретића није одговорила назначеном циљу и ако је потпомогнута уваженом ауторитетом Академије и писца: она много више збуњује читаоца у разумевању и схватању народне етике у њеној суштини него што се може очекивати од књиге једног академика.

I

И сам назив књиге: „Наша народна епика“ у напред наговештава преглед, оцену и приказ свих главних момената садржине, па и сразмеран додатак о стилу, стиху и језику народне епике. Јер, шта се друго може говорити о народној епизи „за опћу наобразбу“ него приказати народни епски арс, народну песмарицу у њеним општим местима по познатим најбољим збиркама народне књижевности. Такав књижевни есеј о народном епу одавно се желео, нарочито од тако ауторитативне стране као што је Југословенска академија. Потребу овакве књиге истиче и њен писац, Маретић, рекавши: „До сад је већ много писаца огледало своју снагу и на том пољу, али што год су написали, све су то монографије, које обрађују само поједине дијелове тога надручја, што с друге стране ријечима значи, да до данас још није било књижевне радње, ако не са свију, а оно бар с више различнијих страна. Покус такове радње издајем ја ево с овом књигом на свијет.“ После ове јасне изјаве очекивали смо приказ народног епа по оним његовим елементима и особинама, по којима се тај духовни производ и зове еп, т. ј. један род поезије — приказан онако, како се у ученим есејима књижевним приказују епске песме ма кога песника. Јер и народне песме, у својим одабраним примерима, нису ништа друго до поезија своје концепције о животу, вери, моралу, укусу и другом које чему. И према томе у расправи о природи, особинама и успеху народног епа има прву реч књижевни естетичар, па тек други учени људи, које народни еп не интересује као поезија, већ негова грађа којом се може и друго што протумачити. Имајући ово на уму, нас је и пре читања ове књиге прилично зачудило, што је Академија овај књижевни посао поверила Маретићу, човеку сасвим друге научне студије. Мислимо да је то и био узрок, што садржина ове књиге не одговара њеном имену, т. ј. у овој Маретићевој књизи нема никакве естетично-литерарне студије ни медитација о народном епу како се очекивало највише у књизи „за опћу наобразбу“ у издању једне Академије. Због тога је ваљда Маретић и морао на више места да се правда што име ове књиге не одговара њеној садржини. На пр. у „предговору“ каже: „можда ће гдјекоји читатељ приговорити, што премало проматрам наше народне пјесме с естетичке стране, а ни мало

¹ Znanstvena djela za opću naobrazbu. Na sviet izdaje Jugoslav. Akademia znarnosti i umjetnosti: knjiga IV. Naša narodna epika. Napisao dr. T. Maretić u Zagrebu, 1909.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

их не проматрамо с етичке и с митолошке“. У томе смислу, али опширније, брани се Маретић и у „приступу“. Међутим тако је позната и обична: истина ако се нема шта рећи о естетици, етици, митологији или религији народнога епа у име „опће наобразбе“, онда тај народни духовни производ и нема поезије у себи. Ако Маретић мисли да је у српском и нешто хрватском народном епу без икаква значаја део уметнички и етички, то треба прво да се докаже, па тек онда се може прећи на расправу онога што чини главнину ове књиге. Пре овога доказа била је неумесност, макар и нехотична, дати овој књизи име: „Наша народна епика“, где се ни једном страном књиге не расправља о ономе што је главно у сваком епу, па и нашем, већ се опширно приказује што је споредно и најспоредније у сваком роду поезије. У име доказа о погрешном називу ове књиге пре свега, испишимо и потпуно преглед њене садржине:

„Предговор. Прва глава: *Приступи*. Друга глава: *Техника и у опће начин приказивања*. Трећа глава: *Историчка лица*. Четврта глава: *Интернационални мотиви*. Пета глава: *Различне цртине*“.

Мислимо, довољно је прочитати и овај преглед садржине па да се види како је ова књига погрешно названа „Наша народна епика“, јер у њој нема ни речи о садржини и поезији у народном епу, т.ј. у овој се књизи не расправља о ономе што је главно у народном епу; и према томе њој треба дати њено друго име. Као што видимо, овај Маретићев „покус“ није први на свијет који би нашу народну епiku, обухватио у цјелини, јер у њему нема ни речи о ономе што је главно, што чини „цјелину“ народнога епа. Напротив, и у овој су књизи скупљене неколике „монографије, које обрађују само поједине дијелове,“ и то често врло споредне „дијелове“. Неуспех „покуса“ Маретићева још боље ћемо утврдити прегледом „дијелова“ ове књиге.

„Предговор“

„Предговором“ и „Приступом“ Маретић је желео, напред смо рекли, да се оправда, што у књизи овога имена нема ни речи о ономе што је главно у народном епу, једном роду поезије. Каже, да није расправљао о естетици народног епа, јер „има много више слабих пјесама него ли добрих, а до тога се резултата лако долази и без опширне и дубоке анализе појединих пјесама.“ По овој Маретићевој логици не би се могло писати ни о поетској вредности песама Његошевих, јер и овај наш велики песник — да о другима и не говоримо — испевао је за свога живота више слабих и добрих стихова него ли по свему одличних, па се ипак толико писало о поезији Бегушевој. Да у садашњим збиркама народног епа има на број више песама слабих него добрих, то је одавно познато образованим читаоцима а камо ли ученим књижевницима и нашим и страним, па се опет о уметничкој вредности народних песама писало и пише, и увек високо цени уметнички таленат народних певача по оном мањем броју песама. По том мањем броју песама утврђен је поетски успех народне поезије као и поезије многих песника уметника; због тога мањег броја народни је еп унет и у школске књиге; и сва је књижевна вредност народних песама у том мањем броју; у том мањем броју налази се, тако рећи, душа и срце народне поетске уметности; у том је броју главно литерарно биће народне поезије. Очекивало се да ће академик

срж народне књижевности приказати по модерном схватању уметности ради „опће наобразбе“, тим пре, што и сам каже да има на стотину народних песама „које би служиле на част свакој народној књижевности на свијету.“ Па зар је то мали број који штампан износи више од хиљаду страна велике осмине; тих стотину народних песама чине обилнију књигу него што је скупа узев Илијада, Одисеја и Енеида. И према овоме онај став Маретићев, да се о поетској вредности народног епа, ради „опће наобразбе“ не може у овој књизи расправљати због већег броја „слабих него ли добрих пјесама видимо, да је речен погрешно или је неко место из случајне дијалектике. Јер је, као што видимо, са свим очигледна истина, да из ове књиге није могла изостати уметничка анализа народних песама због недовољног поетског успеха у њима, кад и Маретић каже, да их има 100 „које би служиле на част свакој народној књижевности на свијету.“ Да узрок томе није био ни до малог броја песама него у вољи Маретићевој то нам сам он мало јасније каже у „Приступу“ речима: „Ја нијесам овдје хтио избројити све лијепе и дотјеране наше јуначке пјесме, јер ми то није ни сврха.“ Па зашто се књизи дало име „Наша народна епика,“ кад се није хтело у њој приказати најлепша и најоригиналнија страна народног епа?

Коме образованом Србину и Хрвату није познато да је у нашим народним песмама после естетичног елемента моћно поетски изражено морално осећање разне врсте, тако лепо, да се многе песме само због тога и памте. А Маретић о томе каже: „што ја народне пјесме не проматрам с етичке стране, т. ј. што не гледам, колико је народ у њима показао своје назоре о врлини и злоћи, то је зато, јер држим, да се у томе погледу не би могло наћи у нашим јуначким пјесмама ништа, што би било карактеристично за наш народ“ — јер, вели, „и други народи у својим пјесмама осуђују на пр. издају, насиље и друга зла дјела онако, како осуђује и наш народ.“ Ко још каже да није у главном тако? Али овде нису у питању оригиналности моралних принципа, већ уметнички изрази моралних емоција; у овоме је биће и оригиналност сваке поетске дидактике па била народна или појединих песника. И ако су на пр. многе јуначке мајке као Јевросима „тежиле за правдом“, али ни две нису је на један начин исказале. Према томе оригиналност народне дидактике није у моралним принципима, већ у различном појимању и казивању заједничких места. По Маретићу не би се могло говорити ни о разлици, на пр., љубавне лирике народне ни уметничке, јер је осећање љубави много више заједничко, него, на пр. осећање правде. Маретић је морао прво расправом утврдити, да у поетском смислу наша народна дидактика нема своје оригиналности, па тек онда да се верује овим његовим речима. Боље би учинио да је рекао и овде, како му није била „сврха“ да говори о моралним поетским особинама народног епа. Да ли може Маретић доказати да су и морални принципи исти у народној поезији свих народа? Видећемо у даљем прегледу да је Маретић одустао од ове своје поставке, написао је повећи одељак о „ружном“ у народној поезији. Те нам и ово казује да није био узрок у песмама, што Маретић није расправљао о моралном изразу у народном епу.

А за митологију народних песама Маретић је рекао: „у нашој народној епизи нијесам нашао ни мало података за какву митологију,

а потпуно сам увјерен да их нитко други неће наћи, тко у народни-
јем пјесмама само оно тражи и налази што у њима јест, а не оно чега
у њима нема". И ово је Маретић рекао без доказа. Нити каже на чему
је основана кажа и бајка (Sage und Märchen) народног епа, кад у њему
нема митологије. Другим речима Маретић мисли да наш народни еп
не вреди приказивати ради „опће наобразбе“ ни с које важе стране:
ни естетички, ни по лепо реченом моралу, нити по поетској вредности
његове каже и бајке. Речи о томе нема у овој његовој књизи. Па по
којима је разлoзима Маретић могао рећи, да је овај његов „покус“
особито оригиналан с тога, што је он „по својој изведби прва књига“
у нас, „која би нашу народну етику обухватила у цјелини?“ Или Ма-
ретић мисли да његову расправу о стилу, интернационалним мотивима
и још о неким ситницама из народног епа треба сматрати као „покус,
који би наш народну епiku обухватио у цјелини?“ Морамо рећи да
је мало тако наивних читалаца „зnanствених дјела“ Југослов. акаде-
мије, који ће се сложити са Маретићем. Нити Маретић каже разлоге
по којима је ради „опће наобразбе“ умесније приказивати стихове и
друге споредније елементе а изоставити реч о уметничком и етичком
делу нар. епа.

„Приступ“.

Са свим је јасна садржина ове књиге, али је ипак Маретић на-
писао „Предговор“ и после тога није било потребно писати и „При-
ступ“, који, кад се прочита разговетно, казује, да писац није желео дати у
њему неколико уводних речи ка садржини, већ нешто сасвим друго. То
је нарочита расправа врло разнорodne садржине. У том хетерогеном
одељку нас је највише интересовало поновно Маретићево изјављивање
зашто се у овој књизи не расправља о естетици народног епа, и још нека
места која се тичу историје и садржине народног епа. Ово опширније
понављање из „Предговора“, ваља да је зато дошло, што би била по
све неразумна слобода назвати књигу „Наша народна епика“ кад се
у њој не расправља о ономе што чини биће народног епа, него се
опширно говорило у њој о мање важним и нимало важним местима у
народном епу. Тако је Маретић и великим делом „Приступа“ морао
да износи непотребне и неубедљиве разлоге, еда би кога уверио зашто
у овој књизи нема ни речи о уметничкој и моралној вредности на-
родног епа. Ваља да, да би доказао, да није до њега кривица што у
овој његовој књизи нема ни речи о поетској вредности, већ да је
томе узрок у самом народном епу — Маретић је морао противуречити
и самом себи. Прво у неколико састава говори како данас нар. еп
нико не цени нити чита, нити му даје велики уметнички значај. А за
пређашње одушевљење према народном певању, каже, да је долазило
од наивности и површности читалаца а не од велике вредности умет-
ничке народног епа. Могло би се мислити да је Маретић рекао да се
сад народне песме не читају због промене укуса у читалаца, а не због
њиховог уметничког неуспеха; т. ј. не читају се из оног разлога по
коме не владају укусом данашњих читалаца ни Софокле, ни Хорације,
ни Шекспир па ни Шилер и Гете. Не, Маретић не налази узрока не-
читању народних песама у промени укуса, већ вели: „што је интерес
за народну поезију и међу нашијем људима врло попустио, томе треба
узрока тражити у самијем пјесмама.“ Значи: што су се народне песме
раније радо читале, да је то долазило само од ондашњег укуса у чи-

талаца а не и због уметничке вредности песама. После неколико реди у „Приступу“ Маретић се изјашњава сасвим противно. Вели да има „око 100 песама, које би служиле на част свакој народној књижевности“. Тко би и за те пјесме рекао да их није вриједно читати, ја бих га посетитио, да су сва људска умјетничка дјела релативне вриједности; што једни до небеса дижу, томе други ни мукает нијесу!“ Мало пре овога Маретић рече да је узрок нечитања „у самијем пјесмама“ не рекавши да се ово не односи и на оно „око 100“ песама. Ако је оно напред Маретић рекао за слабе песме, морамо питати зар се историја укуса у читању утврђује само по слабијим песмама? Да је имао на уму и ово „око 100“ а то није мали број, а то се морало имати на уму, онда се неби могле написати две поставке супротног смисла о уметничкој вредности народне поезије. — Тако је и толико је свега Маретић рекао о уметничкој вредности народне поезије.

После те противуречности о вредности поетској народних песама Маретић у „Приступу“ наговештава и потпун фијаско књизи својој. Ако се назив књиге меће по некој логици, ко не би очекивао, да ће главнина ове књиге бити о ономе, по чему би наше народне песме „служиле на част свакој народној књижевности“, како рече Маретић. Међутим то је Маретић само рекао а књигу испунио расправљањем: нешто о стиху, фигурама, историским лицима и интернационалним мотивима у народном епу. Зар би наша народна поезија у првом па и другом реду том својом страном чинила „част свакој народној књижевности?“ Напоследку и Маретић је видео да се никаквом дијалектиком не може одбранити што у књизи под овим именом не говори прво о оном што чини „част“ нар. поезији, па је напоследку и отворено рекао: „Ја нијесам овдје хтио избројити све лијепе наше пјесме, што се налазе по различним зборницима, јер ми то није ни сврха. — А после ове изјаве ко не би рекао: па зашто је Маретић дао књизи име „Наша народна епика,“ кад се у „Приступу“ одриче и простог бројања „Лијепих пјесама“? Како би, на пр. изгледало, кад би неки академик хтео да пише о Јакшићевој поезији ради „опће наобразбе“ па рекао у своме „Приступу“ као и Маретић, да неће ни да броји најлепше песме Јакшића, а камо ли да их приказује, како ли би, велимо, изгледало, кад би и тај академик узео само велики број стихова Јакшићевих, без обзира да ли они ваљају или не ваљају па нашироко причао о „историским лицима“ и „интернационалним мотивима у њима без и једне речи о поетској вредности Јакшићевих песама? Би ли се томе саставу могао дати назив „Јакшићева поезија?“ Наравно да би такав назив, а без икакве оградe, био за ту расправу апсурдан. У таквој је илузији био и Маретић, кад је овој књизи са оваком садржином могао дати име „Наша народна епика“ где нема никаквог приказа народног епа као поезије, ни по најопштијим местима. Јер ово што је Маретић написао о нашој народној поезији, о тој се партији пише и код оне поезије, која не чини никакву „част народној књижевности на свијету“ и чије песме није „вриједно читати“ због уметничког успеха, већ због лингвистичке, етнографске, етнолошке и друге грађе у њима. И Маретићу је познато да има на стотине хиљада стихова без поезије, али се опет може писати о фигурама тих стихова, о историским лицима, такође о интернационалним мотивима и другим „различним цртицама“ у њима. Међутим наш на-

родни еп има своје признато уметничко биће створено великим поетским талентом; његовим уметничким успехом одушевљавао се сам Гете, представник високе поезије, мудрости и укуса, и Јаков Грим, велики познавалац народног фолклора. То ни Маретић не одриче и ако о томе даје противречне дефиниције, па је ипак поред изјаве, да му није „сврха“ била о томе говорити, опет могао дати књизи име као да се у њој налази и неки есеј, већи или мањи, о уметности у народном епу. Маретићу је познато да нема ни једне наше средњошколске поетике у којој нема много више о поезији народног епа него што се налази у његовој књизи, а у њој нема ништа о томе. Па где треба наш читалац да више нађе о поезији нар. епа ради „опће наобразбе“, ако не у књизи Академије под именом „Наша народна епика?“ А овде о поезији нар. епа нема ни речи, нити се каже, да ће се о томе накнадно под истим именом расправљати. Морамо се питати, каква је у томе поступку била логика и „сврха“ Маретићева, што име не одговара садржини књиге, нити се то оправдава? Кад Маретић не објашњава ту своју „сврху“ због које му књига представља неку врсту мистификације расправе о народној поезији, онда нека нам је допуштено рећи, да ова његова „сврха“ није била ни мало похвална.

Ако је, дакле, Југословенска Академија желела издати савремен приказ народног епа „за опћу наобразбу“, овом Маретићевом књигом та је њена жеља остала са свим неостварена. Маретић је у овој књизи приказивао један део грађе народног епа и тумачио колико има историје у народном епу, и том је приликом Маретић грађу народног епа идентификовао са једном врстом уметности, у језику која се зове народни еп или народна епска поезија. Та је поезија један оригиналан производ у коме се уметнички изразио поетски таленат нашег народа. Тај је производ некад био за свршени укус, данас је већим делом историског значаја. Може бити да ће опет добити савршени значај а може бити да ће га укус читалаца на свагда изоставити, али он тим неће изгубити оригиналност уметничког дела. Народни еп не представља никакву вредност у материјалном свету, то је један моменат народне психе, који се неће више поновити. Међутим грађа народног епа у извесном смислу сва је материјална, и она није створена само за народни еп, њом су се служили, служе, и служиће дуго и поједини познати наши песници. Дакле језик, стих, фигура и друга грађа народног епа није еквивалент поезији народног епа. И према томе које год приказивао грађу неке поезије није могао свој посао назвати и приказом те поезије, већ највише као неки прилог зато. Лингвисте целог века проучавају разне делове грађе за поезију на им ни на памет не долази да свој посао назову приказом неке поезије. Још нико није идентификовао науку о бојама и перспективи са науком о сликарству. Па и ми мислимо да ове две три Маретићеве расправе о грађи народног епа ни по каквој логици не можемо узети као расправе о епу народном као о поезији. Те је и после ове књиге Југословенска Академија остала без одговора на питање: каква је „Наша народна епика“ према савременом стању науке о поезији?

II

Говором доведе о овој књизи ми смо свршили и нашу главну реч о њој, јер мислимо да смо бар довољно наговорили да ова књига

није ни мало задовољила потребу „опће наобразбе“ о народној поезији: у њој нема ништа о књижевној вредности народног епа. Такође ни садржина ове књиге у оне три монографије о грађи народног епа није по многом које чему нова ни много значајна „за опћу наобразбу“. На пр. чланак: „Техника и опће начин приказивања“ не даје никакву лако заокругљену целину о метрици и стилу народног епа у главним моментима, тако да читалац у овој књизи може наћи једну добру лекцију о томе. Место да су укратко сва главна места обухваћена, писац се задовољи многобројним примерима само за неколико случајева. А за одељак: „Историска лица“ чудимо се како је могао бити штампан у „знанственим дјелима“ Југословенске Академије, јер 4/5 његове просто су преписи, својим стилем, из српских и хрватских политичких историја о разним историским лицима. Кад се прочита тај одељак остаје утисак читаћа „књиге за народ“. Једино би било оправдане за појаву те расправе у књигама Југословенске Академије, ако Хрвати у својим средњим школама имају врло мали програм из српске политичке историје, па им се овом књигом даје прилика да науче велики део српске прошлости у оном обиму како се у нас уџи у средњој школи. Због овога Срби читаоци врло ће се мало користити овом партијом књиге рада „опће наобразбе“, можда ће се више љутити читајући ову расправу, у којој се, ваљада, и нехотично вређа и то на више места њихово на истини основано патриотско осећање. На пр. у свима нашим најновијим и критично израђеним историјама стоји као несумњив факт, да је погибија Муратова на Косову учинила те Србија одмах после те битке не поста турски напалук, као и држава Деспота Угљеше после Маричне битке. Што није тако било и са Србијом сутра дан Косовске битке за то народни певач највише слави Обилића. Маретић без икаква објашњења вели, другим речима, да је народна емоција о Обилићу у том моменту била са свим лажна, говорећи, да Обилић својим јунаштвом: „није бојну срећу ни мало окренуо на страну свога народа нити му је тијем што користио“. Таквих места има врло много да често изгледа да је писцу била и особита воља да „за опћу наобразбу“ да неку врсту дезилузије, тобож, о скроз лажно мотивисаној емоцији народног певача. Каква је то „сврха“ Маретића?

Колико има доброга у одељку „интернационални мотиви“ остављам да кажу стручњаци. Али и нестручњаци могу питати: што у овој књизи с натписом: „Наша народна слика“ нису приказивани и мотиви несумњиво народни? У овој књизи нема не само приказа појединих мотива нашега народа, него нема ни једне речи о главним моментима народне емоције и психе у народном епу. Зар и без овога може много да вреди одељак ове књиге? Дакле и после ове књиге очекује се расправа где ће бити приказани и оцењени оригинални мотиви у народном епу; таква је расправа била много потребнија „за опћу наобразбу“ наших читалаца, него ова Маретићева, која може интересовати само стручњаке.

„Различне цртице“.

Како ова Маретићева књига није израђена по неком одређеном начелу и систему то би јој врло лепо доликовао овај назив: „Различне цртице“, име последњем одељку ове књиге, с додатком: „из

народног епа“. Јер шта су друго ова четири одељка Маретићеве књиге него четири „различне цртице“, неке веће а неке мање? Тако се морају назвати одељци ове књиге, јер нису израђени ни по каквом већем ни општијем критеријуму „за опћу наобразбу“; нису особит прилог науци, ни леп књижевни преглед за вишу лектуру о народном епу. Овим пак одељком „Различне цртице“ Маретић је мислио да покрије једну велику празнину ове књиге. Видели смо да Маретић није расправљао о врло крупним моментима народног епа, па наравно, да је био потпуно непотребан овај одељак о ситницама народног епа. Да је у овој књизи ма где и ма колико приказана народна историја, обичаји, вера, морални и естетички укуси и друге разне врсте духовног и материјалног живота који се у песмама огледа, разуме се, да је то ма са две три речи приказано — не би било овог одељка „различне цртице“. Маретић је мислио да овим неколиким „цртицама“ маскира колико толико недостатак расправе о народном животу о чијој поезији пише. То што је пропуштено Маретић мисли да надокнади на пр. „цртицом“ о кумству побратимству итд. Бар да је и тих цртица доста, и да су модерно објашњене? Док се не прочита не може се преко другог знати колико је слаба та партија.

Гаврило Јовановић.

2. ЧАСОПИСИ

ädagogische Warte XVIII Jhg. Heft 1.

На првоме месту је чланак Др. Х. Пудора „*Die Hypertrophie des Gehirns und die Ziele der Kultur*“ у коме се, указујући на супротност између културе и цивилизације, тврди да данашње васпитање више тежи цивилизацији, тј. дресури ума него ли култури тј. хармоничном развијању телесног и душевног поред ума. У данашње време се потцењује ручни рад и свако стварање руком, све тежи интелектуализму, као што се то види из појава нашега времена: прецењивање трговине на рачун продукције, прецењивање чисто умне стране при васпитању, прецењивање свега што чини културног човека једностраним. Ово су све појаве праве декаденције.

У другоме чланку „*Das religiöse Gefühl*“, Др. Р. Барт хоће, свестан истине да се религиозно осећање развија и претрпљује промене како у појединцу тако и у народ, да Хербартово и Рибовљево учење о осећању с психолошке стране доведе у везу са мислима Шлајермахера и Лесинга с религиозне стране.

Међу методичко-практичним прилозима налази се врло интересантно претресање питања о *националном васпитању младежи која је оставила школу* од Маса, председника општине у Герлицу. Овде се нарочита пажња обраћа на младеж од 14. до 18. године која је изашла из основних школа. Као главни задаци државе, општине и друштва у овоме погледу истиче писац: телесно васпитање као обавезно, затим оснивање игралишта за ову младеж, заједничко путовање, држање предавања, склањање младежи од штетних утицаја околине итд. и то све у националном духу.

У духу реформног покрета излаже В. Рикс своје идеје о раду у првој школској години. Идеје су врло тачне и доследно изведене. Полазећи од тога, да су циљеви у првој школској години претерани, тврди он да се велики замор јавља баш стога што се при одређивању ових циљева није водило рачуна о психичком и физиолошком стању дечијем. Заборавља се, вели он, да је потребно поставити мост између школе и дома. Школском раду у ужем смислу мора предходити један припремни курс, који ваља да заузме целу прву годину. Читање, писање и рачун несмеју се у првој години обрађивати као самостални наставни предмети. Средиште рада у првој години треба да је очигледна настава и настава у представљању опажањем схваћенога у виду разних ручних творевина.

Очигледна настава мора и истини, а не као што је то до сад случај био само привидно, да буде темељ свему сазнању. Дечји нагон к чулном сазнању мора се у већој мери подмиривати. Главни посао у овоме погледу састоји се у стварању јасног схватања у вежбању дечјих чула по нарочитој плану и у снажењу и дисциплинисању дечје пажње. Дете доноси у школу масу опажања и родитељског дома из места становања и његове најближе околине, другим речима унутрашњи живот буквараца много је пунији и разноврснији но што се обично то мисли. Због свега овога комично је и помислити да се ова опажања могу расветлити и учврстити за неколико дана или две три недеље.

Избор материје, која се има да обрађује у првome разреду, ваља ограничити на градиво из човечијег живота и природе у домаћају дечијег интереса. Завичај у свима својим видовима у вези народном појезијом и умотворинама даје пуно градива за овај посао. Облик наставе треба да буде у правом смислу дијалог а не у школској пракси јако одомаћено сецкање у безброј питања. Децу ваља пустити да весело и слободно изказују своје мисли. Мало ниже продужићемо излагање пишевих мисли које се јављају као продужење овога чланка у 2. броју овога листа.

У свесци 2. налази се чланак „*Die Zucht nach G. F. W. Hegels pädagogischen Ansichten*“ од Фр. Хемана. Полазећи од разлике у схватању психичког живота код Хегела и Херберта писац хоће да докаже како је и Хегелово учење о запу ближе правој природи дечије душе. Хегел не признаје никакве математичке формуле за душевни живот и никакав механизам душе. И сматрајући да се душевни живот не да свести на живот престава, Хегел описује целу област душевног живота и тежи да све душевне појаве доведе у веку с највишим циљем душе, с моралношћу под којом он разуме стање у друштву, народу и држави у коме се животни и културни односи све више организују по моралним законима.

Два су фактора који ваља имати на уму кад је реч о запу: природна диспозиција и околина дететова. У првим почецима дечијег живота јавља се као јачи фактор природне диспозиције, али се постепено у детету појављује својевољност која се противи општој вољи. Тек у томе моменту настаје време за запу, јер тек тада дете долази до самосвести и осећа се као „Ја“. Све оно што се у томе „Ја“ јавља као производ насладе и пожуде мора се уклањати заупом. У сузбијању ових елемената не може се ићи само путем добротe, јер се и воља која је производ насладе и пожуда јавља као елементарна сила која

се не да скретати само разлозима и саветима. Уопште Хегел сматра моралисање као потпуно неуспешан начин васпитавања, али право поучавање о моралним појмовима и моралним теоријама, по његовом мишљењу, не сме изостати из школе.

Међу методичко-практичним прилозима налазимо продужење излагања о раду у првој школској години и то најбитнији део тога рада поучавање у душевно-телесном стварању онога што се очигледном наставом сазнало, тј. истовремена радња духа и тела у ручним радовима. Као најзнатнији од радова ове врсте сматра писац моделисање и то у почетку као игру а затим као озбиљан рад. Дете још у најранијем добу свога развића има потребу да да израза својим мислима и жељама. И оно то чини помоћу чула такнућа и мишићних осећаја. Досадашња очигледна настава игнорисала је ова факта и дечије схватање ограничавала је на вид, слух и језик. Велика вредност моделисања је баш у томе што се при њему телесни рад удружује с душевним. У даљем свом излагању писац нам износи практичне методичке поступке при настави моделисања, врсте материја из којих се предмети могу стварати, везу између моделисања и цртања итд. У наредној свесци писац ће прећи на наставу читања и писања у колико она има места у првој години.

У чланку „*Die alkoholgegnerrische Unterweisung in den Schulen*“ пронагира се да се у школу уведу поука за сузбијање алкохолизма. Писац овога чланка сматра да школа треба да прими на себе овај задатак из два разлога. Прво е тога, што алкохол ствара бедне и васпитно разорне прилике у родитељском дому, које онет руше успехе школског рада, и друго стога, што штетан утицај алкохола није довољно расветљен ни онима који су школовани. У даљем излагању налазе се разна мишљења о томе кад и на који начин треба давати ове поуке: да ли у свима разредима, да ли систематски као нарочити наставни предмет или приликом уз друге предмете.

У овоме броју налази се још и критика данашњег телесног вежбања у најнижим разредима. Поред критике писац нам у овоме своме чланку „*Die Gestaltung des propädeutischen Turnens auf der Unterstufe*“, полазећи од врло тачног схватања да је за телесно вежбање дече овога доба главно кретање у слободи уз употребу што простијих справа, — пружа потпун наставни програм хигијенских игара и покрета по месецима, почевши од априла па до октобра.

Zeitschrift für das Realschulwesen. XXXVI. Jhg. Heft. 1.

У чланку „*Zur Verwendung der Sprechmaschine*“ излаже професор Хомер у Бечу разноврсну употребу грамофона и фонографа при настави. Нови погледи у језиковној настави, полазећи од тога да је у досадашњој настави јако занемариван слух, диктују нам да баш на слуху треба засновати методичку наставу у живим језицима. Не само схватање гласова, речи и реченица у тачном националном изговору него и вежбање слуха за схватање свију нијанса како у погледу вокала и консонаната тако и у погледу наглашавања и ритма треба да заузме прво место у настави живих језика. Грамофони чине у оваквоме раду врло велику услугу како тиме што у многоме олакшавају наставничково напрезање у непрестаноме говору, тако и тиме што дају узор националног изговора, каквим располаже врло мали број настав-

ника. Показало се да се употребом грамофона ученици ослобођавају једне од најгорих мана да у место непосредног схватања прибегавају посредном преко свог матерњег језика. Писац тражи да се ради на томе, да се по нарочитом плану направи збирка школских платна како у погледу избора лица чији изговор треба узети тако и у погледу градива које нам платне дају.

Поред других прилога, који су или мањег општег интереса или су скопчани за локалне прилике, ова свеска доноси још и распис аустриског министарства просвете о увођењу вежбања у гађању на средњим и учитељским школама. Овај је распис врло темељно израђен и може послужити као углед.

Pädagogische Zeitung. 40. Jhg. Nr. 2.

Чланак Д-р Р. Лаубеа „*Über Misserfolge im Unterricht der Muttersprache*“ заслужује озбиљну пажњу наставника матерњег језика. Сасвим правило оцењује као најбитнији разлог неуспеху у настави матерњег језика неспрему наставника, јер још и данас постоји мишљење да наставником матерњег језика може бити свако који је школован и без нарочите припреме за тај посао. Настава матерњег језика срозала се на прилепак уз наставу класичних или модерних језика на чак и сасвим несродних предмета.

Други један од знатнијих разлога неуспеху наставе матерњег језика лежи у томе, што се она још креће у граматичком формалном правцу заборављајући на основицу, коју су данас примиле све гране наставе, — схваћање садржине речи, реченица и њиховог значења. У место тога настава се испуњује готово искључиво шупљим писменим вежбањима без ослоњања на усмену садржајну страну језика.

Даљи један разлог види писац у недовољној сурадњи наставе у другим предметима. Настава у другим предметима и не помишља колико она може и треба да придонесе познавању и употреби матерњег језика.

Кад се буде настава матерњег језика тако реформисала, да смисао речи, садржина језиковних облика постане полазном и централном тачком онда се можемо надати већем успеху њеном.

На другоме месту расправља се питање о *наставном плану и организацији ступњева у народној школи*. До сада се заборављало да се питање о броју ступњева (разреда) из колико треба да се састоји народна школа не може правилно решити ако се не узме у обзир образовна моћ деце тога узраста. Број разреда народне школе може само да издвоји на већи или мањи број делова онај рад који је опредељен васпитним циљем како је он ограничен узрастом, моћи схватања и обимом искуства васпитаника. Само онда, дакле, може бити речи о здравој организацији ступњева у народној школи, кад се повећањем ступњева не буде прекорачивао наставни план, који је опредељен крајњим степеном сазнања и искуства васпитаника.

Наставник. Књига XXII јануар—фебруара 1911.

Чланци и расправе: Трусна катастрофа у Туркестану — *Јеленко Михаиловић*. Школа и дисциплина (превод) — *Ј. Марјански*.

Рад у школи и за школу: Здравље у школи — *Ј. Миодраговић*.

Новине из науке и наставе: Прилози за познавање кретајске формације у Србији — *д-р Влад. К. Петковић*.

Преглед књига и стручних листова: Извјештаја оддјеленија рускаго јазыка и сло
весности — *А. Обрадовић*.

Neues deutsches Rechebtschreibwörterbuch — *М. Ј. П.*

Handwörterbuch der deutschen Sprache — *М. Ј. П.*

Fungi imperfecti exsiccati — *Ник. Рапојевић*.

Одговор на критику *М. Д. Марковића* — *Ј. Ђ. Мирковић*.

Ковчежић: Нешто о реформама правописа у Француској — *М. Ј. П.*

Ка постанку живих бића — *П. М. Илић*.

Једна ђачка анкета — *Мил. А. Костић*.

Богородица у уметничким радовима Раџаела и Васњецова, од *И. Сигорског*
превео *Арх. Дементијан*.

Говорница: Школа и политика — *П. Аршинов*.

Ученичко сељакане — *Јер. Живановић*.

Хроника: Из записника Управе Проф. Друштва.

Читуља: † *Михаило Банић*.

Nastavni Vjesnik: Knjiga XIX Svezak 7.

Предavanja и rasprave: *Tomljenović dr. Bud.*: Bunjevački dijalekat zaledja senj-
skoga. *Uzun dr. Fr.*: O uzrocima napretka ili nazatka nastave u srednjoškolskim zavodima.

Različni članci: *Ruffer Vladimir*: *Συνοφάτης*.

Levičnik V.: O »videnju« in o »nevidenju«.

Književne obzname: *Vajda Fran.* — Didaktik des mathematischen Unterrichts.
Hondl Stanko — Novovjekni izumi u nauci, u obrtu i umjetnosti. Knjiga III. Novi
električni pojavi i izumi.

Bučar dr. Franjo — Philostratos über Gymnastik od *J. Jüthner-a*.

Trbojević Dane — Odgovor *Vićentiju Vujiću*. Osobne vjesti. Osobni vestnik
»Društva slovenskih profesorjev«.

Različne bilješke: † *Aleksandar Povrzanović*.

Bučar dr. Franjo: Propis o ispitivanju kandidata za učitelje gimnastike na
srednjim školama.

Društvene vjesti. Skupština »Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora«.

Društvene vjesti iz Dalmacije. Izvestje »Društva slovenskih profesorjev«.

Учитель. Година XXX, за фебруар—март. Свеска 6. и 7.

Чланци Расправе: Резолуција о преуређењу народних школа.

А. Н. Толстој.

Жив. М. Николић, Толстој као учитељ.

Др. Г. Стенли—*Хол*, Педагогија и васпитање, с немачког *Петар М. Илић*.

В. Мурзаев, Цртање као опште образовни и васпитни предмет, с руског
Влад. Вемић.

Н. Раевскиј, Американски метод читања, писања и правописа.

Христ. Станковић, Писмени састави у основној школи.

Д. Р. Михаиловић, Процес усвајања и формални ступњеви у настави.

Лаз. Перовић, проф., Мисли познатих педагошких писаца о учитељу и његовом
делању у школи и друштву.

Др. Свет. Ристић, Из новије српске философије. Радови дра *Бранислава Пе-*
тронијевића.

Из школе и за школу. Наука о човеку у основној школи. По *R. Seyfert-u* и *L.*
Vudemann-u израдио *В. Петковић*, учитељ.

Срет. Димић, О школским изложбама.

Д. Глигорић, Посматрање природних објеката приликом школских излета.

Из школског живота, *Д. Ј. Стојановић*. Неколико сличица опажених у ревизији.

Школска хроника.

Просвета у Српству и Словенству.

Књижевни преглед: *Н. Р. Митић*, Кратак преглед рада на народном просве-
ћивању у Црној Гори.

Др. П. Радосављевић, Mind in Evolution

Белешке.

Статистина.

Учитељско Удружење.

Наша Народна Школа. Година III број 2.

К реформи народних школа од *Љуб. М. Протића*.

О користи подједнаке употребе обе руке од *др. М. Ђ. Поповића*.

Психологија и педагогија навике од др. П. Радосављевића.

Таласавно кретање телесне и душевне снаге, саопштио П. М. Илић.

Наша школа: О нашој професионалној борби од Јов. Јовановића; Сити глад-
нима не верују од Срет. Димића.

Из школског света: Питање о школској хигијени од Ал. Р. Михајловића.

Белетристика: Први зрак од Срет. Димића.

Библиографија: Радиша, реферат Мил. М. Ковачевића.

Белешке.

Наша Школа. Година IV св. 6,

Басне с педагошког гледишта, продужење од Драг. Браковића.

Предмет и проблеми психологије, продужење од др. П. Радосављевића.

Школа Будућности — Елин Кеј продужење, од Драг. М. Михајловића.

Школски живот: Продужна школа од Драг. Атанаковића. Школске зграде,
свршиће се од Томе С. Костића.

Школски албум: Основна школа у Дубочкој.

Оцене и прикази: Један лист из наше просветне политике од М. Петровића
учитеља.

Споменица Јагодине од Е. Ј. Цветића.

Педагогика од Љуб. Протића.

Белешке.

Школски Радник. Год. V. св. 1.

Школска путовања — Љуб. М. Протић.

Психологија и педагогија памћења — др. П. Радосављевић.

Нервозност код деце — Е. Н. Водовозова.

Настава — К. К. Љадов.

Српски језик у основној школи — Среген Димић.

Из школске праксе: Предавање о слову З. — Милош П. Ст. Павловић.

Педагошки преглед: Српско учитељство у Аустро-Угарској — Ђ. С. Којић.

Просветна критика: Учитељ за Женску Учитељску Школу — Љ. М. Протић.

Са збора „Шумад. Учит. Друштва“ у Куагујевцу — П. Александровић.

Оцене и прикази: „Не укради!“ Позоришна игра за децу од Мите Живковића
— Дим. Ђ. Димитријевић. Библиотеке „Будућност“. Издаје и уређује Милош В. Јан-
ковић Влад. С. Вежић. Зборник мисли из области васпитања од П. Г. Касабова —
Рад. М. Стевановић.

Психологија детета од Гауна — Рад. М. Стевановић

Белешке.

Српска школа. Сарајево. Год. IV. бр. 1.

Психологија и педагогија мишљења — др. П. Радосављевић.

Закон о обавезној настави — Ст. Калуђерчић.

Образовање учитеља основних школа. — Милош Поцара. — Уређење плаћа.

О учитељима. Сједиште Вел. Савета. Школска анкета. Сједиште Епархијског Савета
у Сарајеву.

Биљешке: Аналфабетски курсеви. Наши учбеници. Народ и основне школе у
Србији. Стогодишњица смрти Доситејева.

Школски Гласник. Нови Сад, Год. IV. бр. 2.

Наш организован рад. — Ж. Алексић.

Месна школска управа — П.

Педагошки завети Л. Н. Толстоја — с руског Свет. С. Поцаровић, учитељ из
Београда.

Постанак „Школске Уредбе“ од 1872. год.

Земљице у основној школи — Борђе Петровић, учитељ.

Ново стање српских основних школа и учитеља у Турској — М. Б.

Практичне обраде: Сова, лекција из природописа.

Белешке: Забава за Трст. Дар Учитељском дому у Београду. Учитељско вече.
Учитељско удружење дужичких Срба учитеља у Будашину. Новомошколски закон у
Румунији. Излет чешких учитеља. Народне школе у Угарској. Русински учитељи
у Буковини.

Нови васпитач. Сремски Карловци. Година XXIV. Св. 1.

Дав Николајевић Толстој:

Психологија и педагогија. — Др П. Радосављевић.

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Монизам и дуализам, из дела Psychophysologie générale, од А. Херцена.

Образовање карактера по немачком Борђе Пет. Веамар учитељ.

Примјењена педагогија: О разломцима у основној школи — *Лазар Кеклић*.

Књижевност: Experimentelle Pädagogik од Др. В. А. Лаја — *Др. П. Радосављевића*.

Разни чланци: Народно називање из ручног рада — Јелица Беловић — Бернадзиковска.

Књижевни преглед „Новог Васпитача“: Професор Живојин Дачић о народном просвећивању књигом.

Биљешке: Српско Просвјетно Друштво у Загребу, Савез женских Задруга.

„Педагошки Весник“: Школски Савет у Хрватској и Славонији. Заједнички збор наставника и наставница српских трију виших девојачких школа у Угарској.

Учитељска Зора. — Učiteljska Zora. Сарајево. Гласило Савеза учитељских друштава у Босни и Херцеговини. Год. VII. Бр. 1. и 2.

Педагошка теорија. — *Др. П. Радосављевић*.

Некоји проблеми женског узгоја — *Јагода Туђелка*.

Методички чланци: Неколико мисли о усменом и писменом изражају на средњем ступњу. — *Марко Јуркић*.

Школска соба, практични примјери из зорне наставе у I. раз. — *Ристо Вулић*.

Сталешни интереси: Наша удружења. — *Стеико Илијић*. Демократизам и учитељство. — *Хусеин Бого*.

Опће поучни чланци: Књига и писмо у нашој народној песми — *Јосип Милаковић*.

Листан: Школска и просвјетна смотра. Књижевна смотра. Женски свијет. Биљешке.

Вјесник. Званични орган српско-православних црквено-школских власти у Босни и Херцеговини. Год. II. бр. 4.

Службени дио: Мировинска уредба за учитеље, учитељице, забавиље, професоре надзорнике срп. прав. школа и званичнице намјештене код Вел. и Епарх. Савета у Босни и Херцеговини за њихове удовице и сирочад. Мировинска уредба за српско-православно свештенство у Босни и Херцеговини. Извештај о стању српско-православних школа у Зворничко-тузланској епархији 1909/1910 шк. године.

Српски Књижевни Гласник. Бр. 240. 16. јануар 1911.

Бед Микаљ, приповетка. — *Невесински*.

Нума Руместан, роман (IV) — *Алфонс Доде*.

Србљак, песме. — *Мирко Кростија*.

Лијет жеља. Песма. — *Јосип Милишић*.

Хосе — Марија де Хередија. (Крај). — *Богдан Поповић*.

Број Срба и Хрвата. (Крај). *Др. Ј. Ерделановић*.

Стари Београд. (II). — *Т. С. Виловски*.

Позоришни преглед: Прерада и приказ „Коштане“. — *Бранко Лазаревић*.

Уметнички преглед: Кнез Иво од Семберије, од Псе Бајића. — *Милоје Милојевић*.

Политички преглед: Жеље и тешкоће младотурског режима. — Нова румунска влада. *Иностранш*.

Оцене и прикази: Песме Милорада Ј. Митровића. — *Бранко Лазаревић*.

Бугарска, од др. А. Шишкова. — *Др. Тих. Р. Борђевић*.

Белешке: *Књижевност*: Хеддингска „Историја новије филозофије“. — „Васкресење“. — „Испитивање о смртној казни“. — Емиграција Муслимана из Босне и Херцеговине. — Биографија Јулија Андрашија. — Страна оцена о једној српској књизи. — Словенски часописи у Угарској и Хрватској.

Свеска од 1. фебруара садржи:

Свирина Леопта. Приповетка. — *Др. М. М. Ускоковић*.

Нума Руместан. Роман (V). *Алфонс Доде*.

Напуштена црква. Песма. — *Милан М. Ракић*.

Ја се враћам с гробља. Песма. — *Р. Каталишић*. — *Јеретов*.

Цивилизација и Наука (I). — *Др. Богдан Гавриловић*.

Бенжамен Констан (политичар и политички филозоф) (I). — *Др. Коста Кумануди*.

Стари Београд (III). — *Т. С. Виловски*.

Књижевни преглед: Повјест Хрватске књижевности за учитељске приправнике, од Антуна Пехана. — *Др. Владимир Горовић*.

Позоришни преглед: О прерадама романа у драме, поводом „Ане Караџине“. — *Бранко Лазаревић*.

Политички преглед: Побуна у Јемену. — Грчка. — *Иностранци.*

Оцене и прикази: О оцу Бранкову Тодору Радичевићу, од Љубомира Лотића. — *д-р Јован Скерлић.*

Економско стање Србије у 1909, од Др. Шлаибена. — *д-р Борђе Бурић.*
Фердинанд I Краљ Бугара и његова земља од Карла Ренеа. — *Јован М. Јовановић.*

Фердинанд Бугарски у интимности од Александра Хепа. — *Јован М. Јовановић.*
Белешке: *Књижевност:* Десетогодишњица „Српског Књижевног Гласника.“ — „Наше Приморје.“ — Исаија Ваковић. — Манастир Трескавац. — Издања Матице Хрватске за 1910 годину. — „Образовање Вође.“ — Лаза К. Лазаревић на француском језику. — Књиге Матице Словеначке за 1910. — Руска политика на Истоку. — Обновљање отоманског царства.

Друштва и установе: Српска Књижевна Задруга. — Матица Српска. Свеска од 16. фебруара 1911.

„Ода Султану.“ — *Бранислав Ђ. Нушић.*

Нума Руместан. Роман (VI) — *Алфонс Доде.*

Свршетак. Песма. — *Велимир Ј. Рајић.*

Зимње поеме. Песма. — *Рихард Нихолмић.*

Цивилизација и наука (крај) *Д-р Богдан Гавриловић.*

Бенжамен Констан (крај) — *д-р К. Кумануди.*

Стари Београд (IV) — *Т. С. Виловски.*

Књижевни преглед: Научни дух и метода књижевне историје од Густава Лансона — *д-р Урош Петровић.*

Научни преглед: Економски живот од Фредерика Пасија (I). — *д-р М. Неделковић.*

Политички преглед: Арбанаси. — Цариградска патријаршија и бугарски егзархат. — *Иностранци.*

Оцене и прикази: „Забрана Шумадинке“ од М. К. Борисављевића. — *д-р Јован Скерлић,* Славјанска Антологија, од Ст. Чилингирева. — Урош Цоцић.

Белешке: *Књижевност:* Бој на Каменци. — Новопазарски Санџак. — Кратак преглед рада на народном просвећивању. — Румунска библиографија.

Друштва и установе: Друштво за српски језик и књижевност.

Прославе: Стогодишњица Доситеја Обрадовића.

Дело. Година XVI. Књига 58.

* * * *песма од Ст. Винавера.*

Последњег дана... *песма од Ив. М. Милићевића.*

„Седи не оди“ *приче Драг. М. Стојадиновића.*

О закону о штампи, од М. С. Буричића.

Песма смрти, *песма Душана Малушева.*

Фебруарско вече, *песма Свет. Шумџарића.*

Божична печеница, *прича Чедо Поповића.*

О катастрофи, од проф. М. Ј. Андоновића.

Њен сан, *прича од Новака Живковића.*

О министарској одговорности у српском јавном праву, од *Јосифа Касановића.*

Петрошња, од *Паје Тодоровића.*

Политички погледи Л. Н. Толстоја, од *Марка П. Цемовића.*

Мора, *превод с руског.*

Хроника: „Епиграфика и наука о језику.“

Критика и библиографија: „Јов. Н. Томић као историк“ од Н. Вулића.

Белешке: Друштва, Наука, Књижевност, Различности.

Некролог. † Светислав Ст. Симић.

Летопис Матице Српске. Година 1911. Свеска II.

Дечја књижевност — *д-р М. Шевић.*

Сукоби, драма — *д-р Светислав Стефановић.*

Из Петезијеве лирске превод *Благоје Браничић.*

Књижевност. Прикази: а) *Историја:* Evlia Cselebi török világlutató, Magyarországi utazási 1664—1666. — *J. P.*

Географија. Plitvička Jezera i njihova okolica napisao prof. Dragutin Franić. — *J. Ж.*

Математика. Ферматов проблем, превео и допунио А. М. М.

Белешке: „Светозар Марковић“ од *д-р Ј. Скерлића.* — „О игри с нарочитим погледом на игру у колу“ од П. Софрића. — Исаија Ваковића од *Јов. Радовића.* —

О историским публикацијама код јужних Словена од А. Обрадовића. — О Порфирију Успенском. — Песме Максима Суворова руско-српског учитеља и Митрополита Мојсија Петровића од Дим Руварца. = *Byzantinische Zeitschrift* за 1910. год.

Гласник. † д-р Лаза Костић. — М. С-ћ. Извештаји о раду Матице Српске.

Свеска III. за годину 1911.

Дејча књижевност српска — д-р М. Шевић.

Сукоби, драма — д-р Светислав Стефановић.

Књижевност: Оцене: „Година смрти Немањине“ од Д. Анастасијевића — Јован Радоњић.

Прикази: а) *Белегристика:* „XIX коло Српске Књижевне Задруге.“ — Ј. Ж.

б.) *Путописи* „Наше Приморје“ од Марка Цара. — М. С-ћ.

в.) *Историја књижевности:* „Покушаји о штампању кронике деспота Ђорђа Бранковића“ од Дим. Руварца. — Ј. Р.

г.) *Богословска књижевност:* „Четири канонска јеванђељија“ од д-р Дим. Стефановића. — Ђ.

Белешке: Богдана Гавриловића светосавски говор „Цивилизација и Наука.“ — Конст. Јиричеке „Историја Срба“ у збирци „Историја европских држава“ у српском преводу Јована Радоњића. — Bogomila Vošnjaka *Ustava a správa illyrskych zemí.* — П. Митрофанова *История Австрии.* — В. Стойковъ, *Историческата ни книжинна прѣзъ 1910 година.*

Бранково Коло. Година VII број 2.

Никола Радојчић: Културна повесница.

Драг. Ненадић: Угашено огњиште.

Драгутин Дамјанић: Тебе ћу наћи.

Душан Срезојевић: Плави Сонет.

Листићи: Болеслав Прус: Воли—не воли; И. С. Тургењев: Псето.

Václav Třebizský: Из сазавских Љетописа.

М. Ј. Из страних књижевности.

Др. П. Радосављевић: Некоји новији социјолошки погледи.

Дим. Руварац: О покушајима да се штампа кроника Деспота Ђорђа Бранковића.

Ковченић.

Број 3.

Светосавске славе у нашој гимназији.

Драг. Ненадић: Угашено огњиште.

Рихард Николић: Носталгије. Кад у вече.

Марко Цар: Риминска певјеста.

Václav Beneš Třebizský: Из сазавских Љетописа.

Др. Паја Радосављевић: Некоји новији социјолошки погледи.

Дим. Руварац: О покушајима да се штампа кроника Деспота Ђорђа Бранковића.

Ковченић.

Број 4.

П. Ј.: Од речи — дело.

Драг. Ненадић: Угашено огњиште.

Душан Малучић: Каирине. Живот.

Václav Beneš Třebizský: Из сазавских Љетописа.

Sully Prudhomme: Развијено гвездо.

Victor Hugo: Дете.

Ј. Л. Перен: Свирачева смрт.

Др. Паја Радосављевић: Некоји новији социјол. погледи.

Дим. Руварац: О покушајима да се штампа кроника деспота Ђ. Бранковића.

Број 5.

М. Ј. — Нова романтика.

Драг. Ненадић. — Угашено огњиште.

Charles Baudelaire. — Литенија сотони.

Václav Třebizský. — Из сазавских Љетописа.

Др. Паја Радосављевић: Некоји новији социјолошки погледи.

Пларион Зеремски. — Српска колонија у Ердељу у XV и XVI веку.

Број 6.

Исандора Секулићева. — Госпођа Curie и париска академија.

Милутин Јовановић. — Мали Лале.

Алекса Шантић. — Поздрав мору.

Алекса Шантић. — Из младости.

Листићи: Albert Deplit: Уморивши се од јурења; Victor Hugo: Месечина;

Guy de Maupasant: Тона.

Václav Beněš Třebízsky: Из сазавских Љетописа.

М. Ј. Из страних књижевности.

Иларион Зеремски. — Српска колонија у Ердељу у XV и XVI веку.

Ковчежић. Број 7.

Милан Шевић. — О литерарном васпитању у народном просвећивању.

М. М. Ускоковић. — И тако време пролази.

Аница Савић. — Истине.

Guy de Maupasant: Тона.

Václav Beněš Třebízsky. — Из сазавских Љетописа.

М. Ј. Из страних књижевности.

Милутин Чекић: Из позоришне уметности.

Ковчежић. Број 8.

Др. М. Георгијевић. — Част и хвала кнезу Иву Војновићу.

Велко Петровић: Пилета.

Рикард Николић: Стара ура.

Виктор Арсени: Признање.

Листаћи: Светислав Николић: Сам; Светислав Николић: Чедо; Иванъ Вазовъ:

Источна Легенда.

Václav Beněš Třebízsky: Из сазавских Љетописа.

Милутин Чекић: Из позоришне уметности.

Јован Живановић: Из српског језика.

Ковчежић.

Писма: III писмо Манојла Грбића Иларијону Руварцу.

Опене и прикази: Из српске књижевности од Милана Савића.

Књижевне белешке: Забрана „Шумадинке“, Светле слике Никола Тесла. Француски хумористи. Алманах српских и хрватских песника и приповедача. Кошитарев рођен-дан.

Позориште и уметност: Гостовање драматске групе Ђ. С. Протића. *Просвета друштва*: Српско Просветно Друштво; Скупштина савеза српских земља задруга.

Босанска Вила. Година XXVI. Бр. 2.

Стихови: Јудита, од *Стјепка Илијића*. — Продећни ритми, од *Душана Срезојевића*. — Ноћна фантазија, од *Трифуна Р. Букића*. — Из француске лирике превео *Коста Петровић*. **Проза**: Шјор Алекса, од др. *Вл. Борђевића*. — Уз пут, од др. *М. М. Ускоковића*. — Јактон, од Марије Конопицке, превела *Ружа Винавер*.

Чланци: Српска централна библиотека у Сарајеву од др. *Влад. Ђоровића*. Сањинизам од *Тома Г. Масарџика*.

Књижевна Кроника: Дивна глума, од *Милоша Паренте*. — Српске народне умотворине: Српске народне пјесме из Херцеговине, приближежио *Триумир*; Зла рана зарасте, а зла реч не зарасте, приближежио П. Костић. — **Листак**: *Опјене и прикази*: Песме Милоша Перовића од Дим. Митриновића.

Број 3.

Стихови: Псалми и рецитативи од *Дим. Митриновића*. Из турске лирике: *Човек*, од Ушаки Заде Халид-Зија, превео *Тодор Петровић*; *Вече* од Тефик Фирек-беја, превео *Урош С. Ружић*; *Борба за живот*, од Мехмед Емина, превео *Милан Д. Бајић*. — **Проза**: Шјор Алекса, од др. *Владана Борђевића*; Амајлија над амајлијама, од *Рад. Т. Петровића* — *Невесинског*. Јактон, од Марије Конопицке с пољског *Ружа Винавер*. — **Различни чланци**. Лаза Костић, од *Велко Петровића*; Сањинизам, од *Тома Г. Масарџика*. — **Из народа и о народу**: О Херцегу Шћепану, од Спасоја Вурића. — Балчета чобанче, нар. песма. — Српске народне приче из Србије забиљежио Дим. Ђ. Димитријевић. **Листак**.

Стихови: Висерне очи, од *С. Пандуровића*; Романса о палми, од *В. Петровића*; Јутарња пјесма, од *В. Назора*; Из руске лирике: Звона, 1879. Натпис на јеванђељу од *Константина Романова*. — **Проза**: Шјор Алекса, од др. *Владана Борђевића*; Амајлија над амајлијама, од *Рад. Т. Петровића*. — *Невесинског*; Јактон, од Марије Конопицке, с пољског *Ружа Винавер*.

Различни чланци: Велики кнез Константин Романов; Моћ и раскош старих Мњетака; од *П. Лазарића*. — Српске народне умотворине: Силан Влах-Алија, забиљежио *Лука Грбић-Бјелокошић*; Куд сви Турци ту и Усо Мали, народна прича, забиљежио *И. Златичанин*.

Листак: Опјене и прикази: *А. Г. Матош*, Наши људи и крајеви, од Арсена Венцелидеса.

Књижевне и културне белешке.

БИБЛИОГРАФИЈА

- Zlatni orasi*. Štivo za mladež. Uredio Rudolf Franjin Magjer. Osijek. 1911.
Басне од Милана Вукасовића. Београд 1911.
Српски споменици из травушке околине, написао и сабрао Леонтије Нинковић игуман. Београд 1910.
Одабрана дела за школу издаје и уређује др. Тихомир Остојић. Нови Сад.
 I књига *Живот Доситеја Обрадовића* из његових дела саставно Тих. Остојић. Као даље свеске ове збирке изаћи ће *О књижевности* од Богдана Поповића. — *Одабране песме Војислава Илића* од др. Јована Скерлића;
Житије Св. Симеона од Св. Саве од др. Н. Радојчића;
Дундо Мароје, комедија Марина Држића од др. Милана Решетара; *Народне романсе и баладе*, од др. Тих. Остојића.
Издања „Магиче Хрватске“ у Загребу:
Začudjeni scatori, roman iz primorskog života napisao Evgenij Kumičić.
Priporjesti — Mat. Lisićar.
Silla Weneda, tragedija napisao Julijus Slowacki, preveo Julije Benešić.
Pegam in Lamberger, povijest spisal dr. Fr. Detela v Lubljani.
Povijest okupacije Bosne i Hercegovine 1878, napisao dr. Mihovil Mandić.
Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije, napisao dr. Fr. Vučar.
Najnoviji izumi, napisali dr. O. Kučera, dr. Stanko Plivelčić i Juraj Brožičević.
Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. Knjiga VI.
Књиге „Магиче Српске“ у Новом Саду.
Српска и хрватска народна књижевност — Јован Живојновић.
Под видом нових идеја — Милан Андрић.
Поликуша приповетка Лава Н. Толстога, с руског Никола Николајевић.
Живот дра Јована Суботића, автобиографија. Књига V.
Споменици Срба у Угарској, Хрватској и Славонији током XVI и XVII сто-
 лећа — др. Алекса Пвић.
Наша народна просвета, задаће јој и потребе — Љубомир Логић.
Стари српски печати и грбови — др. Алекса Пвић.
Толдија, слав Јована Арања. Превео Змај Јован Јовановић.
Sanat René, La Renaissance de la grèce antique (1820—1850).
Danis Léon, La Verité sur Jeanne d' Arc.
Gomard René, Entre Drave et Save. Etudes économiques, politiques et sociales
 sur la Croatie — Slavonie.
Rousseau Jean Jacques. — Lettres inédites.
Bigourdan G. — L' Astronomie. Évolution de ses méthodes.
Friedel G. — Leçons de Cristallographie.
Marie A. — Traité international de psychologie pathologique.
Claparède Ed. — Psychologie de l' enfant et Pédagogie expérimentale.
Kuypers Louis. — Manuel protique pour l' éducation physique des enfants.
Baldwin J. Mark. — Le Darwinisme dans les sciences morales.
Roustan M. — Les philosophes et la société française au XVIII siècle.
Brun Alb. — Nouvelles Études de géochimie et de géophysique.
Fabre J. H. — Mœurs des insectes.
Fracé R. — Les sens de la plante.
Locny M. et Puisieux P. — Atlas photographique de la Lune, publié par l' Ob-
 servatoire de Paris.

- Lippert R.*, Methodisches Handbuch der deutschen Literatur. Quelle u. Meyer. Leipzig.
- Steger J. und Christoph A.*, Aufsatzunterricht und Kindersprache. Teubner. Leipzig.
- Steinhauff-Schmidt*, Erdkunde. Teubner. Leipzig.
- Wagner Paul*, Lehrbuch der Geologie und Mineralogie. Teubner. Leipzig.
- Scholz Fr.*, Leitfaden der Gesundheitlehre für Schulen. Klinkhardt. Leipzig.
- Meumann E.*, Über Ökonomie und Technik des Gedächtnisses Klinkhardt Leipzig.
- Messmer O.*, Grundzüge einer allgemeinen Pädagogik und moralische Erziehung. Messmer O., Lehrbuch der Psychologie für Lehrer. Klinkhardt. Leipzig.
- Stössel E.*, Die Herbartische Psychologie. Klinkhardt. Leipzig.
- Goerth A.*, Erziehung und Ausbildung der Mädchen. Klinkhardt. Leipzig.
- Oppermann A. und Lassmann Clara*, Haushaltungs und Kochbuch. Klinkhardt. Leipzig.
- Peperzu W.*, Jugendpsychologie. Teubner. Leipzig.
- Andreal C.*, Die Entwicklung der theoretischen Pädagogik. Teubner. Leipzig.
- Hesse und Hoflein*, Tierbau und Tierleben. 2 Bände. Teubner. Leipzig.
- Regener Fr.*, Die Prinzipien der Reformpädagogik. Gerdes und Hödel. Berlin.
- Schröcke K.*, Märchen und Kindwunderlich. Leipzig.
- Schneider A.*, Zur Hochschulbildung des Volksschullehrers. J. Kösel. K.
- Wiedeman Fr.*, Der Lehrer der Kleinen. Eine Didaktik und Methodik des Elementarunterrichts. Öhmigke. Leipzig.
- Zwilling V.*, Volkserziehung (Pichler Wive). Wien.
- Kappler Hans.*, Vom Spiel zur Arbeit. Martin Fischer. Ch.
- Seinig O.*, Die redende Hand. Wunderlich. Leipzig.
- Paul Max*, Für Herz und Gemüt der Kleinen 56 biblische Geschichten. Wunderlich. Leipzig.
- Schiffels J.*, Palästina. Geographie und Geschichte des Heiligen Landes. Herder. Fr.
- Thoma A.*, Jesus und die Apostel. Thienemann. G.
- Brehm J.*, Raumlehre für Volksschulen. 1. Teil. Thienemann. G.
- Lütke E.*, Die mündlich Sprachpflege, Wunderlich. Leipzig.
- Lüttge E.*, Der stilistische Anschauungsunterricht. Wunderlich. Leipzig.
- Völkel T.*, Französisches, etymologisches Lesebuch nach Wortfamilien, für obere Klassen h. Schulen. C. Meyer H.
- Gürtler A.*, Kindertümliche Faustskizzen für den naturkundlichen Unterricht. Wunderlich. Leipzig.
- Ruttman W. J.*, Die Ergebnisse der bisherigen Untersuchungen zur Psychologie des Zeichnens Wunderlich. Leipzig.
- Tischendorf J. und Marquard J.*, Theorie und Praxis des Fortbildungsschulunterrichts. Wunderlich. Leipzig.
- Wheder B. J.*, Unterricht und Demokratie in Amerika. Trübner. Str.
- Gräbner P.*, Lehrbuch der allgemeinen Pflanzengeographie. Quelle u. Meyer. Leipzig.

„Просветни гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 дин., за друге земље 15 дин. у злату (франака). — Преглагата се шаље Управи Државне Штампарије краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу у уредништву (Министарство Просвете и Црквених Послова у Београду). Они се, на захтев писца, враћају.